

Додаток 1 до рішення
двадцять першої сесії
обласної ради сьомого скликання
18 грудня 2019 року № 4-21/VII
в редакції рішення
_____ сесії
обласної ради восьмого скликання
_____ 2025 року № ____/VIII

СТРАТЕГІЯ

СТАЛОГО РОЗВИТКУ

ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

НА ПЕРІОД ДО 2027 РОКУ

Чернігів 2025

Розробники:

Робоча група із внесення змін до Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року (склад затверджено розпорядженням голови обласної державної адміністрації від 6 вересня 2024 року № 755).

Методичний та консультаційний супровід:

Департамент стратегічного планування регіональної політики Міністерства розвитку громад та територій України, Проєкт USAID «ГОВЕРЛА».

Перелік скорочень

SWOT-аналіз – аналіз сильних, слабких сторін, а також можливостей і загроз

АТУ – адміністративно-територіальний устрій

ВРП – валовий регіональний продукт

ДПТ- детальний план територій

МСП - мале і середнє підприємництво

НП - населений пункт

ПЗФ – природно-заповідний фонд

ОСББ – об'єднання співвласників багатоквартирних будинків

СЕО – стратегічна екологічна оцінка

ШВСМ – школа вищої спортивної майстерності

ЗМІСТ

Вступ.....	6
1 Основні тенденції соціально-економічного розвитку регіону	8
1.1 Загальний опис області	8
Географічне розташування	8
Адміністративно-територіальний устрій.....	8
1.2 Природно-ресурсний потенціал	10
Земельні ресурси	10
Водні ресурси	10
Лісові ресурси.....	12
Природно-заповідний фонд	12
Мінерально-сировинні ресурси	13
Історико-культурний потенціал	13
1.3 Демографічна ситуація.....	14
1.4 Гендерний профіль області.....	17
1.5 Економічна характеристика регіону	19
Структура економіки та валовий регіональний продукт	19
Мале і середнє підприємництво	21
Аграрний сектор.....	22
Промисловість	23
Інвестиційна діяльність	24
Зовнішньоекономічна діяльність	26
1.6 Інноваційний, науковий потенціал та смарт-спеціалізація регіону	28
1.7 Інфраструктура області	31
Дорожня інфраструктура, транспорт та зв'язок	31
Енергетична інфраструктура, паливно-енергетичні ресурси, теплопостачання та альтернативна енергетика	35
Житлово-комунальне господарство	37
Публічна безпека населення	37
Надання адміністративних послуг	38
1.8 Соціальна сфера	38
Освіта.....	38
Охорона здоров'я	40
Фізична культура і спорт.....	42
Соціальний захист, підтримка внутрішньо переміщених осіб, ветеранська політика	43
Підтримка сімей, дітей та молоді	44
1.9 Туристичний потенціал.....	45
1.10 Інформаційний простір	46
1.11 Розвиток громадянського суспільства.....	47
1.12 Екологічна ситуація.....	48
Стан атмосферного повітря.....	48
Забруднення поверхневих водних ресурсів	49

Збереження біорізноманіття	50
1.13 Просторове планування, містобудівна документація	51
1.14 Вплив повномасштабної військової агресії рф. Руїнування та відновлення	53
Забруднення та очищення територій від вибухонебезпечних предметів	55
Навколишнє природне середовище	55
1.15 Міжнародне співробітництво	56
1.16 Функціональні типи територій	57
1.17 Фінансово-бюджетна ситуація	62
1.18 Оцінка потреб заінтересованих сторін та вигодонабувачів	64
2 Головні чинники і сценарії розвитку	66
2.1 SWOT–аналіз Чернігівської області	66
2.2 Порівняльні переваги, виклики та ризики розвитку області	68
2.3 Сценарії розвитку області.....	76
3 Стратегічні та оперативні цілі, основні завдання.....	80
3.1 Стратегічне бачення	80
3.2 Стратегічні цілі	81
3.2.1 Стратегічна ціль 1. Чернігівщина – безпечний регіон	85
3.2.2 Стратегічна ціль 2. Комплексна відбудова інфраструктури.....	92
3.2.3 Стратегічна ціль 3. Відновлення бізнесу і розбудова нової економіки регіону	97
3.2.4 Стратегічна ціль 4 Збереження і розвиток людського потенціалу	107
3.2.5 Стратегічна ціль 5. Розвиток ефективного багаторівневого врядування з врахуванням процедур та кращих практик ЄС.....	115
3.3 Аналіз відповідності положень регіональної стратегії Державній стратегії регіонального розвитку.....	121
4 Етапи, механізми та джерела фінансування.....	125
5 Система моніторингу та оцінювання реалізації Стратегії.....	126
5.1 Моніторинг реалізації Стратегії та виконання Плану заходів.....	126
5.2 Оцінювання результатів реалізації Стратегії та виконання Плану заходів	127
5.3 Індикатори досягнення цілей	127

Вступ

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року (далі – Стратегія) розроблена на підставі законів України «Про засади державної регіональної політики», «Про місцеві державні адміністрації», «Про стратегічну екологічну оцінку», постанов Кабінету Міністрів України від 04.08.2023 № 816 «Деякі питання розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації та проведення моніторингу реалізації зазначених стратегій і планів заходів», від 15.03.2024 № 305 «Деякі питання проведення моніторингу та оцінювання державної регіональної політики».

Відповідно до пункту 5 статті 10 Закону України «Про засади державної регіональної політики» регіональні стратегії розвитку розробляються в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. У разі внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку України, передбачених частиною шостою статті 8 вказаного Закону, протягом шести місяців забезпечується приведення у відповідність завдань та заходів регіональних стратегій розвитку.

Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки була затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695 зміни до неї внесено Постановою КМУ від 13.08.2024 року №940.

Крім того, необхідність внесення змін до Стратегії обумовлена, насамперед, наслідками російської збройної агресії: необхідністю відновлення пошкодженої інфраструктури; збереження та відновлення людського і економічного потенціалу області; створення безпечових умов життєдіяльності; визначення нових пріоритетів з урахуванням викликів сьогодення і можливостей надання міжнародної підтримки.

При підготовці проєкту змін до Стратегії також враховані завдання інших документів державного планування, а саме: Цілей сталого розвитку України до 2030 року (Указ Президента України від 30.09.2019 року № 722/2019), Бюджетної декларації на 2025-2027 роки (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28.06.2024 №751), а також цільових орієнтирів, закладених в Плані України, затвердженим розпорядженням КМУ від 18.03.2024 №244-р з метою реалізації ініціативи Європейського Союзу “Ukraine Facility”, запровадженої Регламентом (ЄС) Європейського Парламенту та Ради (ЄС) від 29.02.2024 № 2024/792.

З метою координації зусиль усіх інституцій для актуалізації Стратегії, розпорядженням начальника Чернігівської обласної військової адміністрації від 06.09.2024 № 775 була утворена Робоча група з внесення змін до Стратегії.

До оновлення Стратегії було залучено ключових суб'єктів регіонального розвитку, серед яких: представники бізнесу, освіти, науки, громадськості, інституцій регіонального розвитку, а також органів місцевої влади. Розробка Стратегії відбувалась за підтримки Проєкту USAID «ГОВЕРЛА».

У проєкті змін до Стратегії, що передбачає викладення її у новій редакції, визначено бачення, стратегічні, оперативні цілі та завдання розвитку Чернігівської області на період до 2027 року.

У Стратегії закладено ключові напрями, спрямовані на відновлення інфраструктури, економічних процесів, людського потенціалу та якості життя мешканців, а також на підвищення конкурентоспроможності регіону. Оновлена Стратегія стає важливим інструментом для системного розвитку Чернігівщини, спрямованого не лише на подолання наслідків війни, а й створення передумов для довгострокового зростання в умовах глобальних викликів.

Стратегія розглядається як плановий документ найвищого рівня в регіоні, а отже її реалізація вимагає зосередження фінансових, фізичних та людських ресурсів. Очікується, що всі зусилля адміністративних органів, громадянського суспільства, наукових кіл і громадян будуть націлені на успішну реалізацію пріоритетів та заходів, передбачених Стратегією.

Об'єднання зусиль усіх гілок влади області, її міст та громад зможуть забезпечити досягнення стратегічного бачення та створення безпечного регіону сталого розвитку, у якому гармонійно поєднуюватимуться інноваційна промисловість, екологічне сільське господарство, висока якість людського капіталу та безпечне довкілля.

Зосередження та належна координація наявних фінансових ресурсів бюджетів усіх рівнів, власних коштів підприємств, іноземних та вітчизняних інвесторів, коштів міжнародних фінансових організацій, дасть змогу забезпечити досягнення цілей, визначених у цій Стратегії.

Стратегія розроблялась на засадах смарт-спеціалізації, що передбачає визначення окремих оперативних цілей та завдань щодо розвитку видів економічної діяльності, які мають інноваційний потенціал, з урахуванням конкурентних переваг регіону та сприяють трансформації секторів економіки в більш ефективні.

Відповідно до Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» Стратегія, як документ державного планування, пройшла процедуру стратегічної екологічної оцінки (СЕО). Для цього визначено обсяг СЕО та розроблено Звіт про СЕО.

1 Основні тенденції соціально-економічного розвитку регіону

1.1 Загальний опис області

Географічне розташування

Чернігівська область знаходиться на крайній півночі України в басейні р. Десни та є однією з найбільших за площею областей держави – 31,9 тис. км², що становить 5,3% площі України. Центр області – місто Чернігів. Область межує на північному заході з Гомельською областю білорусі, на півночі – з Брянською областю росії, на сході – з Сумською, на заході та південному заході – з Київською і на півдні – з Полтавською областями України та розташована у двох фізико-географічних зонах – Поліссі та Лісостепу.

Протяжність державного кордону в межах Чернігівської області – 457,7 км (суходолом – 205,0 км та річкою – 252,7 км), з них з білоруссю – 232,6 км, з росією – 225,1 км).

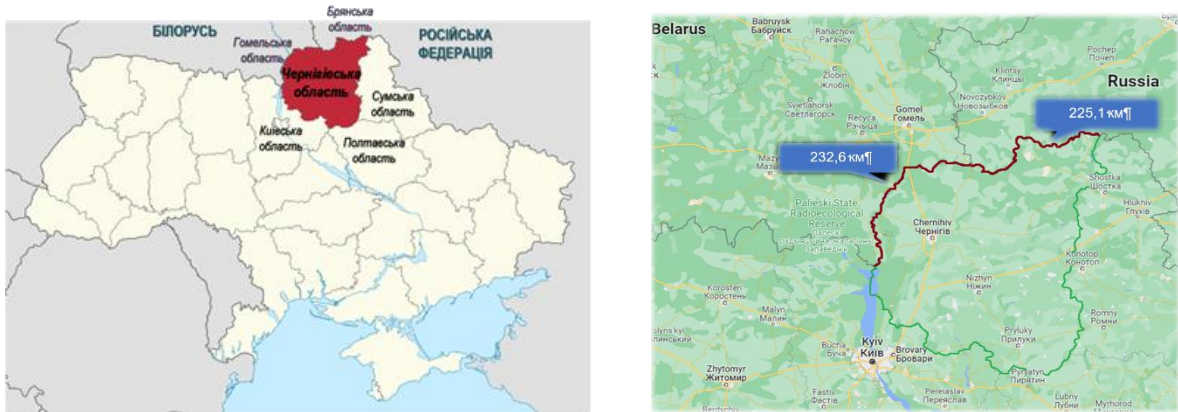

Рисунок 1. Чернігівська область на карті України

Адміністративно-територіальний устрій

У складі Чернігівської області – 5 районів, 57 територіальних громад, з них 24 селищні (42,1%), 17 сільських (29,8%), 16 міських (28,1%). Населених пунктів – 1509 (сіл – 1407, селищ – 86, міст – 16).

До складу Корюківського району входить 5 територіальних громад: Корюківська міська, Менська міська, Сновська міська, Сосницька селищна, Холминська селищна. Адміністративним центром Корюківського району є місто Корюківка.

До складу Ніжинського району входить 17 територіальних громад: Батуринська міська, Бахмацька міська, Бобровицька міська, Борзнянська міська, Вертіївська сільська, Височанська сільська, Дмитрівська селищна, Комарівська сільська, Крутівська сільська, Лосинівська селищна, Макіївська сільська, Мринська сільська, Ніжинська міська, Новобасанська сільська, Носівська міська, Плисківська сільська, Талалаївська сільська. Адміністративним центром Ніжинського району є місто Ніжин.

До Новгород-Сіверського району входить 4 територіальні громади: Коропська селищна, Новгород-Сіверська міська, Понорницька селищна, Семенівська міська. Адміністративним центром Новгород-Сіверського району є місто Новгород-Сіверський.

До Прилуцького району входить 11 територіальних громад: Варвинська селищна, Ічнянська міська, Ладанська селищна, Линовицька селищна, Малодівицька селищна, Парафіївська селищна, Прилуцька міська, Срібнянська селищна, Сухопоров'янська сільська, Талалаївська селищна, Яблунівська сільська. Адміністративним центром Прилуцького району є місто Прилуки.

До Чернігівського району входить 20 територіальних громад: Березнянська селищна, Гончарівська селищна, Городнянська міська, Деснянська селищна, Добрянська селищна, Іванівська сільська, Київська сільська, Киселівська сільська, Кіптівська сільська, Козелецька селищна, Куликівська селищна, Любецька селищна, Михайло-Коцюбинська селищна, Новобілоуська сільська, Олишівська селищна, Остерська міська, Ріпкинська селищна, Седнівська селищна, Тупичівська сільська, Чернігівська міська. Адміністративним центром Чернігівського району є місто Чернігів.

Більша частина громад області невелика за чисельністю населення – у 17 громадах кількість населення не перевищує 5 тис. осіб, на території 24 громад проживає від 5 до 15 тис. жителів, на території 13 громад проживає від 15 до 50 тис. осіб. Лише в 3 громадах області населення становить більше 50 тис. осіб – Чернігівській, Ніжинській, Прилуцькій міських громадах, які виступають основними центрами розселення області.

Рисунок 2. Адміністративно-територіальний устрій Чернігівської області

1.2 Природно-ресурсний потенціал

Природно-ресурсний потенціал області розглядається в розрізі земельних, водних, лісових ресурсів, природно-заповідного фонду, мінерально-сировинних ресурсів, інженерно-будівельних умов, історико-культурного потенціалу.

Земельні ресурси

Загальний земельний фонд Чернігівської області станом на 01.01.2019 (останні дані) складає 3190,3 тис. га, що становить 5% площі земельних угідь України.

У структурі земельного фонду Чернігівщини сільськогосподарські угіддя становлять 2060,4 тис. га (64,6%), ліси і інші лісовкриті площі – 700,0 тис. га (21,9%), забудовані землі – 127,7 тис. га (4,0%), відкриті заболочені землі – 126,3 тис. га (4,0%), під водою – 67,8 тис. га (2,1%), чагарникова рослинність природного походження 47,8 тис. га (1,5%), відкриті землі без рослинного покриву – 27,4 тис. га (0,9%) та інші землі 32,9 тис. га (1,0%).

У сільськогосподарських угіддях рілля займає 70,7% (1455,9 тис. га), сіножаті - 14,4% (296,8 тис. га), пасовища - 12,7% (262,0 тис. га), багаторічні насадження - 1,2% (24,1 тис. га), перелоги - 1,0% (21,6 тис. га).

Чернігівська область має унікальне природно-кліматичне розташування, адже розміщена у двох фізико-географічних зонах: Поліссі та Лісостепу, що значною мірою зумовило дуже складну структуру ґрунтового покриву. Найбільш поширеними для області є дерново-підзолисті ґрунти та сірі лісові, темно-сірі і чорноземи опідзолені.

Досвід землеробства засвідчує, що найважливішою умовою сталого та безпечного виробництва сільськогосподарської продукції є постійна турбота про збереження та підвищення родючості ґрунтів. Це питання набуває особливої гостроти для умов Чернігівщини, ґрунтовий покрив якої сформований, в основному, малогумусними ґрунтами легкого гранулометричного складу, що визначило їх низьку ємність вбирання, невисоку буферність, малу насиченість ґрунтовими колоїдами, а відтак, підвищену вразливість від техногенного та антропогенного впливу.

Водні ресурси

Чернігівська область розташована в басейні річки Дніпро в суббасейнах Верхнього Дніпра та річки Десна, суббасейні середнього Дніпра.

В басейні річки Десна формується біля 22 % поверхневого стоку р. Дніпро та біля 15 % стоку всіх річок України.

Річкова мережа області досить розвинена, середня густина річкової мережі становить 0,24 км/км².

За результатами інвентаризації водних об'єктів, проведеної у 2021 році, на території області нараховується 265 річок.

Відповідно до класифікації річок України, річки області поділяються на:

- 2 великі – Дніпро (124 км) та Десна (534 км);

- 8 середніх – Сож, Трубіж, Супой, Удай, Судость, Сейм, Снов, Остер (загальна протяжність 767 км);
- 255 малих (загальна протяжність 4374 км).

Поверхневі водні ресурси складаються з місцевого стоку, який формується у річковій мережі на власній території, транзитного, що надходить із суміжних країн по Дніпру, Десні та її притоках, стоку, який надходить із суміжних областей, підземних вод і запасів води, зосереджених у водоймах, озерах і болотах області.

Річки мають змішаний тип живлення, переважно атмосферний, з помітною участю ґрунтових вод (снігове живлення – близько 50%, дощове – 30%, підземне – 20%). Характерними є чітко виражена весняна повінь, низька літня межень, що інколи переривається дощовими паводками, та дещо підвищене стояння рівнів восени внаслідок дощів та взимку через відлиги. У період весняної повені спостерігаються найбільші підйоми рівнів води – вода виходить на заплаву, річка проносить від 40 до 80% річного стоку.

Озера Чернігівщини, яких за результатами інвентаризації водних об'єктів 2021 року на території області налічується 833, в основному розташовані у заплавах великих річок – Дніпра та Десни (595 озер). Режим рівнів озер непостійний, оскільки їх живлення здійснюється водами різного походження – атмосферні опади, поверхневий стік з прилеглого водозбору, підземні води у вигляді джерел та завдяки гідрологічному зв'язку з річками, що протікають поруч.

Штучні водойми – водосховища та ставки використовуються, здебільшого, для риборозведення, рибогосподарських потреб, а також як протиерозійні і протипожежні водойми. За результатами інвентаризації водних об'єктів 2021 року на території області побудовано: 19 водосховищ площею водного дзеркала 1,6 тис. га і об'ємом 39,2 млн м³; 729 руслових ставків площею водного дзеркала 4,6 тис. га і об'ємом 81,2 млн м³; 1001 нерусловий ставок площею водного дзеркала 2,0 тис. га і об'ємом 3,3 млн м³; 11 наливних ставків площею водного дзеркала 0,5 тис. га і об'ємом 5,9 млн м³; 8 комплексів технологічних водойм площею водного дзеркала 1,9 тис. га і об'ємом 31,3 млн м³.

Постійного і сезонного підтоплення природного та техногенного характеру, в залежності від кліматичних умов, зазнають ділянки земель на площі близько 150 км² (0,5% від загальної площі області). У зоні підтоплення знаходяться 36 населених пунктів. Найінтенсивніше процеси підтоплення відбуваються на територіях, що прилягають до заплав річок, ділянок у зонах впливу водосховищ та каналів, а також на територіях з природними пониженнями рельєфу.

Площі підтоплення територій та інтенсивність процесу постійно змінюються. У районах, де домінуючими чинниками є природні (кліматичні), у багатоводні роки процес активізується.

У зв'язку із геологічною будовою, рельєфом, кліматичними умовами і значною лісистістю територія області вирізняється значною заболоченістю.

Особливо поширені болота у поліській частині, в заплавах Дніпра, Десни та їхніх приток.

Лісові ресурси

Чернігівщина – лісовий край, середня лісистість території області складає 20,9% і за останні 20 років зросла на 0,6%. Загальна площа земель лісового фонду становить 740,2 тис. га, у т. ч. вкриті лісом землі – 659,9 тис. га, та нараховує 56 лісокористувачів. Область лежить у зонах мішаних лісів і лісостепу.

Лісистість території області нерівномірна й коливається від 37-41% (Новгород-Сіверський, Корюківський райони) до 8-11% (Прилуцький район).

На півночі Чернігівщини переважають мішані ліси – сосна, дуб, береза, осика, чорна вільха, граб (лише в західній частині), тополя; в південному лісостепу – невеликі, переважно, дубові ліси.

Лісовий фонд як області, так і України, є високопожежонебезпечним об'єктом. Охорона лісів від пожеж – один із найбільш важливих напрямків діяльності лісокористувачів. Значна частка хвойних насаджень, наявність територій, забруднених радіонуклідами, зумовлюють високий та середній клас пожежної небезпеки.

Найбільш небезпечними в пожежному відношенні є лісові землі з I класом пожежної небезпеки. Їх частка складає 24% від загальної площі лісів державних підприємств Чернігівської області, які входять до сфери впливу Держлісагентства. Загалом найбільші площі лісів зосереджені в Корюківському, Новгород-Сіверському та Чернігівському районах.

Природно-заповідний фонд

Станом на 01.10.2024 мережа природно-заповідних територій регіону нараховує 680 об'єктів загальною площею 263,606 тис. га, що становить 7,91% площі області. Чернігівська область посідає 1 місце в Україні по кількості заповідних територій, 4 – по відсотку територій природно-заповідного фонду місцевого значення та 13 – по загальному відсотку заповідання.

ПЗФ складають 8 категорій об'єктів: Ічнянський (площею 9665,8 га) та Мезинський (площею 31035,2 га) національні природні парки, частина національного природного парку «Залісся» (площею 1287,5 га), регіональний ландшафтний парк «Міжрічинський» (78753,95 га), регіональний ландшафтний парк «Ніжинський» (6122,6991 га), регіональний ландшафтний парк «Ялівщина» (площею 168,7 га), 461 заказник, 140 пам'яток природи, 19 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 53 заповідні урочища, дендропарки «Тростянець» загальнодержавного значення та «Прилуцький» місцевого значення, Менський зоопарк загальнодержавного значення. Чернігівщина має значний потенціал до збільшення відсотку заповідності.

За інформацією, наданою власниками та користувачами земель, на яких знаходяться об'єкти природно-заповідного фонду області, 11 заповідних об'єктів зазнали пошкоджень під час ведення бойових дій.

Мінерально-сировинні ресурси

Уся територія Чернігівської області в геоструктурному відношенні розташована в межах Дніпровсько-Донецького артезіанського басейну. Основні водоносні горизонти підземних питних і технічних вод приурочені до відкладів четвертинних, представлених середньо-крупнозернистими пісками; палеогенових, представлених дрібно-різнозернистими пісками; верхньо- та нижньокрейдяних, представлених дрібно-різнозернистими пісками та крейдою; юрських, представлених середньо-різнозернистими пісками. За хімічним складом води гідрокарбонатні натрієві, магнієво-кальцієві, кальцієво-натрієві.

Мінерально-сировинна база Чернігівської області налічує близько 290 родовищ із облікованими запасами, 50% яких відносяться до паливно-енергетичної групи, 43,5% – до сировини для будівельних матеріалів, 5,5% – до підземних вод та 1% – до інших.

Загальнодержавне значення мають запаси нафти. Нафтогазоконденсатні родовища зосереджені в Прилуцькому районі (Монастирищенське, Тростянецьке, Малодівицьке, Ромашівське нафтові родовища, Леляківське, Гнідинцівське нафтогазоконденсатні родовища) і входять до Дніпровсько-Донецької нафтогазоносною області. Найбільші нафтові родовища – Леляківське та Гнідинцівське. На території області виявлено ще 8 нафтогазових перспективних об'єктів, підготовлених до глибинного буріння.

Велике значення мають запаси високоякісних скляних пісків (Чернігівський район), родовища крейди у Новгород-Сіверському районі та цегельної сировини по всій території області. У Прилуцькому районі знаходиться родовище бішофіту (Новоподільське).

За інформацією Державної служби геології та надр України в Чернігівській області налічується 73 виданих спеціальних дозволи на користування надрами, а саме: нафта, газ – 28; торф – 4; пісок, суглинок – 16; бішофіт – 1; підземні води – 24.

Історико-культурний потенціал

Чернігівська область має значний історико-культурний потенціал. В області на державному обліку перебуває 6411 (10869 із внутрішньокomплекcними) об'єктів архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва, археології, історії та монументального мистецтва:

– 186 (1788) національного значення: 135 архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва, 27 (1726) археології, 23 (56) історії, 1 (6) монументального мистецтва;

– 4725 (7069) місцевого значення: 175 архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва, 2456 (4251) археології, 2002 (2726) історії, 92 (92) монументального мистецтва;

– 1498 (2012) щойно виявлених об'єктів: 1094 (1515) археології, 346 (435) історії, 58 (62) монументального мистецтва.

Область має найбільшу в Україні кількість збережених пам'яток давньоруської архітектури у наземних об'ємах та в археологізованих залишках

(Спасо-Преображенський собор XI ст., Борисоглібський собор XII ст., Успенський собор XII ст., Іллінська церква XII ст., П'ятницька церква XII-XIII ст., Юрієва божниця XII ст.).

Мережа закладів культури Чернігівської області налічує 715 закладів культури клубного типу, 570 бібліотек, 5 театральних-видовищних підприємств (4 – театри та 1 – обласний філармонійний центр фестивалів та концертних програм), 40 музейних закладів (36 музеї, 3 – заповідники, 1 – меморіальний комплекс), 39 мистецьких шкіл, 2 фахових коледжі, 1 зоопарк.

Внаслідок бойових дій на території області зруйновано/пошкоджено 150 об'єктів культурної інфраструктури: 105 закладів культури (музеї, бібліотеки, школи мистецтв, будинки культури тощо), 24 (50 з внутрішньокomплекcними) пам'яток археології, історії та монументального мистецтва та 21 культова споруда. Пошкодження зазнала Тріумфальна арка (пам'ятка архітектури національного значення) – об'єкт Новгород-Сіверського історико-культурного музею-заповідника «Слово о полку Ігоревім».

1.3 Демографічна ситуація

Чернігівщина має складну демографічну ситуацію. Скорочення чисельності населення на Чернігівщині почалося з 1966 року. Інтенсивне зменшення населення спостерігалось з 1994 по 2007 роки (від 15,7 тис. за рік у 1997 році, до 19,3 тис. у 2005 році). Упродовж 2021 року кількість жителів області скоротилася на 17,4 тис. осіб. На 1 січня 2022 року (останні статистичні дані) у Чернігівській області проживали 959315 осіб, з них 34% – сільські жителі, 282,7 тис. осіб – у обласному центрі – місті Чернігові.

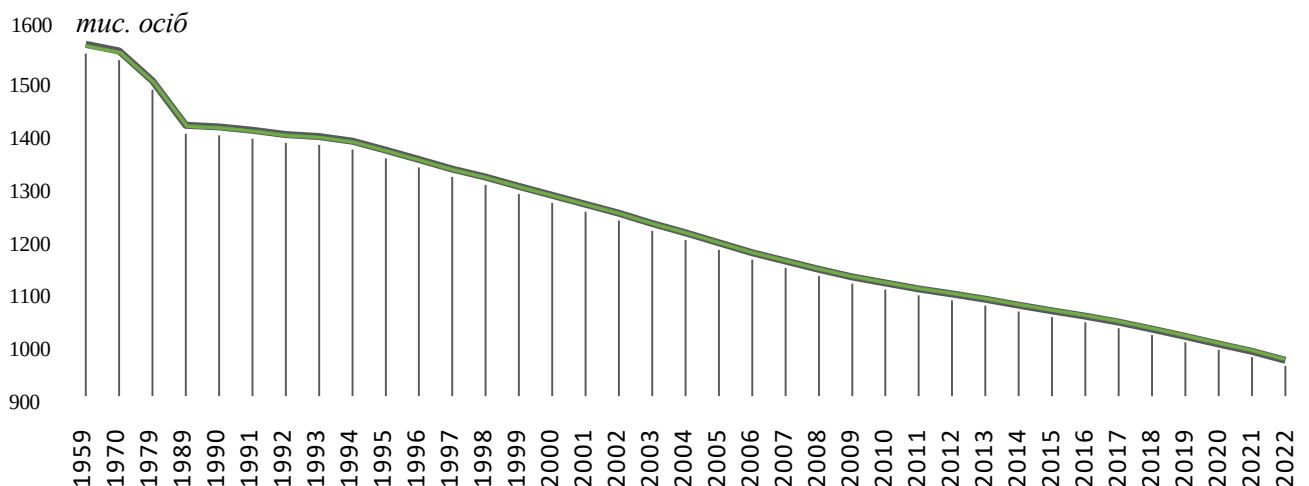

Рисунок 3. Динаміка чисельності населення, на 1 січня

Широкомасштабне вторгнення ще більше поглибило демографічну ситуацію в регіоні.

У 2022 році в області народилося на 11,5% менше немовлят, ніж у 2021 році, та на 20,2% менше до кількості народжених у 2020 році. Зберігалася тенденція перевищення кількості померлих над живонародженими – на 100 померлих нараховується 25 живонароджених.

Демографічна ситуація на Чернігівщині є більш складною, ніж у країні загалом. Як за коефіцієнтом народжуваності, так і смертності регіональні характеристики виявляються одними з найгірших в Україні (народжуваність по області – 5,5 проміле проти 7,3 по Україні, смертність – 22,0 і 18,5 проміле відповідно).

Для сільської місцевості цей розрив є ще разючішим: народжуваність 5,1 проти 7,9 проміле по Україні, смертність – 28,4 проти 19,7 проміле відповідно.

Протягом 2023 року органами державної реєстрації актів цивільного стану Чернігівської області було зареєстровано біля 4 тис. актових записів про народження та біля 16,5 тис. актових записів про смерть. Зважаючи на таку тенденцію та у зв'язку з виїздом за кордон або переїздом в інші області молодих жінок регіону, демографічна ситуація може значно погіршитись, особливо у прикордонних населених пунктах.

Крім того, Чернігівська область є однією з найбільших в Україні за територією (5,3% площі України), при цьому, за наявними статистичними даними, станом на 01.01.2022 густота населення є найменшою серед регіонів країни і становить 30,1 осіб на 1 км², що вдвічі менше середнього значення по країні.

Населення області розподілене досить не рівномірно по її території. Без урахування Чернігівської, Ніжинської та Прилуцької громад найвища щільність населення (понад 35 осіб/км²) характерна для Ладанської, Киїнської та Бахмацької громад, найнижча (менше 10 осіб/км²) – Гончарівської та Любецької.

У багатьох громадах частка адміністративного центру в загальній чисельності населення перевищує 50%. Це призводить до того, що фактична щільність розселення мешканців у громадах є значно нижчою, і в 26 громадах вона становить менше 10 осіб/км², а в окремих громадах – і менше 5 осіб/км². Загалом у Чернігівській області в центрах територіальних громад на 01.01.2022 проживало 67% мешканців області, а щільність населення без урахування центрів громад становила 9,8 осіб/км².

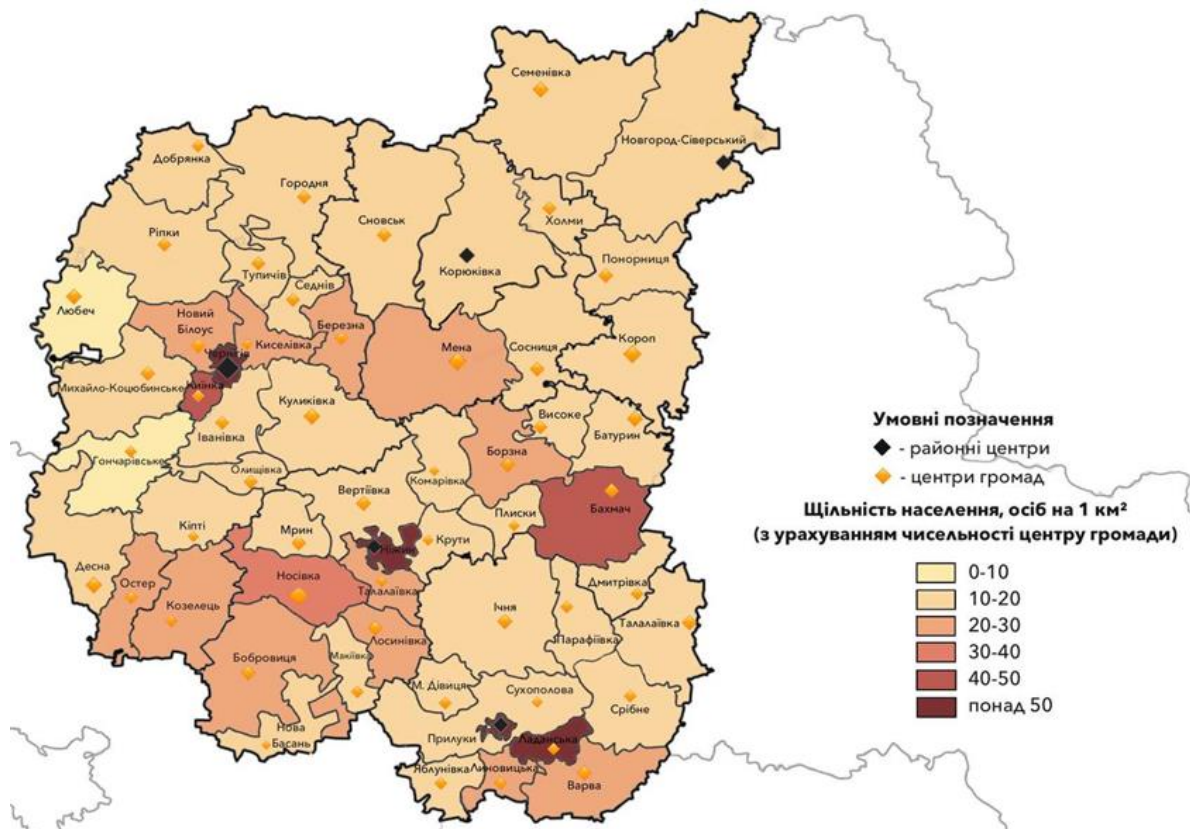

Рисунок 4. Щільність населення у громадах Чернігівської області з урахуванням чисельності центру громади

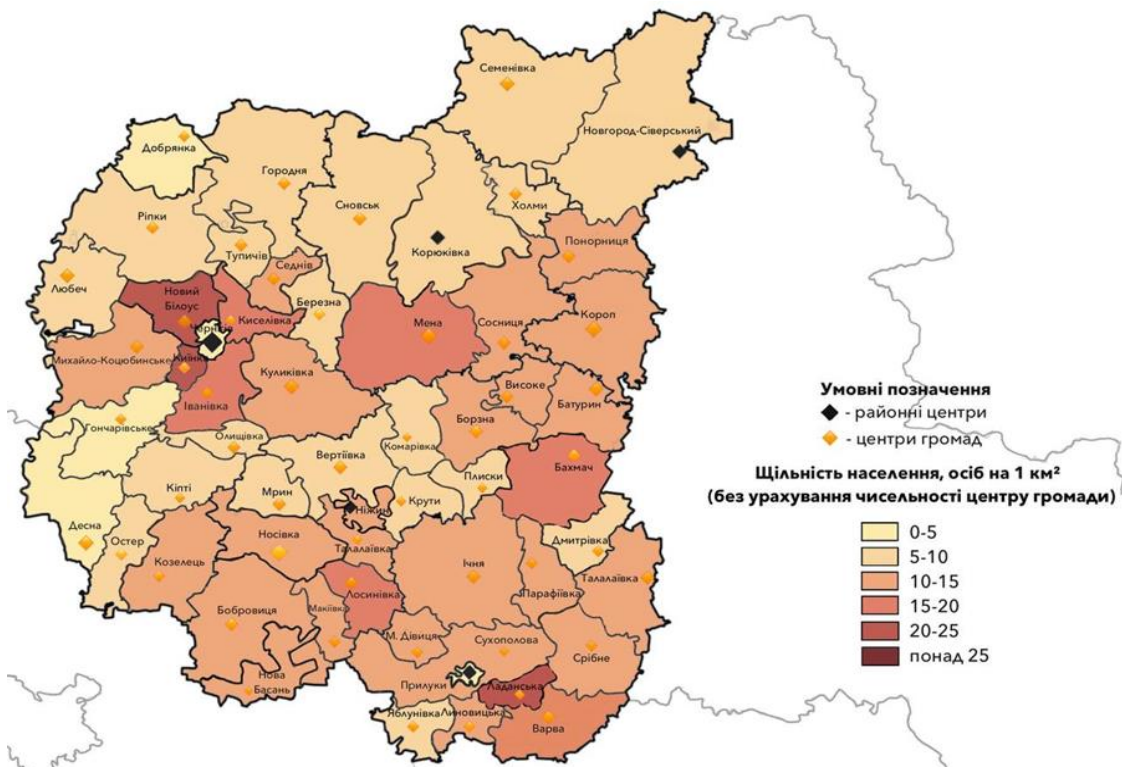

Рисунок 5. Щільність населення у громадах Чернігівської області без урахування чисельності центру громади

1.4 Гендерний профіль області

Актуальною проблемою для регіону є суттєвий гендерний дисбаланс. Зокрема, частка чоловіків у складі постійного населення – 45,5% (432,3 тис. осіб), жінок – 54,5% (518,5 тис. осіб). У розрахунку на кожну тисячу чоловічого населення припадало 1199 жінок (у міській місцевості – 1201, у сільській – 1195).

Таблиця 1

Вікова структура населення

	Жінки	Чоловіки	Разом
дошкільний вік (0-6)	4,5%	5,7%	5,0%
шкільний вік (7-17)	9,8%	12,2%	10,9%
працездатне населення (18-59)	52,0%	61,1%	56,1%
старше за працездатне населення (60+)	33,7%	21,0%	27,9%

Гендерний розрив середньої очікуваної тривалості життя у 2021 році становив 11,4 років на користь жінок. При середній очікуваній тривалості життя при народженні у 68,9 роки, для чоловіків цей показник станом на 01.01.2022 складав лише 63,4 роки, тоді як для жінок – 74,7 роки (в Україні – відповідно 65,16 роки та 74,36 роки). У різних вікових групах співвідношення частки жінок та чоловіків значно коливається в залежності від вікової групи. Чоловіки переважають у вікових групах до 41 року, жінки – з 43 років та старші. Найбільш збалансована чисельність 41-річних чоловіків та жінок – на 1000 чоловіків припадало 996 жінок.

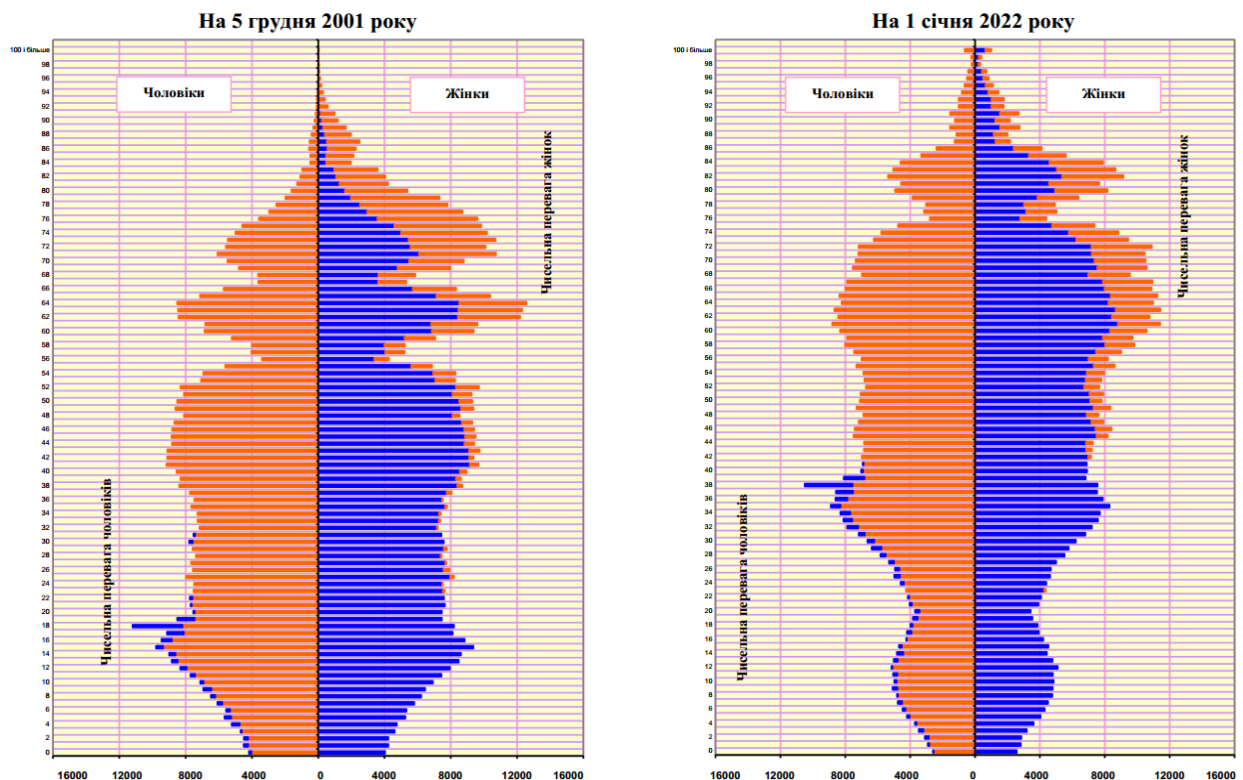

Рисунок 6. Структура населення Чернігівської області за статтю та віком

Таку структуру населення області підтверджують і дані Національної служби здоров'я України. Станом на кінець 2024 року у статеві-віковій піраміді відповідно до розподілу декларацій про вибір лікаря первинної медичної допомоги домінують жінки (55,1%) та старша вікова група 40-64 років (37,6%).

Рисунок 7. Статеві-віковий розподіл декларацій про вибір лікаря первинної медичної допомоги

У складі робочої сили у 2021 році нараховувалось 225,0 тис. жінок та 231,3 тис. чоловіків. Рівень участі жінок у робочій силі зменшився з 50,3% у 2019 році до 48,4% у 2021 році.

Чисельність зайнятих жінок зменшилася з 221 тис. у 2019 році до 199,8 тис. у 2021 році, чоловіків - з 216,2 тис. до 200,3 тис. Рівень зайнятості жінок був нижчим на 10% від чоловіків і склав 43% у 2021 році проти 53,6% у чоловіків. Кількість безробітних жінок зросла з 18,3 тис. до 25,2 тис., у той час як рівень безробіття чоловіків залишався стабільним (31 тис. осіб). Рівень безробіття серед чоловіків стабільно вищий ніж у жінок (серед жінок зріс з 7,6% до 11,2%, тоді як серед чоловіків становив 13,4%).

Різниця між заробітною платою жінок та чоловіків спостерігається майже у всіх сферах економічної діяльності. Гендерний розрив в оплаті праці в області у IV кварталі 2021 року склав 18,9%, що є трохи більшим за середній показник по Україні (18,4%). Цей розрив зменшується з роками (21,3% у 2019 році, 17,4% у 2020 році), але зберігається глобальна проблема, яку ускладнила пандемія COVID-19.

Участь жінок, що представляють різні групи, у процесі ухвалення рішень є важливою для вирішення питань гендерної нерівності в сталому регіональному розвитку.

У Чернігівській області станом на 01.01.2024 частка жінок-керівників у юридичних осіб становила 30,2% (по Україні - 29,2%), а серед фізичних осіб-підприємців 48,4 % (по Україні - 47,5%). На 01.01.2022 частка жіночого керівного складу у юридичних осіб – була на рівні 30,1% (по Україні – 29,3%) та у ФОП - 47,6 % (по Україні – 46,9%) відповідно .

На Чернігівщині станом на листопад 2024 року частка жінок-директорок нових компаній складає 38,8%. Це майже на 2% менше, ніж в 2023 році, але водночас - це другий рік поспіль найвищий показник серед всіх областей України. Частка нових ФОПів, відкритих жінками, становить 61,8%. У порівнянні з 2023 роком, ця цифра зросла на 2,23%.

З метою реалізації гендерної політики в області розпорядженням начальника Чернігівської обласної військової адміністрації від 01.06.2023 № 323 затверджено План дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року у Чернігівській області. У серпні 2023 року за підтримки МБФ «Український жіночий фонд» та сприяння Урядової уповноваженої з питань гендерної політики створено Коаліцію «Чернігівщина 1325».

У 2023 році реалізовано проект «Розбудова демократичного, мирного та гендерно рівноправного суспільства в Україні - Фаза II», фінансований Урядом Норвегії. Завдяки проєкту створено 14 груп самодопомоги в 5 громадах, проведено 6 тренінгів для 115 учасників на теми: гендерно чутливе врядування, комунікація, психологічна стійкість, адвокація, запобігання експлуатації, торгівлі людьми та гендерно зумовленому насильству, розвиток кар'єри. Групи розробили гендерні профілі громад.

В області також реалізується проект "Забезпечення розширення економічних прав та можливостей жінок", що реалізується неурядовою організацією АСТЕД, метою діяльності якої якого є підтримка самозайнятості й мікропідприємництва. Завдяки реалізації проєкту у 4 громадах надано гранти для 144 домогосподарств і 4 гранти на підтримку малого бізнесу.

1.5 Економічна характеристика регіону

Структура економіки та валовий регіональний продукт

У 2021 році у Чернігівській області обсяг валового регіонального продукту у фактичних цінах (ВРП) склав 113,5 млрд грн (2,1 % від загальноукраїнського) – 16 місце серед регіонів країни.

Індекс фізичного обсягу ВРП становив 102,4% (по Україні 103,4%) – за цим показником область посіла 16 місце.

У розрахунку на 1 особу валовий регіональний продукт склав 117,2 тис. грн (у 2020 році – 85,4 тис. грн) – 8 місце серед регіонів. Цей показник порівняно з 2020 роком зріс на 37,2% (по Україні – на 30,3%).

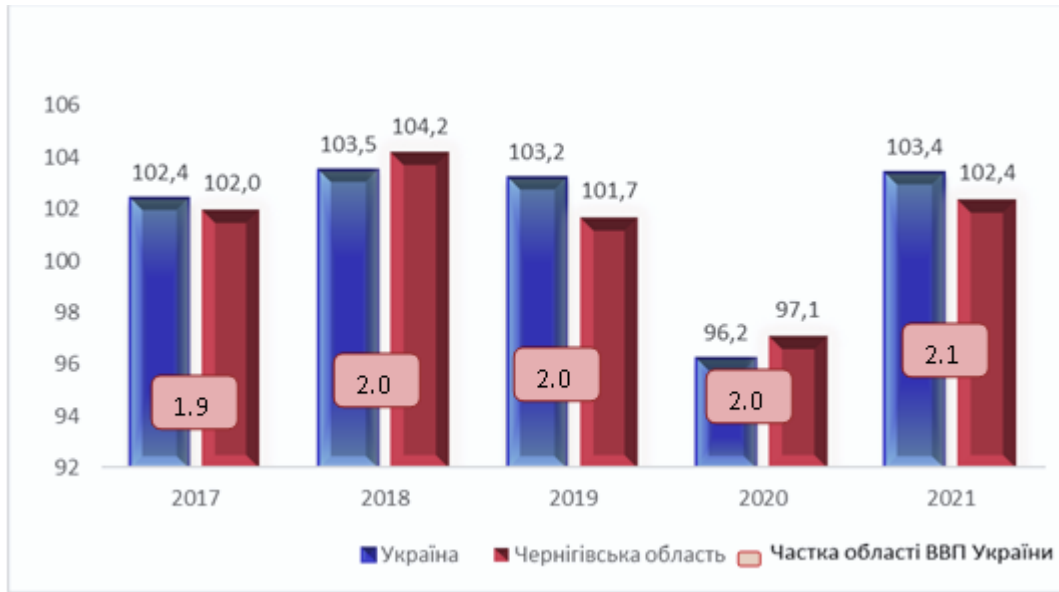

Рисунок 8. Динаміка валового регіонального продукту

Питома вага ВРП на 1 особу від загальноукраїнського показника (131,7 тис. грн) становить 89,0% (у 2017 році – 78,6%, у 2018 – 82,8%, у 2019 – 82,5%, у 2020 – 84,5%). ВРП у розрахунку на одного зайнятого склав 284,7 тис. грн (по Україні – 349,2 тис. грн) – 8 місце серед регіонів.

У структурі валової доданої вартості питома вага сільського господарства становить 29,9 %, промисловості – 20,0 %, послуг – 40,9% (у 2020 році 28,2%, 16,2% та 45,0% відповідно).

Внаслідок повномасштабного військового вторгнення російської федерації економіка області зазнала значних втрат.

2022 рік був найскладнішим для економіки області. За розрахунками, у 2022 році валовий регіональний продукт втратив до 30 % порівняно з 2021 роком. Промисловість зменшила виробництво, за оцінками на 26%, сільське господарство – на 21%, експорт – на 40%, будівництво – на 60%, капітальні інвестиції – на 30%, торгівля – на 26%.

У 2023-2024 роках економіка регіону поступово відновлювалась. Проте, порівняно з 2021 роком, досягнуто тільки 90% обсягів. Кількість зайнятих працівників у суб'єктів господарювання протягом 2023 року порівняно з 2021 роком зменшилась на 11,0% і становила 151,4 тис. осіб, з них половина найманих працює у сільському господарстві і на підприємствах промисловості.

Був завданий потужний удар по всіх ланках економічної системи та економічних зв'язках, в першу чергу, через знищення обладнання, виробничих ліній, комунікаційних мереж, транспортних засобів, ускладнення логістики, зниження попиту, часткову втрату ланцюгів постачання матеріалів і комплектуючих, зниження купівельної спроможності населення, що призвело до значних збитків суб'єктів підприємницької діяльності та зниження їх ділової активності.

Всього за наявними на 15.11.2024 даними до робочих груп, створених райдержадміністраціями та територіальними громадами по фіксації втраченого, знищеного або пошкодженого майна підприємств, установ організацій недержавної форми власності подано інформацію щодо 500 суб'єктів, які зазнали пошкоджень на території 21 територіальної громади Чернігівської області. Серед них: 255 – це підприємства, установи та організації; 245 – ФОП. Найбільша кількість пошкоджень у: торгівлі (230 або 46,1%); сільському господарстві (66 або 13,2 %), промисловості (63 або 12,6 %); сфері операцій з нерухомістю (53 або 10,6 %).

Загальна вартість пошкодженого майна за даними бухгалтерського обліку за залишковою вартістю підприємств, установ та організацій усіх форм власності становить біля 6,9 млрд гривень, в тому числі фізичних осіб підприємств – 449,5 млн. грн, підприємств, установ та організацій: приватної форми власності – 5,8 млрд гривень; державної форми власності – 20,2 млн. гривень, комунальної форми власності – 515,9 млн. гривень.

Мале і середнє підприємництво

Мале і середнє підприємництво (далі – МСП) є основою економіки регіону, що забезпечує дві третини доданої вартості і більш ніж вісімдесят відсотків робочих місць. Розвиток малого і середнього підприємництва стимулює конкуренцію на ринку і відповідне зростання конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу економіки.

Поточний стан розвитку МСП значною мірою визначається наслідками повномасштабної збройної агресії РФ проти України, під час якої бізнес регіону зазнав і продовжує зазнавати значних втрат. За останніми даними Головного управління статистики в області (станом на 01.01.2024), господарську діяльність в регіоні здійснювало 4971 підприємство (80,3 % від кількості у 2021 році), з яких 4603 малих (у т. ч. 3830 мікропідприємств), 362 середніх, 6 великих та понад 37 тис. фізичних осіб підприємців (на 6 % більше від кількості у 2021 році).

Найбільшу частку (62,6 %) в обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів підприємництва у 2021 році, за даними Держстату, становили суб'єкти середнього підприємництва (юридичні та фізичні особи-підприємці разом), частка суб'єктів малого підприємництва (юридичних та фізичних осіб-підприємців) становила 21,6 %.

У 2023 році питома вага обсягу реалізованої продукції середнього бізнесу порівняно з 2021 роком зменшилась на 7,2 в.п (склала 55,4%), а малого – збільшилась на 5,6 в.п і склала 27,2 % від загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів підприємництва.

Протягом 9 місяців 2024 р. спостерігалось зменшення кількості реєстрацій юридичних осіб у порівнянні з 2021 роком (на 40,5 % менше), але на 1,5 % було зареєстровано більше в порівнянні з 9 міс. 2023 р.

Проте, зберігається тенденція перевищення кількості зареєстрованих фізичних осіб-підприємців над кількістю тих, хто припинив свою діяльність. Так, якщо у 2021 році це перевищення складало 37 %, у 2022-му лише 1 %, то у 2023 –

му році – на 74 % і до кінця 2024 року очікується, що зареєстрованих протягом року буде майже на 30 % більше, ніж тих, хто був знятий з реєстрації.

За підсумками 2023 року на 18,4 % зросли порівняно з 2022 роком надходження від малого та середнього підприємництва до місцевого бюджету, а до 2021 року – на 7,4 %. За 9 місяців 2024 року ці надходження становили понад 3,2 млрд грн (+25,6 % до відповідного періоду 2023 року). Якщо питома вага таких надходжень у загальному їх обсязі до зведеного бюджету за 9 місяців 2023 року складала 35,6 %, то за 9 місяців 2024 року – 37,4 % (в тому числі до місцевого бюджету – 50,3 %).

Малий бізнес виявився найбільш стійким до воєнних викликів. Проте, задля швидкого відновлення та нарощування економічних показників необхідно посилити підтримку та сприяти розвитку малого і середнього підприємництва в регіоні.

Аграрний сектор

Чернігівщина має значний сільськогосподарський потенціал і є однією з найрозвинутіших аграрних областей України, яка забезпечувала 4,8% виробництва сільськогосподарської продукції країни. Аграрна продукція формує третю частину валової доданої вартості в області та більше 60% загальнообласного обсягу експорту. Аграрний комплекс області налічує 2334 зареєстрованих агроформувань, у т. ч. 1077 фермерських господарств, 32 сільськогосподарські кооперативи, а також 1225 сільськогосподарських підприємств різних форм власності.

У галузі з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів працює понад 100 підприємств, 46 з них сертифіковані за міжнародними системами HACCP та ISO.

У структурі виробництва валової продукції сільського господарства галузь рослинництва займає 84,7%, тваринницька галузь – 15,3%.

Обсяг валової продукції сільського господарства області у 2023 році порівняно з 2022 збільшився на 15,2%, але до 2021 року скорочення становить 7,7%.

Станом на 01.01.2022 в загальнодержавному рейтингу за валовим збором зернових культур область вперше посіла 3 місце, по врожайності – 4 місце, питома вага поголів'я великої рогатої худоби області в Україні становила 5,2% (п'яте місце серед регіонів України), поголів'я свиней – 3,4%, поголів'я птиці – 1,7%.

Повномасштабна війна стала справжнім випробуванням для аграріїв. Втрата спричинила руйнування налагоджених роками процесів, логістичних ланцюгів. Багато посівних територій було заміновано, частково пошкоджено або повністю знищено майно, техніку, обладнання та склади. Найбільших втрат від замінування сільськогосподарських земель зазнали Городнянська, Корюківська та Семенівська громади. Загалом, потенційно небезпечна територія області, в тому числі сільськогосподарського призначення,

складає 352,13 тис. га, з них обстежено та розміновано всього: 43,97 тис. га, у т. ч. понад 39,17 тис. га сільгоспугідь.

Незважаючи на воєнні дії, область втримала свої позиції і станом на 01.01.2024 в загальнодержавному рейтингу за валовим збором зернових культур область посіла 3 місце, а по врожайності – 1. Питома вага поголів'я великої рогатої худоби області в Україні становила 5,8% (шосте місце серед регіонів України), поголів'я свиней – 3,6%, поголів'я птиці – 1,7%. Частка області у виробництві продукції сільського господарства в Україні складала 5,3% (8 місце).

Промисловість

До початку російського вторгнення промисловий комплекс області формували близько 950 підприємств (у т. ч. 122 великих і середніх), на яких працювало майже 34,1 тис. осіб.

Промисловими центрами області є міста Чернігів, Ніжин, Прилуки. Провідні промислові підприємства розташовані також у Корюківці, Мені, Ічні, Козельці, Новгород-Сіверському, Варві та Ладані.

У результаті військової російської агресії руйнувань та пошкоджень зазнали понад 60 (6,3%) промислових підприємств області. Найбільші руйнування зафіксовано на підприємствах машинобудування, легкої та харчової промисловості.

У 2022 році виробництво промислової продукції скоротились до попереднього року орієнтовно на чверть, найбільше – на підприємствах з виробництва гумових та пластмасових виробів, хімічної промисловості, деревообробки.

У 2024 році продовжується поступове відродження промислового потенціалу та зростання показників, хоча більшість підприємств не досягли рівня 2021 року. Виробництво відновлено на рівні 90% від обсягів до повномасштабного вторгнення внаслідок загострення проблем з енергозабезпеченням, логістикою, а також через відтік кадрів, відсутність або скорочення замовлень, брак обігових коштів на відновлення.

У структурі промислового виробництва домінує харчова промисловість, постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, добувна промисловість, машинобудування.

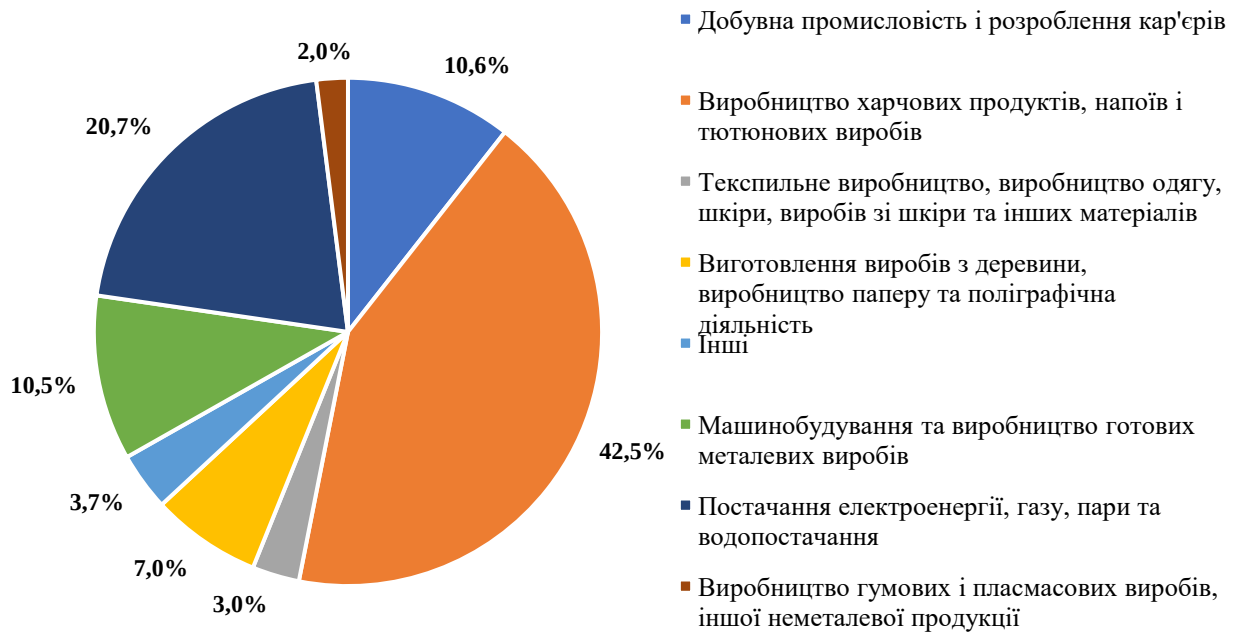

Рисунок 9. Структура реалізації промислової продукції за січень-серпень 2024 року, %

Інвестиційна діяльність

До повномасштабного вторгнення в області протягом декількох років спостерігалися позитивні тенденції щодо інвестування підприємств регіону. За період з 2017 по 2021 роки обсяг освоєних внутрішніх - капітальних інвестицій збільшився у 1,4 рази і склав 10,3 млрд грн, індекс капітальних інвестицій коливався в межах від 134,8% (2017 рік) до 123,7% (2021 рік). Щороку реалізовувалося близько 25-30 інвестиційних проєктів. Надходження у вигляді прямих іноземних інвестицій з початку інвестування (інструменти участі в капіталі) на кінець 2021 року становили 591,6 млн дол. США, при цьому за останні п'ять років мирного часу надійшло близько 480 млн дол. США інвестицій (понад 80,0% загального обсягу).

У 2022 році обсяг капітальних інвестицій у порівнянні з 2021 роком зменшився на третину і склав 8,3 млрд грн, прямі ж іноземні інвестиції (інструменти участі у капіталі) скоротилися на 4,6% до 570,7 млн дол. США. Реалізацію більшості інвестиційних проєктів було призупинено.

За результатами 2023 року обсяг капітальних інвестицій становив 12,6 млрд грн, що розрахунково на 35,2% більше ніж за 2022 рік. Питома вага освоєних капітальних інвестицій у загальному обсязі по Україні склала 2,0% – область посіла 12 місце серед регіонів. Разом з тим, досягти рівня довоєнних обсягів капітальних інвестицій поки не вдалося, розрахунково індекс капітальних інвестицій у 2023 році порівняно з 2021 роком склав 92,1%.

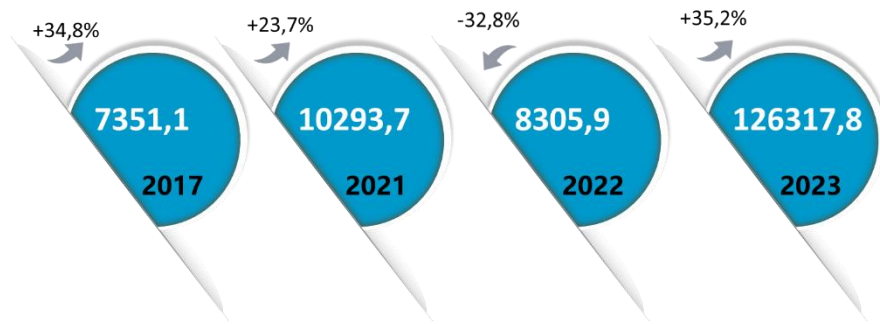

Рисунок 10. Обсяг та динаміка капітальних інвестицій

Сума внесених в економіку області прямих інвестицій (інструменти участі у капіталі) станом на 31.06.2024 склала 668,1 млн дол. США, що 1,1% більше ніж на кінець 2023 року та на 11,1 % ніж на кінець 2021 року). Питома вага області в загальному обсязі залучених прямих іноземних інвестицій по Україні становила відповідно 1,7 %.

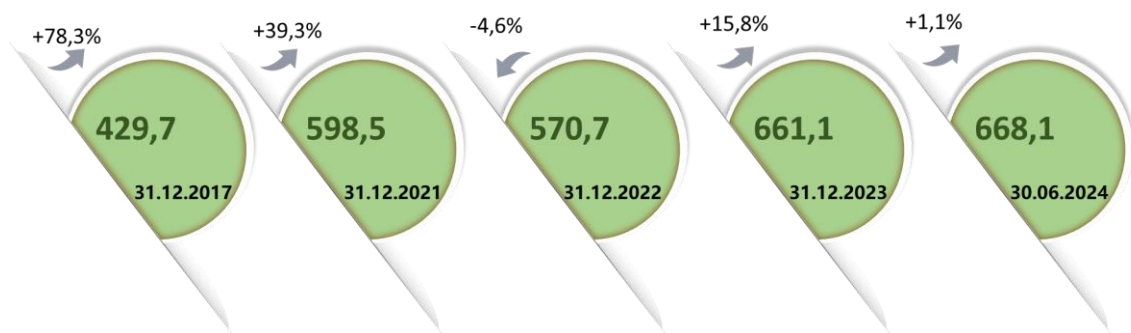

Рисунок 11. Динаміка прямих іноземних інвестицій наростаючим підсумком з початку інвестування, млн дол. США

Прямі інвестиції до області надійшли з 37 країн світу. Найбільше прямих інвестицій залучено із Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії – 49,3%, Кіпру – 16,3%, Швеції – 3,0%, США – 2,7%, Польщі – 0,8% та Естонії – 0,7%.

Лідером серед галузей економіки, куди найбільш активно вкладалися кошти іноземних інвесторів, залишилися підприємства промисловості, на яких акумульовано 381,1 млн дол. США (57,0% загального обсягу прямих інвестицій), у т. ч. переробної – 345,7 млн дол. США. У сільське, лісове та рибне господарство спрямовано 277,9 млн дол. США (41,6%); в інших сферах зосереджений незначний обсяг прямих інвестицій -1,4 %.

При цьому, частка прямих іноземних інвестицій, внесених в сільське, лісове та рибне господарство зростає з 2,8% від загального обсягу у 2017 р. до 41,6% у 2024 р.

Рисунок 12. Галузева структура прямих іноземних інвестицій, %

З урахуванням безпекової ситуації продовжується реалізація нових інвестиційних проєктів. За результатами проведеного моніторингу поточного стану впровадження інвестиційних проєктів, загалом з початку повномасштабного вторгнення реалізовано понад 50 проєктів на суму більше 800 млн грн (виробничого призначення – 12, сільськогосподарського призначення – 39, альтернативна енергетика – 1, туризм – 1).

Зовнішньоекономічна діяльність

Протягом 2020-2021 років у Чернігівській області спостерігалася позитивна динаміка обсягів зовнішньої торгівлі товарами. За темпами зростання експорту область посідала 12 місце серед регіонів України. У товарній структурі експорту протягом тривалого періоду лідируючі позиції належали продовольчій продукції, зокрема за результатами 2021 року зернові культури формували 49,6% експортних поставок, готові харчові продукти – 10,2%, насіння і плоди олійних культур – 5,4%, серед непродовольчих товарів найбільші обсяги належали деревині та виробам з деревини – 7,6%, паперу та картону – 4,8%, жирам та олії – 4,4%, текстильним матеріалам – 3,1%.

При цьому головними споживачами регіональних товарів були країни ЄС, експорт до яких становив 36,1% загальнообласного показника, серед них найбільші обсяги експортовано до Нідерландів, Іспанії, Румунії, Бельгії, Італії та Німеччини. Серед інших країн світу – до Китаю, Азербайджану, Єгипту, Індії.

Військова агресія росії у 2022 році суттєво вплинула на зовнішньоекономічну діяльність області та призвела до втрати частини ринків збуту, в результаті чого обсяги експорту скоротились до 2021 року на 40%.

Протягом 2023-2024 років ситуація у відповідній сфері значно покращилась. Так у 2023 році експорт зріс на 24,5%, до 2022 року, проте до 2021 становив лише 75%.

За січень-жовтень 2024 року експорт товарів зріс на 14,4% до аналогічного періоду минулого року, склавши 806,5 млн дол. США, однак це всього 89% від показника аналогічного періоду 2021 року.

Аграрна продукція продовжує лідирувати у структурі експорту. Зернові культури формують майже половину загальнообласного показника. При цьому

обсяги їх поставок зросли на 16,2% до відповідного періоду минулого року, а також на 35% до 2020 року (+100,4 млн дол.США).

Водночас у структурі експорту спостерігалась зміна в бік нарощування поставок продукції з доданою вартістю. Зокрема протягом 2022-2024 років відбулося значне зростання поставок жирів та олій. За результатами січня-жовтня 2024 року обсяг їх експорту збільшився у 2,9 рази, а частка в загальній структурі на 9 відс. пункти.

Крім того, порівняно з минулим роком зросли поставки готових харчових продуктів (+9,5%), текстильних матеріалів та виробів (+8,4%), взуття (у 2,7 раза), водночас скоротились паперу та картону (-29%), деревини та виробів з деревини (-7,2%).

У географічній структурі експорту країни ЄС продовжують займати лідируючі позиції. За результатами січня-жовтня 2024 року поставки до них формували 52,3%. Порівняно з аналогічним періодом 2023 року обсяги експорту до відповідних країн збільшилися на 7,1%, а до 2021 року – на 21,3% та становили 422,2 млн дол. США.

Майже 80% товарів до країн ЄС експортувались до Іспанії, Італії, Нідерландів, Німеччини та Румунії. Серед решти країн світу 7,3% загальнообласного експорту поставлялось до Китаю, 6,6% - до Туреччини, 6,3% - до Єгипту.

Порівняно з аналогічним періодом 2021 року у січні-жовтні 2024 року у 3,3 раза збільшилися поставки товарів до Італії, у 2,9 раза – до Іспанії, у 2,3 раза – до Туреччини, у 2,2 раза – до Австрії, на 65,3% - до Німеччини, на 58,6% - до Португалії, на 50,6% - до Польщі, на 40,2% - до Єгипту, на 8,9% - до Румунії, на 8,8% - до Литви, на 2,9% - до Франції. Водночас більш ніж удвічі скоротилися поставки до Бельгії, Індії, Ірландії та Латвії.

У зовнішньоекономічному товарообігу Чернігівщини експорт товарів значно переважає обсяги імпорту, що забезпечує формування позитивного сальдо зовнішньоторговельного балансу у обсязі 520,7 млн дол США

Ринок праці

Загальна чисельність робочої сили працездатного віку в Чернігівській області у 2021 році складала 436,2 тис. осіб, у т. ч. чоловіків – 221,7 тис. осіб (50,83%), жінок – 214,5 тис. осіб (49,17%), тобто рівень участі населення у робочій силі для жінок складає 74,6%, а для чоловіків – 78,6% до населення відповідної вікової групи.

Рівень безробіття (за методологією МОП) – 12,9% (перевищував загальнонаціональний рівень на 2,6 в.п.), в тому числі для жінок – 11,7%, чоловіків – 13,9% до відповідної вікової групи. Загальний рівень зайнятості – 66,7%, у т. ч. жінок – 65,8%, чоловіків – 67,6%.

Ринок праці Чернігівської області у січні-вересні 2024 року офіційно становив 12,1 тис. безробітних громадян, що є меншим на 60% або 18,3 тис. осіб показника 2021 року за аналогічний період.

На зареєстрованому ринку праці області продовжує зростати питома вага жінок – з 57,9% у січні-вересні 2021 року до 77,3% у 2024 році (відповідно чоловіків на обліку менше чверті (22,7%)), сільських мешканців (з 36,5% до 38,2%), а також осіб, що потребують додаткових гарантій зайнятості (з 16,2% до 37,7%). Залишається низькою частка молоді віком до 35 років (майже чверть – 24,4%). Кожен другий зареєстрований в службі зайнятості – це особа віком старше 45 років.

Станом на 01.10.2024 роботодавці області мали 1674 вакансії, а чисельність безробітних дорівнювала 4,8 тис. осіб – тобто безробітних було у 3 рази більше, ніж вакансій, або – на кожне вільне робоче місце претендувало у середньому по області 3 осіб. У громадах, населені пункти яких піддаються постійним обстрілам, навантаження на 1 вільне робоче місце сягає від 8 до 18 осіб.

В області реалізується урядовий проєкт «Армія відновлення», Чернігівщина – одна із перших областей, де почали виконуватися такі роботи та перебуває у п'ятірці лідерів.

З початку 2024 року службою зайнятості видано 14,4 тис. направлень на виконання суспільно корисних робіт, у т. ч. 1330 внутрішньо переміщеним особам.

Протягом 9 місяців 2024 року проходило навчання 650 зареєстрованих безробітних, видано 355 ваучерів для підвищення конкурентоздатності окремих категорій громадян, 87 роботодавцям надано компенсацію на оплату праці 126 працевлаштованих внутрішньо переміщених осіб, на загальну суму 2768,0 тис. грн.

За даними моніторингу, на 01.12.2024 сума заборгованості із виплати заробітної плати становила 18,0 млн грн, що на 8,0 % менше, ніж на початок 2024 року.

1.6 Інноваційний, науковий потенціал та смарт-спеціалізація регіону

Важливе значення для регіону, як і для України в цілому, в сучасних умовах має активізація інноваційної діяльності. Конкурентоспроможність країни на світовому ринку визначається темпами впровадження новітніх науково-технічних рішень, розвитку наукомістких виробництв, ефективністю інноваційних процесів. За наявними офіційними статистичними даними (періодичність проведення державного статистичного спостереження щодо інноваційної діяльності промислового підприємства змінена з «річної» на один раз на два роки», починаючи з 2015 року) у 2019 році лише 10 промислових підприємств Чернігівщини займалися інноваціями, що становить 7,9% до загальної кількості промислових підприємств області. Починаючи з 2015 року, питома вага підприємств, що займалися інноваціями зменшувалась: 2015 рік – 13,3%, 2017 рік - 9,6 %, однак кількість впроваджених нових технологічних процесів зростає з 35 в 2015 році до 91 у 2019 році.

Для впровадження інновацій у 2019 році підприємствами промисловості було витрачено біля 61,0 млн грн, що на 15% менше показника 2017 року, однак

в 1,7 разів більше, ніж у 2015 році. Основним джерелом фінансування інновацій, як і в попередні роки, залишилися власні кошти підприємств. У 2019 році обсяг реалізованої інноваційної продукції склав 682,8 млн грн, що більше показника 2017 року майже у 2 рази (345,4 млн грн).

Однак аналіз наведених даних свідчить про низький рівень впровадження інновацій на підприємствах Чернігівської області. Основними чинниками, що перешкоджають інноваційній діяльності в Чернігівській області, як і в цілому по Україні, є нестача власних коштів; низький рівень фінансової підтримки з боку держави; висока вартість нововведень; високий економічний ризик; тривалий термін окупності нововведень; нестача кваліфікованого персоналу; відсутність стимулів до впровадження інновацій тощо.

Аналіз інноваційної діяльності у Чернігівській області дозволяє серед сильних сторін відзначити значний науковий потенціал регіону, а саме: наявність мережі науково-дослідних організацій, вищих навчальних закладів з високим рівнем і тривалими традиціями викладання природничих і технічних наук; велику частку осіб з вищою освітою і науковим ступенем; сприйнятливість населення до інновацій, точних наук і техніки. У закладах вищої освіти області видається понад 10 фахових наукових журналів, де відображені результати інноваційної діяльності науковців.

У 2022 році Національним університетом «Чернігівська політехніка» та Національним університетом «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка укладено угоди про співпрацю та науково-виробниче співробітництво, зокрема у сфері наукової та інноваційної діяльності з Латвійським університетом біонаук та технологій (м. Єлгава Латвія), Чеським університет природничих наук (Прага). Додатково було підписано лист про наміри щодо проєкту «Посилення потенціалу аспірантів для проведення якісних досліджень в Україні», у рамках якого передбачаються заходи щодо підвищення навичок і знань аспірантів про інноваційні розробки і проведення якісних досліджень.

У структурі Національного університету «Чернігівська політехніка» функціонують центр розвитку професійної кар'єри і центр стартапів та інновацій, які стали осередками підтримки молодих підприємців і розробників у регіоні, відкриваючи нові можливості для розвитку інноваційних проєктів. На базі інших закладів вищої освіти області працюють навчально-науково-виробничі підрозділи, спеціалізовані навчально-виробничі лабораторії, результати діяльності яких висвітлюються у річних звітах, на конференціях, веб-сайтах.

До слабких сторін можна віднести недостатню розвиненість інноваційної інфраструктури області; високий ступінь зносу основних фондів як у науковій, так і у виробничій сфері; не налагоджену схему взаємодії між наукою, освітою і виробництвом. Потенційними загрозами для розвитку інноваційної діяльності в області є відтік кваліфікованих кадрів.

В 2019 році при розробці Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року з метою оптимізації структури економіки, промислового виробництва та розвитку області на основі смарт-спеціалізації, підвищення

експортного потенціалу ключових секторів економіки, модернізації та переоснащення техніко-технологічної бази промислового виробництва, а у підсумку – розширення ринків збуту місцевого виробника, було проведено роботу щодо визначення пріоритетних сфер економічної діяльності регіону. Для цього були використані результати дослідження «Smart specialisation in E&IA countries», проведеного групою експертів Спільного Дослідницького Центру (Joint Research Centre або JRC) Європейської комісії. Ці дослідження виявили для Чернігівської області види економічної діяльності, які можуть бути визнані такими, що володіють інноваційним потенціалом.

Базуючись на результатах дослідження JRC та здійснивши поглиблене вивчення статистичної та аналітичної інформації щодо науково-дослідної та інноваційної діяльності Чернігівської області в розрізі видів та підвидів економічної діяльності, а також враховуючи розвиненість необхідної інфраструктури, потенціал суміжних галузей, інвестиційну привабливість тощо, було визначено перелік видів діяльності, які можуть сформувати основу для смарт-спеціалізації області.

На основі здійснення широкомасштабних обговорень та процесу підприємницького відкриття напрямками смарт-спеціалізації регіону було визначено перспективні галузі, які мають інноваційний потенціал та можуть стимулювати нарощення обсягів випуску продукції в суміжних видах економічної діяльності, а також сприяти прискореному розвитку регіону:

- виробництво та поглиблена переробка якісної сільгоспсировини;
- «зелені» технології та біоекономіка;
- інформаційні та інформаційно-комунікаційні технології;
- інноваційноспрямовані та експортоорієнтовані галузі промисловості (машинобудування, легка промисловість).

Також за результатами проведених у 2023-2024 роках опитувань громадян та представників бізнесу, до трійки пріоритетних галузей, які мають найбільший потенціал для відновлення та розвитку, віднесено деревообробну галузь.

Для впровадження наукових та інноваційних розробок в обраних галузях в області є значний науковий та кадровий потенціал, зокрема: Інститут сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва Національної академії аграрних наук України, ІТ – кластер області.

Інститут сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НАНУ - єдина в Україні наукова установа, яка визначає основи державної і науково-технічної політики, координує, організовує і проводить наукові дослідження в галузі сільськогосподарської мікробіології; сприяє впровадженню їхніх результатів у виробництво; координує наукові дослідження багатьох наукових установ нашої країни. Основні напрями наукової діяльності Інституту: ґрунтова мікробіологія; розробка мікробних препаратів для землеробства; біологічний захист рослин і тварин; зоотехнічна мікробіологія; технологій заготівлі і зберігання кормів; захист від мишоподібних гризунів; наукове забезпечення агропромислового виробництва.

ІТ-кластер - це спільнота компаній у галузі інформаційних технологій, метою яких є популяризація та розвиток високотехнологічного бізнесу в Чернігівському регіоні. Кластер об'єднує 8 компаній Чернігова, що працюють у різних напрямках: створення e-commerce моделей; автоматизація бізнес-процесів; розробка сайтів, продуктів та рішень для бізнесу.

1.7 Інфраструктура області

Дорожня інфраструктура, транспорт та зв'язок

Загальна протяжність мережі доріг загального користування державного значення в області складає 2963,7 км, з них:

- 2 міжнародні автомобільні дороги загальною протяжністю 346,5 км;
- 3 національні автомобільні дороги загальною протяжністю 426,4 км;
- 8 автомобільних доріг регіонального значення загальною протяжністю 878,4 км;
- 45 територіальних автомобільних доріг загальною протяжністю 1312,4 км.

Загальна кількість автомобільних доріг загального користування місцевого значення області – 595 одиниць, їх загальна протяжність – 4760,2 км, у т. ч.:

- регіональних – 221 одиниць загальною протяжністю 3131,2 км;
- територіальних – 374 одиниць загальною протяжністю 1629,0 км.

Автомобільні дороги загального користування місцевого значення мають дві смуги руху, відносяться до III, IV, V технічних категорій.

Загальна кількість транспортних споруд (мости, шляхопроводи) становить 253 одиниці загальною протяжністю – 10,8 км, з них:

- 12 великих мостів (більше 100 м) загальною протяжністю 5,1 км;
- 71 середній міст (від 25 до 100 м) загальною протяжністю 3,6 км;
- 170 малих мостів (до 25 м) загальною протяжністю 2,1 км;
- 1943 труби загальною протяжністю 30,8 км.

Загальна кількість мостів на автомобільних дорогах загального користування місцевого значення області – 246 одиниць загальною протяжністю 5210 пог. м.

Внаслідок військової агресії російської федерації, проходження військової техніки по більшості автомобільних доріг області, більшість з них зазнали значних пошкоджень та руйнувань, що суттєво ускладнило рух автомобільного транспорту. При цьому значна частина автомобільних доріг стала непридатною для проходження автомобільного транспорту. Було пошкоджено або зруйновано 41 мостова споруда, більше 1107 км доріг, а саме: 13 мостових споруд та 427 км автомобільних доріг загального користування місцевого значення (орієнтовна вартість повного відновлення яких становить більше 5,4 млрд грн) та об'єкти загального користування державного значення, у т. ч. дороги – 680 км, мости – 28 одиниць.

Наразі відновлено 862,1 км автодоріг (державні – 461 км, місцеві – 401,1 км); 34 мостові споруди (державні – 26, місцеві – 8)

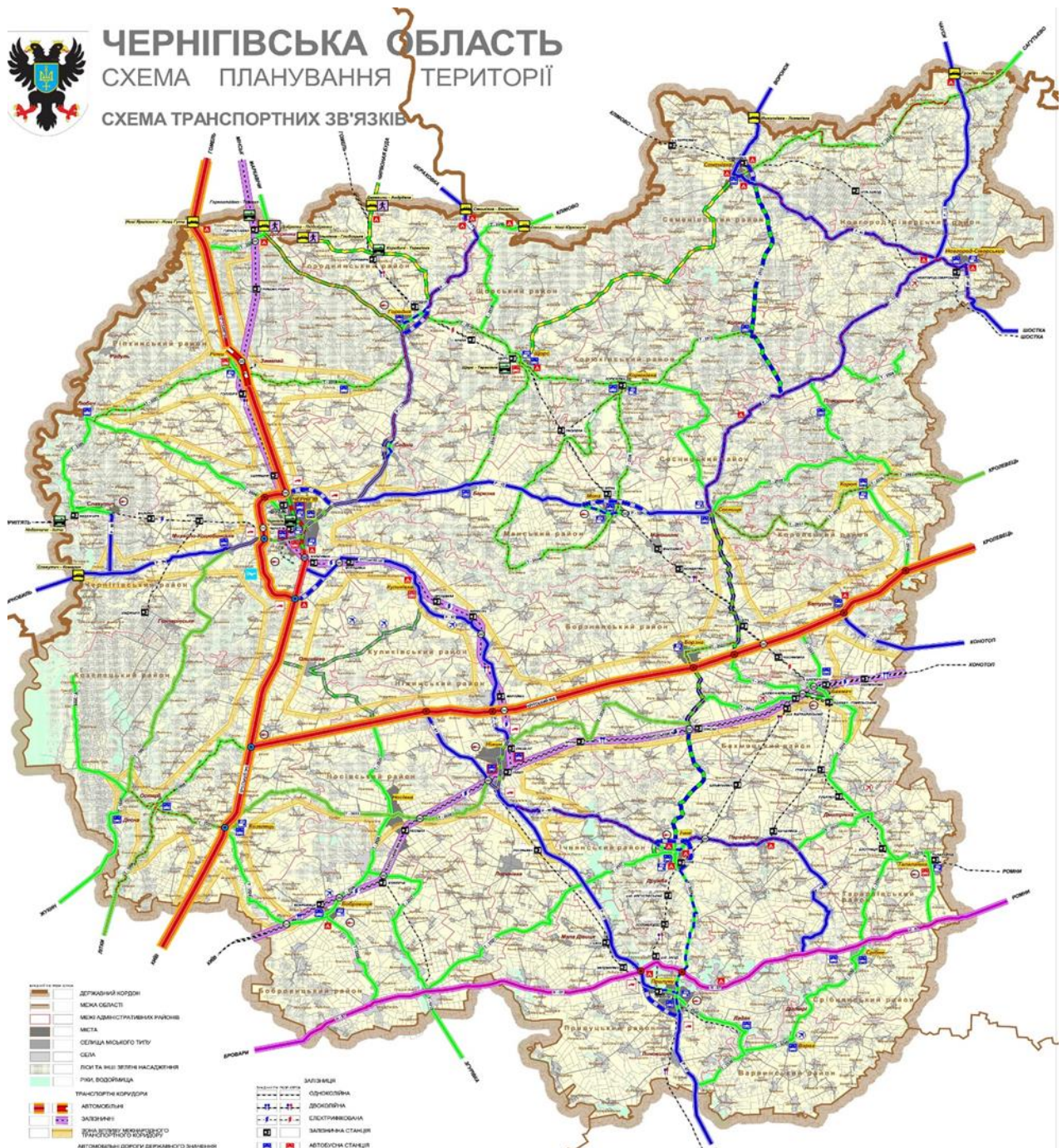

Рисунок 13. Схема транспортних зв'язків

Схема планування території до 2022 року визначала розвиток сфери транспорту, в першу чергу, для забезпечення транзитних перевезень, а вже потім – для внутрішньообласних.

Територією Чернігівської області проходить низка міжнародних шляхів та транспортних коридорів різних видів транспорту: автомобільного, залізничного та водного. Міжнародними автомобільними шляхами на території області є:

- 9-й паневропейський транспортний коридор Гельсінкі – Александрополіс з головним маршрутом через Санкт-Петербург, Москву та Київ та відгалуженням через Мінськ та Гомель;

- європейські автомобільні маршрути Е-95 (Санкт-Петербург – Мерзифон з ділянкою Гомель – Київ) та Е-101 (Москва – Київ);

- дороги, що включені до транс'європейської транспортної мережі ТЕН-Т: Київ – Чернігів – Нові Яриловичі та Кіпті – Глухів – Бачівськ, що належать до ключової мережі доріг, хоч і не включені в жоден коридор.

На території області проходять залізничні шляхи, що включені до 9-го панєвропейського транспортного коридору та транс'європейської транспортної мережі ТЕН-Т: ділянка колії Київ – Ніжин – Бахмач – Конотоп, що належить до ключової мережі залізниць, та ділянка колії Ніжин – Чернігів – Горностаївка, що належить до розширеної мережі ТЕН-Т (хоча ці ділянки не включені в жоден коридор мережі ТЕН-Т).

Територія Чернігівської області обслуговується двома регіональними філіями акціонерного товариства «Укрзалізниця». Чернігівський, Корюківський, Новгород-Сіверський та більша частина Ніжинського районів обслуговуються регіональною філією «Південно-Західна залізниця» АТ «Укрзалізниця» з вузловими станціями в містах Чернігів, Ніжин, Бахмач та Новгород-Сіверський. Прилуцький район та частина Ніжинського районів Чернігівської області обслуговуються регіональною філією «Південна залізниця» АТ «Укрзалізниця» з вузловими станціями в містах Прилуки та Ічня.

Через повномасштабну війну Чернігівська область втратила можливості ефективної реалізації свого транзитного потенціалу, автомобільні та залізничні транспортні коридори, які визначали просторове планування території, на поточному етапі не використовуються.

Через значні пошкодження автомобільних доріг місцевого значення загального користування Чернігівської області рух громадського транспорту суттєво ускладнився, а подекуди (особливо у сільській місцевості) став практично неможливим. Вкрай незадовільний стан місцевих автомобільних доріг призводить до швидкого зносу громадського транспорту та збитковості організації пасажирських перевезень. Транспортування пасажирів навіть на короткі відстані вимагає значних витрат часу.

На території області функціонує 9 автобусних станцій: Чернігів АС 1, Чернігів АС 2, Чернігів АС 3, АС Бахмач, Ніжин АС 1, Ніжин АС 2, АС Ічня, АС Прилуки та АС Короп. Чернігівською обласною державною адміністрацією станом на 01.08.2024 укладено 250 договорів про організацію перевезень пасажирів на 193 автобусних маршрутах загального користування з 63 суб'єктами господарювання, які мають ліцензію на здійснення пасажирських перевезень.

У Чернігівській області існують необхідні передумови для функціонування водного транспорту – наявні великі річки - Дніпро, Десна, малі – Снов, Остер, Сейм, по яких можуть здійснюватися вантажні перевезення.

До мережі внутрішніх водних шляхів, що проходять по території Чернігівської області та мають міжнародне значення відповідно до Європейської угоди про найважливіші внутрішні водні шляхи, належать:

- Ділянка р. Дніпро в межах Чернігівської області до впадіння ріки Прип'ять як частина міжнародного водного шляху Е 40, що включає ріки Вісла, Буг, Мухавець, Дніпро-Бузький канал, Прип'ять та Дніпро;
- Ділянка р. Десна від впадіння в р. Дніпро до Чернігова як відгалуження міжнародного водного шляху Е 40-01;
- Ділянка р. Дніпро від впадіння р. Прип'ять вздовж державного кордону як частина водного шляху регіонального значення.

Для усіх водних шляхів визначено їх параметри та параметри суден, а судноплавну ділянку р. Десни визначено як таку, для якої необхідно підвищити категорію з III до IV. Також р. Дніпро в межах України до впадіння р. Прип'ять віднесена до тих, які включені до транс'європейської транспортної мережі TEN-T.

Однак, локальні перевезення будівельних матеріалів, які здійснювались до повномасштабної війни по Десні у незначних обсягах, не потребували робіт з днопоглиблення. Також роботи з поглиблення русел Дніпра та Десни та інших інфраструктурних робіт для відновлення судноплавства конфліктують із статусом прибережних територій, які віднесені до смарагдової мережі і потребують додаткового захисту.

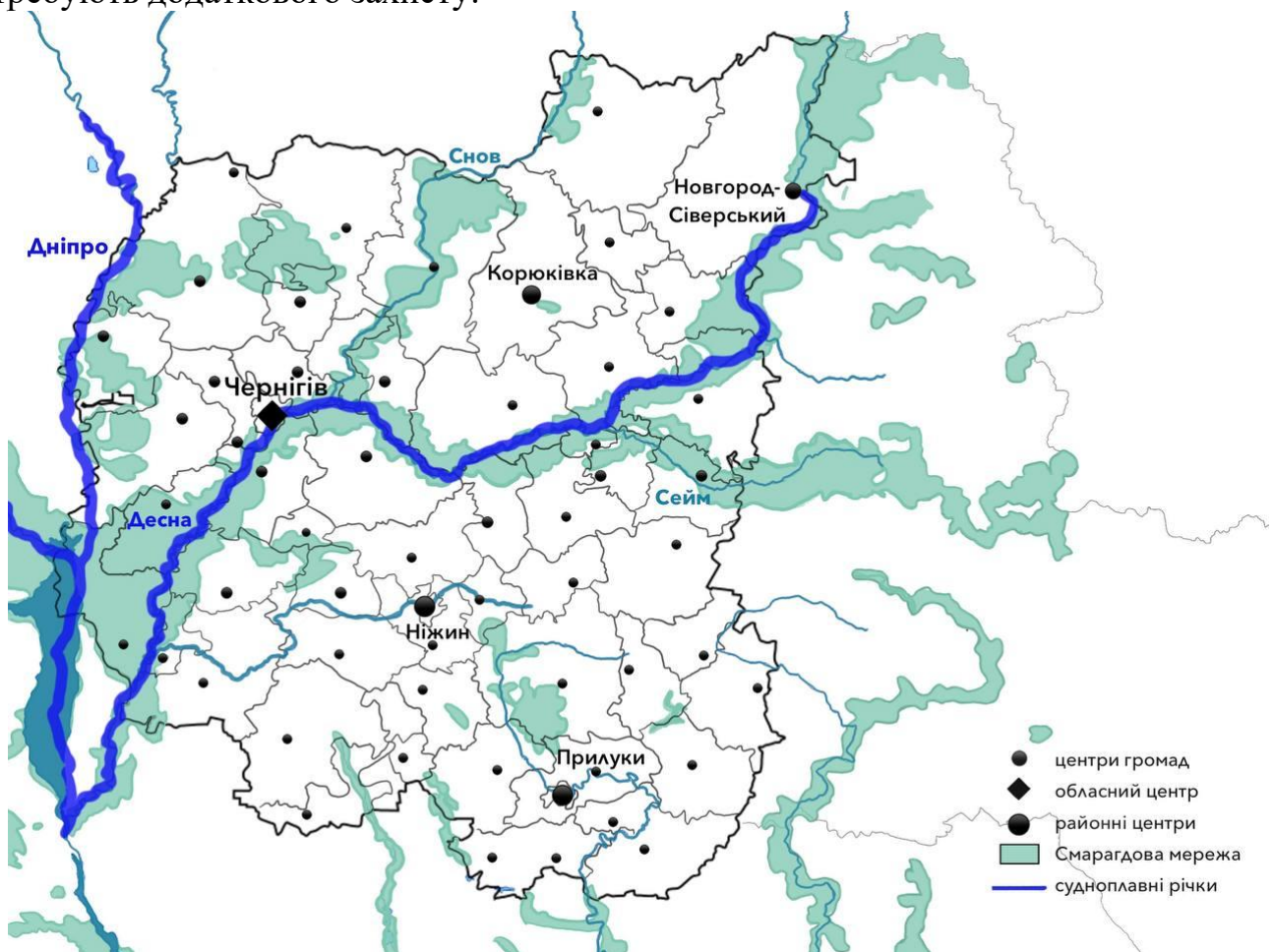

Рисунок 14. Судноплавні річки та Смарагдова мережа у Чернігівській області

Водний транспорт є ефективним видом транспорту з точки зору викидів та адаптації до змін клімату. Водночас зазначені водні шляхи фактично не експлуатуються у міжнародному сполученні. Більше того, як і міжнародні шляхи інших видів транспорту, вони продовжуються в напрямку республіки білорусь, що ставить під сумнів їх можливе використання у близькій перспективі.

Крім того, після ведення активних бойових дій на території області, водні артерії можуть містити вибухонебезпечні предмети. При цьому розмінування водних об'єктів у 2022-2023 роках не проводилось.

У свою чергу, питання відновлення судноплавства по р. Дніпро та р. Десна для перевезення масових вантажів (в першу чергу продукція аграрно-промислового комплексу) найближчим часом є малоімовірним з огляду на те, що через підлив дамби Каховського водосховища відсутня судноплавна ділянка від Запоріжжя до Херсона (тобто, немає можливості доставляти вантажі водним транспортом безпосередньо до портів Херсона, Миколаєва та Одеси без проміжного перевантаження).

Основними операторами мобільного зв'язку на території області є ПрАТ «Київстар», ПрАТ «ВФ Україна» та ТОВ «Лайфселл». Загальна кількість базових станцій мобільного зв'язку становить 1174 одиниці.

На 01.01.2024 в області нараховувалось 25,24 тис. абонентів фіксованого телефонного зв'язку, з них в м. Чернігів – 8,44 тис.

Енергетична інфраструктура, паливно-енергетичні ресурси, теплопостачання та альтернативна енергетика

Виробництво та постачання теплової енергії у Чернігівській області забезпечують 1 ТЕЦ, 694 котелень, 124 центральних теплових пунктів та 510,3 км теплових мереж. Загальна теплова потужність теплогенеруючого обладнання становить 1537,5 МВт.

Із 694 котелень 256 експлуатуються суб'єктами господарювання у сфері теплоенергетики, решта 437 – це власні котельні установ та закладів бюджетної сфери.

За період з 2021 року кількість суб'єктів господарювання, які виробляють теплову енергію з використанням альтернативних природному газу видів палива, збільшилось на 7 од., ними було введено в експлуатацію 9 твердопаливних котелень загальною потужністю 11,05 МВт.

37 підприємствами, що виробляють теплову енергію з використанням альтернативних видів палива, у 2024 році було вироблено 102,4 тис. Гкал теплової енергії, за аналогічний період 2021 року – 60,12 тис. Гкал.

Підприємства, які надають послуги з централізованого теплопостачання, експлуатують 206 котелень у 19 населених пунктах Чернігівській області.

Для генерації теплової енергії на 91% використовується природний газ, на 8% – деревина, пелети, відходи сільгоспвиробництва тощо, та по 0,5% – вугілля і електрична енергія.

На випадок виникнення надзвичайних ситуацій, для забезпечення сталого надання послуг з централізованого теплопостачання споживачам Чернігівської

області належної якості в повному обсязі, проводиться робота по впровадженню систем розподіленої генерації на території Чернігівської області. Зокрема, на об'єктах теплопостачання проводиться встановлення когенераційних установок та твердопаливних котелень для забезпечення резервного опалення закладів охорони здоров'я, соціального захисту та освітніх установ.

На початок 2024 року загальна протяжність мереж зовнішнього освітлення населених пунктів області становить 5220,36 км, що на 14,9% більше ніж на аналогічну дату 2022 року (4539,9 км). Кількість світлоточок зовнішнього освітлення населених пунктів за два роки збільшилась на 8,81 тис. одиниць (або на 11,88%), з них енергозберігаючих світлодіодних джерел живлення – на 11,18 тис. одиниць (або на 21,29%). Частка світлодіодних джерел освітлення в загальній кількості світлоточок зовнішнього освітлення населених пунктів області складає 76,8% (на початок 2022 року цей показник складав 70,8%).

На сьогодні широкої популярності набуває розвиток альтернативної енергетики. Загальна потужність об'єктів електроенергетики, що працюють на альтернативних, відновлювальних джерелах енергії в Чернігівській області становить 50,7 МВт. З метою забезпечення закладів соціальної сфери резервними джерелами живлення ведеться робота по встановленню сонячних електростанцій.

За інформацією Інституту відновлюваної енергетики НАН України, технічно-досяжний потенціал паливно-енергетичних ресурсів Чернігівської області становлять:

- Торф. Торф, як альтернативне (екологічне) паливо, займає площу понад 200 тис. га. За запасами торфу область займає 3-є місце в країні. Із них балансові запаси становлять 66,146 млн т, що складає 12% від загальнодержавних промислових запасів торфу. Виробничим підприємством в регіоні, яке здійснює господарську діяльність з виробництва торфобрикетів, є ДП «Чернігівторф» представлене Смолинською та Ірванцівською філіями з потужністю виробництва 30 тис. тонн на рік;

- Нафта. Серед родовищ вуглеводнів в області найбільшими щодо запасів є Гнідинцівське, Леляківське і Талалаївське. Вони є основою сировинної бази нафто-газовидобувної промисловості регіону. На території області розвідано 10 перспективних об'єктів, підготовлених до глибокого буріння, перспективні ресурси оцінюються в 3,695 млн тонн нафти.

- Природний газ. Балансові видобувні запаси природного газу оцінюються в 10,5 млрд м³, що складає близько 1 % українських запасів. Розчинений газ представлений 19 родовищами, видобувні запаси — 1,5 млрд м³, що складає 4,18% від запасів України, а газовий конденсат — 2,95%. Із 25 розвіданих родовищ горючих газів 9 – це родовища природно-газові, а інші – з розчиненим газом. Розчинений газ складається з пропану, бутану й метану. Свердловини фонтанують з дебітом 10-700 тис. м³ газу за добу, а глибина залягання коливається від 1700 до 5000 метрів.

- Біогаз. Обсяг загального технічно-досяжного енергетичного потенціалу біогазу в Чернігівській області складає 35-55 тис. тонн нафтового

еквівалента на рік. Біогаз з відходів агропромислового комплексу - 128 тис. т н.е./рік, біогаз з полігонів твердих побутових відходів - 105,3 тис. т н.е./рік, біогаз з осаду каналізаційних стоків - 7,8 тис. т н.е./рік. Потенціал виробництва електроенергії ТЕЦ на біогазі 160-240 млн кВт*год/рік.

Житлово-комунальне господарство

Житловий фонд області налічує 4229 багатоквартирних будинків. Станом на 01.10.2024 в області для утримання житлових будинків створено 557 об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ) (на початок 2022 року було створено 530 ОСББ), які обслуговують 624 житлові будинки, що становить 14,8% від загальної кількості багатоквартирних будинків.

Послуги з централізованого водопостачання та централізованого водовідведення надаються з використанням 602 свердловин, 26 водопровідних насосних станцій, 36 каналізаційних очисних споруд, 136 каналізаційних насосних станцій.

Централізованим водопостачанням в області забезпечено: 16 міст (100,0%), 28 із 29 селищ (96,6%), 194 із 1464 сільських населених пунктів (13,5%), послугами з водовідведення – 15 із 16 міст (94%), 15 із 29 селищ (51,7%), 11 із 1464 сільських населених пунктів (0,8%).

Під час бойових дій на території Чернігівської області пошкоджень зазнали 6 об'єктів водопостачання та 11 – водовідведення КП «Чернігівводоканал» Чернігівської міської ради.

На сьогодні послуги з водопостачання та водовідведення надаються в повному обсязі.

Публічна безпека населення

Станом на 01.10.2024 фонд захисних споруд цивільного захисту Чернігівської області налічує 2435 об'єктів (1890 об'єктів у 2021 році), серед яких 588 захисних споруд цивільного захисту (590 у 2021 році), 1828 найпростіших укриттів (1300 у 2021 році) та 19 споруд подвійного призначення.

Порівняно з 2021 роком у 2024 році фонд захисних споруд цивільного захисту збільшився на 545 об'єктів.

Протягом 2024 року балансоутримувачами об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту вживались заходи щодо приведення в готовність вищезазначених об'єктів. Стан готовності об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту постійно покращується. Забезпечено безбар'єрний доступ маломобільних груп населення до 37 об'єктів.

Проводилась робота щодо створення місцевих автоматизованих систем централізованого оповіщення (далі – МАСЦО). Загалом необхідно створити 62 МАСЦО.

На сьогодні у 20 територіальних громадах області (Бахмацькій, Бобровицькій, Гончарівській, Городнянській, Деснянській, Дмитрівській, Добрянській, Іванівській, Макіївській, Менській, Мринській, Ніжинській, Новгород-Сіверській, Новобасанській, Носівській, Остерській, Понорницькій,

Прилуцькій, Ріпкинській, Талалаївській) створено (модернізовано) системи оповіщення, додатково забезпечено оповіщенням 98 населених пунктів з можливістю дистанційного включення і передачі звукових або голосових повідомлень.

У 3 територіальних громадах (Седнівській, Семенівській, Чернігівській) області здійснюються заходи зі створення та розбудови МАСЦО.

На балансі підприємств різних форм власності, розташованих в сільській місцевості, та органів місцевого самоврядування знаходиться 526 протипожежних формувань (521 у 2021 році), з яких 331 добровільна пожежна дружина, 102 добровільні пожежні команди, що належать суб'єктам господарювання, 15 добровільних пожежних команд, що створені за рішенням органів місцевого самоврядування, та 78 підрозділів місцевої пожежної охорони, що утримуються сільськими (селищними) радами. Дані протипожежні формування нараховують 3145 (2467 у 2021 році) працівників та 185 (189 у 2021 році) одиниць пожежної техніки.

Згідно з розрахунками Перспективної мережі розвитку місцевої пожежної охорони Чернігівської області, додатково в області необхідно створити 36 підрозділів місцевої пожежної охорони. З початку 2024 року на території області створено та уведено у розрахунок 3 добровільні пожежно-рятувальні підрозділи.

Надання адміністративних послуг

В області був своєчасно завершений процес трансформації центрів надання адміністративних послуг (наділі – ЦНАП) районних державних адміністрацій у ЦНАП органів місцевого самоврядування. На кінець 2021 року в області функціонувало 34 ЦНАП, створених в органах місцевого самоврядування – міських, селищних, сільських радах.

Попри ситуацію, спричинену військовою агресією РФ після 24.02.2022, в області розпочали роботу ще 23 ЦНАП, з них: у 2022 році – в трьох громадах, у 2023 році – у двадцяти громадах області.

Станом на 01.10.2024 в усіх 57-ми громадах області утворені ЦНАП (з них 2 Дія Центри), загальна кількість точок доступу до адміністративних послуг в області становить 163 (57 ЦНАП, 90 віддалених робочих місць, 1 територіальний підрозділ, 15 старост).

1.8 Соціальна сфера

Освіта

Система закладів освіти області складається із 390 закладів дошкільної освіти (у 2021/2022 н. р. – 427), 377 – загальної середньої освіти (у 2021/2022 н. р. – 426), 59 – позашкільної освіти (у 2021/2022 н. р. – 66), 13 – професійної (професійно-технічної) освіти (у 2021/2022 н. р. – 13), 23 – вищої освіти (у 2021/2022 н. р. – 23). Перебувають на простій або призупинили діяльність 71 заклад дошкільної освіти.

До закладів дошкільної освіти зараховано 17274 вихованців, охоплення дітей віком від 3 до 6 років становить 73% дітей, а чисельність дітей в закладах дошкільної освіти з розрахунку на 100 місць – 69 осіб.

У 377 закладах загальної середньої освіти здобувають освіту 86658 учнів (у 2021/2022 н. р. 96599 учнів), з них 2873 учня з числа внутрішньо переміщених осіб. За кордоном продовжують перебувати та навчатися у закладах загальної середньої освіти 5899 учнів.

Наразі функціонує 48 опорних шкіл з 24 філіями.

Понад 10 тисяч здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти проживають поза межами пішохідної доступності та потребують організованого підвезення з 792 населених пунктів за 393 маршрутами. Наразі у територіальних громадах області наявні 363 шкільних автобуси. До початку повномасштабного військового вторгнення російської федерації на територію України шкільний автопарк області налічував 296 автобусів. Внаслідок воєнних дій кількість автобусів зменшилась на 43 одиниці, існує необхідність у забезпеченні шкіл додатковим транспортом.

Інклюзивною освітою охоплено 1108 дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються у 210 закладах загальної середньої освіти (у 2021/2022 н. р. – 513 дітей, 182 заклади). Відповідно до кількості дітей віком від 2 до 18 років в області створено 16 інклюзивно-ресурсних центрів та 1 філія. Також організовано роботу ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського.

У 59 закладах позашкільної освіти гуртковою роботою охоплено 24643 вихованці, що становить 28,4 % від загальної кількості дітей шкільного віку (у 2021/2022 н. р. – 66 закладів, 30 772 вихованці або 32%).

Підготовку робітничого потенціалу для підприємств, установ і організацій регіону здійснюють 13 закладів професійної (професійно-технічної) освіти (далі – заклади професійної освіти). 38% до загальної їхньої кількості зосереджено в обласному центрі, решта – розташована в районних центрах, селищах та селах.

Професійною освітою охоплено 5318 учнів, що на 9% більше порівняно з 2021/2022 навчальним роком. Також вдвічі зріс контингент слухачів з числа дорослого населення, які набувають професій шляхом перекваліфікації та складає 1499 осіб.

Поступово модернізується освітній простір закладів професійної освіти. Наразі функціонує 14 навчально-практичних центрів. У 2024 році реалізуються проекти зі створення 6 навчально-практичних центрів сучасної професійної освіти з актуальних для регіону професій автомобільного транспорту, аграрної, машинобудівної, деревообробної, лісгосподарської галузей та сфери зварювання.

До освітньої мережі області входять 23 заклади вищої та фахової передвищої освіти: 3 університети, 1 інститут, 1 академія, 18 коледжів. Послуги в перепідготовці та післядипломній освіті надає Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського.

Освітні послуги отримують майже 25 тисяч студентів за денною та заочною формами навчання (у 2021/2022 н. р. – 18,9 тис. здобувачів освіти).

Чисельність внутрішньо переміщених осіб з числа здобувачів освіти становить у закладах вищої освіти – 226, фахової передвищої освіти – 156 та професійної (професійно-технічної) освіти – 179.

Внаслідок бойових дій на території Чернігівської області пошкоджено 154 заклади освіти, а саме: 81 – загальної середньої освіти; 58 – дошкільної освіти; 7 – вищої та фахової передвищої освіти; 5 – професійно-технічної освіти; 3 – позашкільної освіти (з них 1 обласного підпорядкування). За попередньою оцінкою, внаслідок воєнних дій, закладам освіти Чернігівської області завдано збитків на суму понад 14 млрд грн.

Відновлено 83 заклади. Відновлення закладів відбувається за рахунок державного та місцевих бюджетів, до цих процесів залучаються міжнародні партнери, благодійні і волонтерські організації.

Нагальним питанням для організації навчального процесу є забезпеченість навчальних закладів укриттями. З 863 перевірених закладів освіти 766 (89,0%) мають укриття, з яких у 764 (88,0%) укриття рекомендовані комісіями до використання. На даний час на місцях здійснюється відповідна робота щодо приведення об'єктів укриттів ще 2-х закладів освіти до стану придатності.

Враховуючи наявність укриттів та безпекову ситуацію, у 2024-2025 навчальному році 56% шкіл працюють в офлайн-режимі, 8% – у онлайн режимі. 36 % – у змішаному.

Охорона здоров'я

Мережа закладів охорони здоров'я Чернігівської області складається з 85 установ різного типу, у тому числі 11 обласних медичних закладів, 29 лікарень міського та районного рівнів, 2 пологових будинків (м. Чернігів, м. Ніжин), 34 центрів первинної медико-санітарної допомоги, 3 стоматологічних поліклінік, 1 «Сімейної поліклініки», 1 лікарської амбулаторії сімейного типу та 4 медичних коледжів.

Первинна медико-санітарна допомога (ПМСД) населенню надається загалом у 42 закладах охорони здоров'я (34 центри ПМСД, 2 поліклініки та 6 спеціалізованих лікарень). До складу центрів первинної медико-санітарної допомоги входять 128 амбулаторій (з них 55 міських та 73 сільських) і 525 фельдшерських та фельдшерсько-акушерських пункти.

У лікарів центрів ПМСД комунальної форми власності задекларовано 86,7% населення Чернігівської області.

Екстрену медичну допомогу населенню області надає Чернігівський обласний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, в структурі якого 4 станції, 21 підстанція та 21 пункт постійного базування бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги. Автопарк екстреної швидкої медичної допомоги складає 105 машин (середній вік автомобілів складає 2,5 роки): автомобілів категорії «С» – 31, категорії «В» - 74. На підприємстві створений

резерв 10 санітарних автомобілів на базі Peugeot Boxer, які при необхідності можуть бути використані на всій території Чернігівської області.

З метою створення належних умов надання медичної допомоги населенню області розпорядженням начальника Чернігівської обласної військової адміністрації від 11.10.2023 № 680 затверджено спроможну мережу закладів охорони здоров'я Чернігівського госпітального округу до якої входять 5 надкластерних лікарень, 6 кластерних та 12 загальних лікарень.

В межах Чернігівської області функціонують госпітальні кластери в межах існуючих п'яти районів. Окремим анклавом у межах Чернігівського району є Славутицька територіальна громада, яка адміністративно відноситься до Київської області.

Разом з тим болючим залишається питання відновлення пошкоджених та зруйнованих закладів охорони здоров'я. Внаслідок повномасштабної агресії РФ у 2022 році та постійних обстрілів, які відбуваються і сьогодні, значно зруйновано та пошкоджено медичну інфраструктуру.

З початку повномасштабного вторгнення російської федерації на території області пошкодження зазнали 76 об'єктів 31 медичного закладу, з них:

- 10 обласних закладів (21 об'єкт),
- 7 лікарень міського, районного рівнів (12 об'єктів),
- 1 пологовий будинок (2 об'єкти),
- 10 центрів ПМСД (37 об'єктів),
- 1 стоматологічна поліклініка (1 об'єкт),
- 2 медичних коледжі (3 об'єкти).

Повністю зруйновані та не підлягають експлуатації відокремлені структурні підрозділи КНП «Чернігівська обласна лікарня» Чернігівської обласної ради: кардіологічний корпус (колишній Обласний кардіологічний центр) та центр фтизіатрії (колишній Обласний центр соціально-значущих та небезпечних хвороб).

Також постраждав парк санітарного автотранспорту Обласного центру екстреної медицини та медицини катастроф та інших медичних закладів області, загалом було пошкоджено, знищено та викрадено внаслідок ворожої агресії 41 одиницю автотранспорту.

Для забезпечення функціонування закладів охорони здоров'я області у безперебійному режимі готові до використання 580 генераторів електроживлення різної потужності. У 8 закладах охорони здоров'я області встановлено сонячні панелі різної потужності, у 31 закладі 54 накопичувачі електроенергії.

Залишається складною кадрова ситуація. Наразі у закладах охорони здоров'я області працюють близько 3 тис. лікарів та 7,4 тис. середнього медичного персоналу. Проте, у зв'язку з недостатньою кількістю лікарів в області 26 лікарських амбулаторій не укомплектовані жодним лікарем – основним працівником. Число фельдшерсько-акушерських пунктів, в яких станом на 30.06.2024 ні одна посада середнього медпрацівника не зайнята медперсоналом (основним працівником), становить 126.

Фізична культура і спорт

Для занять фізичною культурою і спортом в області налічується 27 стадіонів, 408 спортивних залів, 10 критих плавальних басейнів, у т. ч. п'ять 25-ти метрових (функціонує 1), 2007 площинних споруд (з них 744 футбольних поля, 20 тенісних кортів, 101 мініфутбольні та мультифункціональні майданчики зі штучним покриттям, 388 майданчиків з тренажерним обладнанням, 814 інших майданчиків), 5 лижних баз, 4 веслувальні бази, 2 кінно - спортивні бази, 54 стрілецькі тири, 41 фізкультурно-оздоровчий центр та 281 інша споруда. Також функціонують 19 активних парків, на базі яких працюють 4 штатних координатори.

Для організації спортивної та фізкультурно-масової роботи в області працюють 41 дитячо-юнацька спортивна школа (ДЮСШ) з контингентом 11,5 тис. учнів, 2 школи вищої спортивної майстерності (ШВСМ) з контингентом 203 спортсмени основного складу, 5 центрів фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх», регіональний центр з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю «Інваспорт», працювали 2 бази олімпійської підготовки (з біатлону та важкої атлетики, які повністю зруйновані), державний центр олімпійської підготовки з біатлону, 102 спортивні та фізкультурно-оздоровчі клуби (з контингентом 11,8 тис. осіб), 77 громадських організацій фізкультурно-спортивного спрямування.

В області розвивається 89 видів спорту (у т. ч. 31 олімпійський), працюють 1861 штатний спортивний працівник (з яких 742 – викладачі фізичного виховання навчальних закладів усіх типів і 304 – тренери-викладачі).

Всіма видами спорту у спортивних школах, секціях і клубах систематично займаються 23,5 тис. осіб. Фізкультурно-оздоровчою і реабілітаційною роботами охоплено 54,2 тис. осіб. До занять спортом та реабілітації засобами фізичної культури залучено 262 осіб з інвалідністю. Систематичними заняттями у спортивних школах охоплено 15,8% дітей і учнівської молоді віком 6-18 років, що проживають в області.

До складу збірних команд України (основний склад, кандидати та резерв) входять 266 представників Чернігівщини із 43 видів спорту.

З початку 2024 року на відповідальних міжнародних змаганнях серед дорослих, юніорів і юнаків спортсменами області завойовано 96 медалей, з яких 53 золотих. На всеукраїнських змаганнях завойовано 676 медалей, з них – 208 золотих. Підготовлено 6 майстрів спорту України міжнародного класу, 10 майстрів спорту України, та 308 кандидатів у майстри спорту і першорозрядників.

В ході бойових дій зруйновано і частково пошкоджено 12 об'єктів спортивної інфраструктури (окрім спортзалів у загальноосвітніх школах), у т.ч. повністю знищено два ключових об'єкти в місті Чернігові, які були базами олімпійської підготовки – ДП «Олімпійський навчально-спортивний центр «Чернігів» та навчально-тренувальна база СДЮШОР з лижного спорту. Із

загальної кількості зруйнованих і пошкоджених споруд, 2 державної форми власності, 6 комунальної та 4 приватної.

Протягом 2023-2024 років повністю відновлено 2 спортивні споруди (футбольний майданчик зі штучним покриттям в с. Павлівка, Чернігівського району та спорткомплекс «Зірка» міського Центру «Спорт для всіх» в м. Ніжині) і частково відновлено (приведено до робочого стану з можливістю проведення на них тренувань і змагань) три приватні споруди (спорткомплекси «Хімік» і «Чернігів - Арена» та стрілецький тир ТСОУ в м. Чернігові).

Ключовими проблемами, що стримують подальший розвиток фізкультурно-спортивної сфери в області, є низький рівень забезпечення населення матеріально-спортивною базою (рівень забезпечення становить 26,5% від мінімальних вимог ДБН), відсутність критих спортивних споруд великих розмірів з трибунами для глядачів (палаці спорту, льодові палаці, легкоатлетичні і футбольні манежі тощо), недостатній рівень оснащення наявних спортивних споруд і закладів сучасним інвентарем та обладнанням, обмежене фінансування.

Соціальний захист, підтримка внутрішньо переміщених осіб, ветеранська політика

Надання соціальних послуг громадянам забезпечують 49 установ соціального обслуговування. У структурі установ створено і діють: 49 відділень соціальної допомоги вдома, 37 відділень денного перебування, 18 відділень стаціонарного догляду для постійного та тимчасового проживання, 37 відділень організації надання адресної грошової та натуральної допомоги.

Соціальний захист осіб, які не можуть отримати послуги на рівні громади, здійснюють загальнообласні заклади. У системі соціального захисту населення області функціонує 9 будинків-інтернатів, із них: 2 геріатричні пансіонати, 6 психоневрологічних інтернатів та 1 дитячий будинок-інтернат для дітей з вадами фізичного, розумового розвитку та психічними розладами. Станом на 30.08.2024 на державному утриманні перебуває 1816 осіб, з них 40 дітей.

Актуальним є питання зоблаштування укриттів у таких закладах. Відповідно до актів оцінки стану готовності захисних споруд цивільного захисту в Ніжинському дитячому будинку-інтернаті, Чернігівському геріатричному пансіонаті, Червоненському та Понорницькому психоневрологічних інтернатах підвальні приміщення використовуються як найпростіші укриття.

Розроблено проектно-кошторисну документацію проектів на нове будівництво захисних споруд цивільного захисту (протирадіаційне укриття) ще у трьох закладах (Городнянський, Замглайський, Червоненський психоневрологічні інтернати).

Згідно з Єдиною інформаційною базою даних про внутрішньо переміщених осіб станом на 20.12.2024 кількість внутрішньо переміщених осіб в області становить 68283 особи. З 24.02.2022 по 20.12.2024 за допомогою звернулось 75,0 тис. осіб. З них отримувачів зазначеної допомоги, житло яких зруйноване або непридатне до проживання, – 3,5 тис. осіб.

Розпорядженням начальника Чернігівської обласної військової адміністрації від 10.11.2023 № 734 (зі змінами) затверджено Перелік місць тимчасового проживання Чернігівської області, до якого включено 9 місць тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб розрахованих на 1428 ліжко-місць. Громадами області до фонду житла, призначеного для тимчасового проживання включено 24 житлові приміщення.

Також у 10 гуртожитках закладів освіти області виділено 542 ліжко-місця для можливого розміщення внутрішньо переміщених осіб.

В області проживає 4,4 тис. дітей з інвалідністю. Надання реабілітаційних послуг дітям з інвалідністю та дітям віком до 3 років (включно) здійснюється 3 реабілітаційними установами комунальної форми власності. Щорічно отримують послуги понад 1,2 тис. дітей.

Через активні бойові дії в країні зростає кількість осіб, які мають статус учасника бойових дій. Станом на 03.10.2024 в 21 комунальному закладі (установі) області введено 24 вакансії фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб.

Важливим кроком у підтримці та інтеграції ветеранів у суспільство є створення ветеранських просторів. На сьогодні в територіальних громадах Чернігівської області вже діють 5 ветеранських просторів (КУ «Чернігівський обласний центр ветеранів війни» Чернігівської обласної ради, Ветеранський простір «Пліч-о-пліч з Героями: Чернігівщина» (м. Чернігів), БО «Благодійний фонд «Ветеранський простір «Серцевір» (м. Чернігів), ГО «Ветеранський простір «Незламні» (м. Ніжин), КНП "Ветеранський простір" Чернігівської міської ради), ще 2 простори (в Іванівській та Ріпкинській територіальних громадах) на етапі впровадження.

З метою запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості, в рамках експериментального проекту, в області створено та функціонує дев'ять Центрів життєстійкості, а саме: в Бахмацькій, Борзнянській, Городнянській, Добрянській, Ніжинській, Корюківській, Коропській, Михайло – Коцюбинській, Чернігівській територіальних громадах. Надавачами соціальних послуг у цих Центрах є 5 громадських організацій та 4 комунальні некомерційні підприємства. У 2025 році планується відкриття таких Центрів у Куликівській, Гончарівській та Ріпкинській громадах. Основними завданнями Центрів є надання соціальних послуг: групові заняття, тренінги та увесь спектр послуг з психосоціальної підтримки; створення сімейного простору для підтримки родин: організація активностей та занять для дітей, навчання батьків, проведення заходів для батьків.

Підтримка сімей, дітей та молоді

Станом на 01.07.2024 в області проживало 7540 багатодітних сімей, в них 25474 дітей.

В області нараховується (за оперативними даними) 1896 дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, з числа яких 1739 осіб (або 91,6%) перебувають у родинях (1221 – у сім'ях опікунів, піклувальників, 237 дітей-

вихованців у 32 дитячих будинках сімейного типу (ДБСТ), 278 прийомних дітей у 168 прийомних сім'ях (ПС), 152 дітей такої категорії знаходяться у закладах інституційного догляду та ще потребують влаштування у сімейні форми виховання.

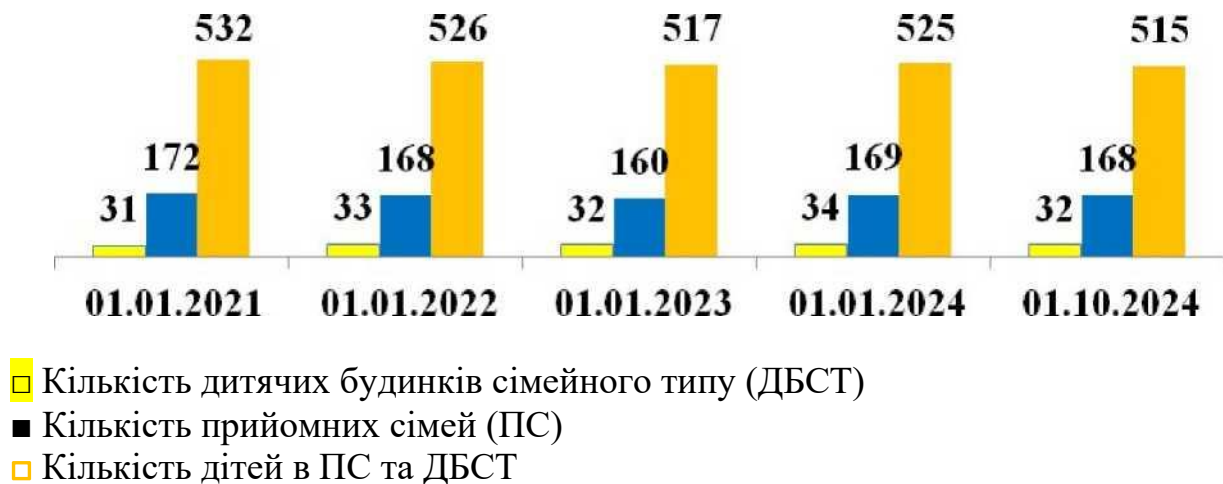

Рисунок 15. Динаміка охоплення дітей різними формами підтримки

На обліку служб у справах дітей перебуває майже 1,2 тис дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, і потребують психологічної, матеріальної підтримки. З кожним роком розширюється мережа сімей патронатних вихователів, що дає можливість меншій кількості дітей потрапити в заклади інституційного догляду. Наразі така послуга надається 25 родинами, де з початку 2024 року перебувало 68 дітей. У 2024 році кількість таких сімей зросла вдвічі. Загалом з початку запровадження патронату в регіоні (з 2017 року) цією формою скористалася 221 дитина.

В області налічуються три центри соціально-психологічної реабілітації дітей (м. Чернігів, м. Ніжин, с. Хмільниця Чернігівського району).

Влітку 2024 року було забезпечено діяльність 136 таборів з денним перебуванням у навчальних закладах. Послугами з відпочинку забезпечено близько 8000 дітей області. Проведена робота щодо направлення дітей на відпочинок та оздоровлення за кордон.

У 2021 році в області створені та діяли 5 молодіжних центрів і просторів різної форми власності. У 2024 році їх кількість складає 25. У 2021 році проведено 16636 заходів по роботі з молоддю, охоплено 119007 осіб, у 2022 році – 23522 заходів (51181 учасник), у 2023 році – 20229 заходів (46868 осіб).

1.9 Туристичний потенціал

У 2024 році туристична сфера Чернігівської області продовжила своє відновлення після активних бойових дій у лютому-березні 2022 року. Станом на 01.07.2024 року в області функціонує 93,6% закладів розміщення, 69,4% сільських садиб та 96,6% баз відпочинку та туристичних комплексів, в порівнянні з показниками 2021 року. Зокрема, в 2024 році на 33,3% зріс показник функціонування баз відпочинку, у порівнянні з 2023 роком, що свідчить про

позитивні зрушення у напрямку відновлення роботи закладів туристичної інфраструктури та пристосування туристичного бізнесу до нових реалій.

Поступово зростає кількість подорожуючих Чернігівщиною та попит на туристичні послуги в регіоні. Так, сума надходжень туристичного збору до місцевих бюджетів області за перше півріччя 2024 року склала 817,98 тис. грн, що на 44% більше ніж за аналогічний період у 2023 році та на 7,5% більше ніж за перше півріччя 2021 року. Обсяги надходжень до бюджетів усіх рівнів від господарської діяльності юридичних та фізичних осіб-підприємців туристичної галузі, які зареєстровані та діють на території Чернігівської області за перше півріччя 2024 року склали 7183,02 тис. грн, що на 60,7% більше ніж за аналогічний період у 2023 році, проте на 8,6% менше ніж за перше півріччя 2021 року.

За період повномасштабного вторгнення рф на територію України значно знизилися показники відвідуваності основних місць тяжіння області. Попри постійні загрози ракетних обстрілів 89% музеїв області (в порівнянні з 2021 роком) продовжують працювати та відкриті для відвідувачів. Відповідно до статистичних даних, за перше півріччя 2024 року музейні заклади відвідало 96,57 тис. осіб, що на 3,5% більше ніж за аналогічний період у 2023 році та на 58,4% менше показників за перше півріччя 2021 року (231,86 тис. осіб).

Значна частка втрат відвідувачів і у парків природи. Зокрема, відповідно до розпорядження начальника Чернігівської обласної військової адміністрації № 147 від 20.04.2022 року «Про тимчасову заборону відвідування населенням лісів і в'їзду до лісових масивів області транспортних засобів у період воєнного стану» екскурсійне обслуговування повністю призупинено на території Ічнянського національного природного парку та регіонального ландшафтного парку «Міжрічинський». Проте, у 2024 році зріс показник відвідуваності Менського зоологічного парку, який у першому півріччі поточного року відвідало 8,8 тис. осіб, що на 29,4% більше ніж за аналогічний період у 2023 році (6,8 тис. осіб), однак на 37% менше аналогічних показників 2021 року (13,96 тис. осіб).

Внаслідок бойових дій на території області зазнали пошкоджень 18 туристичних об'єктів, зокрема 7 – музейних закладів, 4 готелі, 5 садиб та баз відпочинку.

1.10 Інформаційний простір

Повномасштабна війна є визначальним фактором впливу на стан інформаційного простору Чернігівщини.

З одного боку, негативні економічні та соціальні чинники, викликані повномасштабним вторгненням, призвели до припинення роботи низки місцевих медіа, перш за все – друкованих. З іншого – одним із векторів російської агресії є саме український інформаційний простір. Така інформаційна агресія здійснюється, зокрема, шляхом поширення за допомогою широкого набору інструментів антиукраїнської пропаганди, неправдивої, викривленої та провокаційної інформації щодо подій в Україні.

Значущим результатом державної інформаційної політики стало вирішення у 2023 році багаторічної проблеми забезпечення стабільного українського телевізійного мовлення на північних прикордонних територіях області завдяки введенню в дію державної цифрової багатоканальної телемережі МХ-7.

Вся територія Чернігівської області наразі покрита вітчизняним ефірним телесигналом, що поширюється багатоканальною телемережею ТОВ «Зеонбуд» та державною мережею МХ-7, закриваючи колишні «білі плями» у прикордонних районах та центральній частині області

Доступність вітчизняного радіомовлення у прикордонних громадах забезпечується передусім трансляціями в FM-діапазоні програм Першого каналу «Українського радіо» та «Армія FM – військове радіо», а також радіо «ТІМ».

Станом на жовтень 2024 року в області продовжують роботу близько 30 місцевих друкованих медіа, що мають загальнополітичне та/чи інформаційне спрямування та відіграють значущу роль у забезпеченні інформаційних потреб населення (у 2021 році – до 40).

Серед них як газети, що розповсюджуються на всій території області (наприклад, «Гарт», «Вісник Ч») з накладом до 20-30 тисяч примірників, так і гіперлокальні видання, що розповсюджуються в межах окремих громад з накладом до 1 тисячі примірників.

На Чернігівщині продовжують роботу близько 20 онлайн-медіа новинного та суспільно-політичного характеру.

З-поміж суб'єктів у сфері лінійних аудіовізуальних медіа місцевого мовлення в області діють 3 теле- та 4 радіомовники (включно з філією Суспільного мовлення), які виробляють власний контент новинного спрямування.

Найбільше охоплення телесигналом серед місцевих мовників має філія АТ «НСТУ» «Чернігівська регіональна дирекція» (логотип «Суспільне Чернігів»), програми якої транслюються в цифровому стандарті на всій території області. Радіосигналом – ТОВ «ТІМ ФМ», програми якої доступні на території Корюківського, Прилуцького та Чернігівського районів області.

Після деокупації області не відновили ефірне радіомовлення місцеві мовники «One FM» та «Свобода ФМ». Також у 2023 році припинила телевізійне мовлення в цифровому ефірі та кабельних мережах телерадіокомпанія «ТІМ» (яка продовжила працювати як радіомовник та з якої у 2024 році виділено нову юридичну особу – ТОВ «ТІМ ФМ»).

1.11 Розвиток громадянського суспільства

В сучасних умовах вкрай важливою є потреба активізації громадян, залучення їх до процесів прийняття рішень, мотивації до створення громадських організацій та активній участі в уже створених громадських організаціях. Розвиток громадянського суспільства, синхронізація зусиль зацікавлених сторін (влади та місцевого самоврядування, бізнесу, громадськості), стратегічні

партнерства та міжнародне співробітництво сприятиме процесам відновлення та розбудови громад України.

Для взаємодії органів влади та громадянського суспільства в області використовуються такі механізми, як консультації з громадськістю, участь в громадських радах, робочих групах, громадські експертизи і моніторинги, громадські слухання, інформаційні запити до органів державної влади тощо.

Обласна державна адміністрація проводить консультації з громадськістю щодо проєктів нормативно-правових актів з суспільно-важливих питань, проєктів обласних програм та звітів про їх виконання. Щорічно близько 100 проєктів проходять процедуру електронних консультацій на офіційному сайті облдержадміністрації.

Одним з напрямів взаємодії обласної державної адміністрації, її структурних підрозділів та інститутів громадянського суспільства є налагодження взаємодії з Громадською радою при обласній державній адміністрації.

На даний час у складі Громадської ради утворено 13 комітетів з різних напрямів роботи обласної державної адміністрації. Представники інститутів громадянського суспільства залучались до роботи у складі оргкомітетів, експертних та робочих груп, консультативно-дорадчих органів.

В області укладено 5 меморандумів про співпрацю контролюючих органів влади і суб'єктів громадянського суспільства, що позитивно впливає, в тому числі і на формування бізнес-клімату в області.

1.12 Екологічна ситуація

Стан атмосферного повітря

У 2023 році викиди від стаціонарних джерел здійснювали 291 підприємство, організація, установа, суб'єкт підприємницької діяльності, викиди від діяльності яких склали 14,908 тис. т, що на 0,125 тис. т (або на 0,8%) менше викидів 2022 року (15,033 тис. т).

Зменшення викидів промислових підприємств обумовлено вторгненням РФ на територію нашої країни. Підприємства на деякий час призупиняли свою діяльність, декілька припинило свою діяльність у зв'язку з критичними руйнуваннями.

Однак, у 2023 році під час постійних обстрілів прикордонних територій області в атмосферу вивільнялися продукти хімічної реакції, які спричинені вибухами та детонацією ракет і снарядів.

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел по Чернігівській області у розрахунку на одну особу склали 15,5 кг і в розрахунку на 1 км² – 467,3 кг.

Найбільші обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря мають підприємства: сільського господарства, лісового та рибного господарства – 8,93 тис. т, або 59,9% від загальних викидів стаціонарними джерелами по області; переробної промисловості – 2,027 тис. т або 13,6%; водопостачання;

каналізації, поводження з відходами – 1,44 тис. т або 9,7%, з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 0,99 тис. т, або 6,6%.

Крім того, постійні обстріли прикордонних територій області спричиняють жахливі наслідки природньому середовищу. Відбуваються пожежі на польових масивах, лісах та в унікальних екосистемах заповідного фонду, які спричиняють утворення великих обсягів забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

Забруднення поверхневих водних ресурсів

Внаслідок військових дій та спричинених ними техногенних забруднень відбувається руйнування мостів, дамб та берегової лінії, отруєння нафтопродуктами та важкими металами, багато невеликих річок та ставків зазнають патологічного впливу на біорізноманіття. У водоймах гине риба, порушується життєвий та міграційний цикли водних птахів, водойма втрачає здатність до самоочищення та природного відновлення.

Загалом на екологічний стан поверхневих вод області впливають скиди недостатньо очищених стічних вод внаслідок неефективної роботи каналізаційно-очисних споруд, невнесення в натуру прибережних захисних смуг і водоохоронних зон, а також їх недодержання, насамперед у населених пунктах, засмічення водойм побутовими відходами.

Головними забруднювачами поверхневих водних об'єктів є підприємства житлово-комунального господарства, які скидають недостатньо очищені стічні води.

Проблемою практично всіх очисних споруд, які приймають комунально-побутові стічні води, є використання населенням фосфатовмісних миючих засобів, що, в свою чергу, призводить до високих показників вмісту фосфатів на вході з очисних споруд. Існуючі технологічні регламенти роботи очисних споруд наразі не можуть забезпечити ефективну очистку зворотних вод, і, як наслідок, фіксується скид недостатньо очищених стічних вод до поверхневих водних об'єктів із перевищенням гранично допустимих показників вмісту фосфатів. Загалом ці проблеми пов'язані з недовантаженістю, зношеністю обладнання та відсутністю коштів на проведення поточних ремонтних робіт чи реконструкції в цілому.

За даними суб'єктів системи моніторингу області, на Чернігівщині гідрохімічні показники якості поверхневих вод у створах спостереження в цілому не зазнали значних змін і переважно відповідали гранично допустимим концентраціям для водойм рибогосподарського призначення.

На території республіки білорусь і російської федерації формується 84% річкових вод басейну р. Дніпра.

Визначити об'єм і якість забруднень неможливо через відсутність даних по звітності 2 ТП (Водгосп) республіки білорусь і російської федерації.

У той же час у серпні 2024 року на річках Сейм та Десна було зафіксовано забруднення органічного характеру, яке 14 серпня потрапило у річку Сейм із цукрового заводу в селищі Тьоткіно Курської області рф. Відповідно до результатів лабораторних досліджень проб води р. Сейм,

зафіксовано критичне зниження розчиненого кисню до величин (0,18-0,73 мгО₂/дм³).

За рішеннями обласної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, в межах територіальних громад, населені пункти яких розміщені вздовж русел забруднених річок, було заборонено купання, вилов риби та використання річкової води для господарських потреб і напування худоби.

Станом на 11 вересня 2024 року сума збитків довкіллю через забруднення річок Сейм та Десна (в межах Чернігівської та Сумської областей) склала понад 405 млн грн.

Збереження біорізноманіття

Збереження біологічного різноманіття є одним з пріоритетів у сфері природокористування, екологічної безпеки та охорони природи, невід'ємною складовою збалансованого економічного й соціального розвитку нашого регіону. Географічне положення, орографічні та кліматичні особливості області зумовили формування на її території різноманітної рослинності, яка закономірно змінюється з півночі на південь.

Одним із основних антропогенних чинників, що негативно впливає на структурні елементи екологічної мережі та біорізноманіття області, є значний ступінь господарського освоєння її території. Сучасна структура земельного фонду Чернігівщини свідчить про надзвичайно високе антропогенне навантаження на природні екосистеми, яке призвело до їх зміни та скорочення площ.

Рослинність Чернігівщини у природному стані зберіглася лише приблизно на 1/3 території, переважно у поліській частині області, у вигляді лісів, трав'яного покриву луків і болотної рослинності. На території області налічується понад 900 видів судинних рослин, що становить близько 18,4% від загальної кількості судинних рослин, поширених в Україні.

Чернігівщина багата природними ресурсами цінних видів рослин, у т. ч. й лікарських. Однак ресурсний потенціал багатьох видів обмежений. У сучасній фауні регіону налічують понад 30 тис. видів. На території області поширені як безхребетні, так і хребетні тварини.

Поводження з відходами

Станом на 01.10.2024 на території Чернігівської області обліковується 552 паспортизовані місця видалення відходів; 200 об'єктів утворення відходів; 9 об'єктів обробки й утилізації відходів.

При цьому, значна кількість місць видалення відходів області мають низький технологічний рівень здійснення операцій у сфері поводження з відходами, власниками зазначених місць, не в повному обсязі вживаються заходи, що спрямовані на забезпечення їх екологічно безпечного функціонування та модернізації. Існуюча система санітарного очищення населених пунктів недосконала, її фрагментарність, роз'єднаність та

різномірність не забезпечує достатнього контролю за санітарним станом територій та операціями поводження з побутовими відходами.

Через відсутність на Чернігівщині сміттєпереробних та сортувальних комплексів, на полігони та сміттєзвалища потрапляє значна частина відходів, які мають ресурсну цінність і підлягають переробці та утилізації. Основну масу відходів як вторинної сировини складають тара (упаковка) від продуктів харчування та продукції споживання населенням.

На даний час ведуться підготовчі роботи з розробки Регіонального плану управління відходами Чернігівської області, яким передбачається створення та забезпечення належного функціонування комплексної регіональної системи управління відходами.

Відходи від руйнувань у Чернігівській області, що утворилися в умовах ведення воєнних дій, розміщуються на паспортизованих місцях видалення відходів та місцях тимчасового розміщення.

Очищено території 4 територіальних громад області від відходів, що утворилися у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій. Зокрема, за кошти міжнародних організацій, оброблено та вивезено на паспортизовані місця видалення відходів та місця тимчасового зберігання близько 57 тис. т відходів від руйнувань.

Станом на 01.10.2024 на території області залишаються неутилізованими 222,9 т безхазайних непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин (далі – ХЗЗР), які зберігаються на території 17 громад області (39 складів). Враховуючи, що значна частина складів знаходиться в басейнах річок Дніпро та Десна, які є джерелами питного водопостачання, з метою зменшення техногенного навантаження на навколишнє середовище та попередження забруднення об'єктів довкілля, є вкрай необхідним забезпечити утилізацію залишків зазначених небезпечних речовин у повному об'ємі.

Станом на 01.11.2024 вивезено 31,5 тонн отруйних речовин з 8 складів, що розташовані на території 5 громад області (Варвинської, Новобілоуської, Носівської, Сухополов'янської, Холминської).

1.13 Просторове планування, містобудівна документація

На обласному рівні містобудівна документація представлена Схемою планування території Чернігівської області, яка була розроблена Українським державним науково-дослідним інститутом проєктування міст «Діпромісто» ім. Ю.М. Білоконя та затверджена рішенням десятої сесії шостого скликання обласної ради від 28.09.2012.

На даний момент вона є застарілою та майже повністю втратила актуальність планувальних рішень.

На даний час територія Чернігівської області включає 5 нових (укрупнених районів). На ці адміністративно-територіальні утворення Схеми планування територій районів не розроблялись, наявні лише 22 схеми районних планувальних старих/ліквідованих районів. Вищезгадана документація втратила свій планувально-стратегічний ресурс, є морально застарілою. Зокрема ці схеми

планувань території не відповідають вимогам сучасного законодавства та нового адміністративно-територіального устрою.

Згідно з діючим адміністративно-територіальним устроєм в області загалом налічується 1509 населених пунктів. Починаючи з 2011 року (з часу прийняття Закону України «Про регулювання містобудівної документації»), було розроблено та затверджено:

- комплексних планів просторового розвитку території територіальної громади – 0;
- нових генеральних планів – 190;
- планів зонування території – 171;
- детальних планів території – 413.

Окремо у 2024 році затверджено: генеральних планів – 1, зонінгів – 1, детальних планів територій в межах населених пунктів – 10, детальних планів територій за межами населених пунктів – 3.

Таблиця 2

Затверджена містобудівна документація в розрізі районів

Район	Кількість НП за АТУ	Відсутня	Застаріла	Затверджено			
				Генера льні плани	Зонінги	ДПТ в межах НП	ДПТ за межами НП
Корюківський	218	102	106	10	9	22	20
Ніжинський	318	119	161	38	34	100	36
Н.-Сіверський	222	111	96	15	14	21	4
Прилуцький	279	82	111	86	81	25	8
Чернігівський	472	202	229	41	33	59	118
УСЬОГО	1509	616	703	190	171	217	186

В усіх 57 територіальних громадах області відсутні розроблені та затверджені комплексні плани просторового розвитку територій територіальних громад.

Станом на серпень 2024 року рішення про розроблення комплексних планів прийнято у 18 територіальних громадах області.

Рішення про розроблення програм комплексного відновлення територій територіальних громад прийнято у 8 територіальних громадах області.

За результатами містобудівного моніторингу встановлено, що генеральними планами забезпечено 893 населені пункти із 1509 існуючих в області, що складає 59,2% від загальної кількості.

Переважна більшість цієї містобудівної документації, а саме 704 документи, було розроблено і затверджено ще у 60-90-ті роки минулого століття, і на даний час є застарілою. Крім того, основна частина містобудівної документації представлена лише в паперовому вигляді та створена у недержавній системі координат, що суперечить вимогам Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», та унеможливорює ведення містобудівного кадастру. По 616 населених пунктах області містобудівна документація ніколи не розроблялась.

1.14 Вплив повномасштабної військової агресії рф. Руїнування та відновлення

За результатами досліджень Київської школи економіки, Чернігівщина є однією з найбільш постраждалих областей України в результаті військової агресії російської федерації.

Станом на 01.01.2025 внаслідок обстрілів та бомбардувань на території області пошкоджено/зруйновано майже 15,0 тис. об'єктів, з них 12,3 тис. (82%) житло громадян (1186 багатоквартирних будинків та 11 156 приватних садиб), з них 1453 зруйновано повністю

Таблиця 3

Склад та структура пошкоджень за типом житлового фонду Чернігівської області

Тип об'єкту	Кількість пошкоджених будівель, од.	Частка пошкоджених будівель, %
Багатоквартирні будинки	1 186	9,6
Приватні садиби	11 156	90,4
Всього	12 342	100,0

Залежно від ступеня пошкоджень житлового фонду найбільша частка пошкоджень 73,2% відноситься до I категорії (до 40% пошкоджень), 15% – до II категорії (від 41% до 80% пошкоджень). Частка повністю зруйнованих приватних житлових будівель у Чернігівській області становить 11,8%.

Структура пошкоджень житлового фонду залежно від їх ступеня представлена на рисунку нижче.

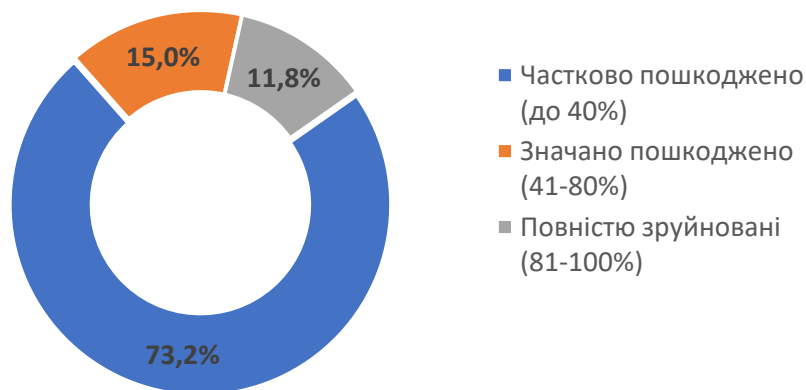

Рисунок 16. Склад та структура пошкоджень житлового фонду Чернігівської області залежно від ступеня пошкодження

Кількість пошкоджених об'єктів інфраструктури та життєзабезпечення склала 2652 одиниці, з них:

- 154 заклади освіти;
- 76 об'єктів охорони здоров'я;

- 62 адміністративні будівлі та 1 ЦНАП;
- 12 закладів спорту;
- 6 закладів соціального захисту;
- 105 закладів культури (без урахування релігійних споруд);
- 1648 об'єктів життєзабезпечення;
- 41 міст загального користування державного та місцевого значення;
- 547 інше.

Структура пошкоджень об'єктів соціальної та критичної інфраструктури, життєзабезпечення Чернігівської області представлена на рисунку нижче.

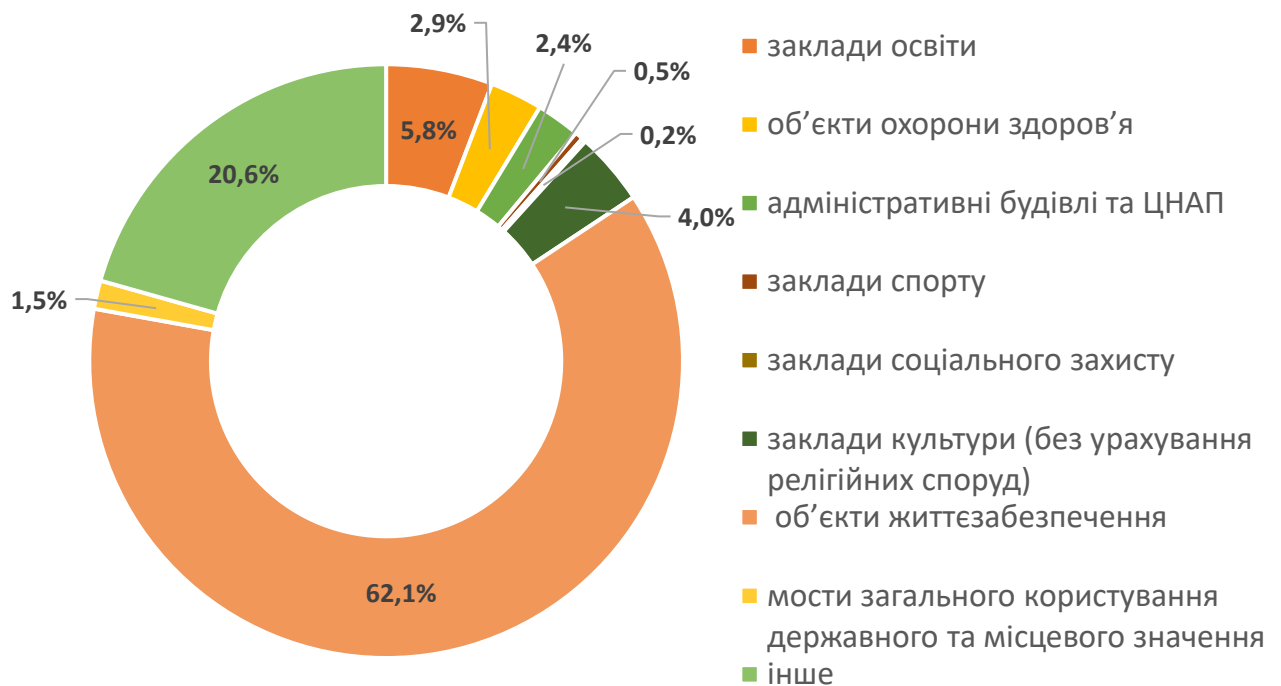

Рисунок 17. Структура пошкоджень об'єктів інфраструктури та життєзабезпечення Чернігівської області, станом на 01.01.2025

Найбільша частку в загальній структурі пошкоджень займають об'єкти життєзабезпечення – 62,1% (1648 одиниць, у т. ч.: 6 об'єктів водопостачання, 11 об'єктів водовідведення, 101 об'єкт теплопостачання, 324 об'єкти газопостачання, 1206 об'єктів електропостачання).

Одним з найбільш пріоритетних завдань є відновлення інфраструктури області.

Станом на 01.01.2025 відновлено 5 820 житлових будинків (4 707 приватних та 1 113 багатоквартирних житлових будинків), а також 1796 об'єктів соціальної та критичної інфраструктури, життєзабезпечення, а саме:

- 83 заклади освіти;

- 46 об'єктів охорони здоров'я;
- 28 адміністративних будівель та 1 ЦНАП;
- 1 заклад спорту;
- 5 закладів соціального захисту;
- 37 закладів культури (без урахування релігійних споруд);
- 1535 об'єктів життєзабезпечення;
- 34 мостові споруди загального користування державного та місцевого значення;
- 26 інше.

Забруднення та очищення територій від вибухонебезпечних предметів

Із загальної території Чернігівської області (31,9 тис. км²) обстеження потребують 3,5 тис. км² її площі, тобто 11%.

Точного підрахунку щодо можливих обсягів робіт та кількості вибухонебезпечних предметів здійснити неможливо – значна територія (близько 20%) області – це болота та ліси, де обстеження місцевості значно ускладнено.

Наразі площа ідентифікованих небезпечних територій області становить 2,8 тис. га і охоплює Корюківський (Корюківська, Менська, Сосницька громади), Ніжинський (Бобровицька, Вертіївська, Дмитрівська, Лосинівська, Ніжинська, Новобасанська, Талалаївська громади), Прилуцький (Ічнянська, Сухополов'янська громади) та Чернігівський райони (Городнянська, Гончарівська, Іванівська, Киїнська, Киселівська, Куликівська, Михайло-Коцюбинська, Новобілоуська, Олишівська, Ріпкинська, Седнівська, Тупичівська, Чернігівська громади).

На території області проводять гуманітарні розмінування 9 операторів протимінної діяльності: ДСНС, ДССТ, ГУ НП, Асоціація саперів України, Укроборонсервіс, Demining Solutions, The Halo Trust, FSD, DRC.

Потенційно небезпечна територія області, в тому числі сільськогосподарського призначення складає 352,13 тис. га. З них обстежено та розміновано 43,97 тис. га, у т. ч. понад 39,17 тис. га сільгоспугідь. Решта територій, які потребують обстеження та розмінування складає 308,16 тис. га, це землі загального призначення, ліси та водні об'єкти.

Також, починаючи з березня 2022 року урядовими операторами протимінної діяльності проведено обстеження на наявність вибухонебезпечних предметів 252,29 км доріг, 569,83 км залізничних колій, 53,54 км території вздовж ліній електропостачання і 14,01 га територій об'єктів критичної інфраструктури, знешкоджені 84154 од. вибухонебезпечних предметів.

Навколишнє природне середовище

Бойові дії, які проходили на території області, завдали жакливної шкоди природі: пожежі на польових масивах, лісах та в унікальних екосистемах заповідного фонду.

Під час ведення бойових дій 11 об'єктів ПЗФ місцевого значення області зазнали пошкодження ґрунтового покриття заповідних об'єктів технікою

окупантів та влучанням ракет (заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва), пошкодження та знищення дерев (ботанічні пам'ятки природи, РЛП «Ялівщина», загоряння лісової підстилки та лісу (РЛП «Міжрічинський», заповідне урочище «Святе»).

Через постійні обстріли прикордонних територій заборонений доступ до об'єктів ПЗФ, розташованих в прикордонній зоні. На сьогодні багато територій та об'єктів ПЗФ потребують обстежень, оскільки вони не були перевірені на наявність вибухонебезпечних предметів.

Війна негативно вплинула на кожен компонент довкілля: як тваринний і рослинний світ, так і воду, повітря, ґрунт. Наслідки цього будуть довгостроковими та матимуть не лише локальний, а й глобальний характер.

Внаслідок російських ударів по нафтобазах, складах паливно-мастильних матеріалів згоріло тисячі тон нафтопродуктів, які забруднили повітря небезпечними речовинами. Також в повітря та ґрунт потрапили викиди від горіння військової техніки.

Станом на 01.05.2024 Державною екологічною інспекцією у Чернігівській області нараховано більше 23 млрд грн збитків, заподіяних довкіл्लю Чернігівщини внаслідок збройної агресії та бойових дій під час воєнного стану.

Ще однією проблемою є відходи від руйнувань, які утворилися під час військової агресії російської федерації проти України. Також залишається потреба у проведенні демонтажних робіт щодо пошкоджених об'єктів житлової, транспортної та соціальної інфраструктури, котрі не підлягають відновленню.

У результаті бойових дій на території 21 громади на 63 місцях зберігання накопичено 32,6 тис. тонн відходів, що утворилися у зв'язку з пошкодженням і руйнуванням будівель та споруд. Руйнування будівель призводить до забруднення довкілля будівельним сміттям та азбестом. Орієнтовна площа місць тимчасового розміщення відходів від руйнувань становить 25,4 га.

1.15 Міжнародне співробітництво

З метою прискорення процесу відновлення та розвитку в області активно використовується підтримка міжнародних партнерів, реалізується низка спільних проєктів. Координаційним майданчиком для узгодженої комунікації і розвитку взаємодії місцевих та регіональних органів влади з міжнародними партнерами є Регіональний офіс міжнародного співробітництва. В рамках роботи Офісу проводиться систематизація даних, супроводження проєктів, формування переліку потреб області та територіальних громад задля максимального охоплення допомогою всіх, хто її потребує.

Здійснюється співпраця із близько 600 організаціями-донорами, партнерами з розвитку та благодійними організаціями. З них 54 – це установи та партнерські організації ООН, та більш ніж 550 – міжнародні та національні фонди, програми, громадські та благодійні організації. До відновлення житлового фонду залучені близько 20 організацій, до відновлення закладів соціальної сфери – понад 40 організацій.

З початку повномасштабного вторгнення укладено 408 документів про співпрацю – меморандуми, угоди тощо; понад 640 реципієнтів отримують допомогу в рамках укладених документів. У 2023 році організовано понад 100 зустрічей з представниками іноземних органів влади, дипломатичних установ, регіонів-партнерів, міжнародних фондів, організацій, установ, бізнесових кіл тощо, з початку 2024 року відбулося понад 90 зустрічей.

Збільшується кількість проєктів, у т. ч. міжнародної технічної допомоги, Чернігівська ОВА виступає бенефіціаром/реципієнтом 13-ти проєктів міжнародної технічної допомоги. Тривають організаційні заходи щодо реєстрації ще 1-го проєкту МТД.

Потужним інструментом вирішення місцевих проблем є підтримка іноземних країн. До відбудови Чернігівської області найбільш активно долучені Франція та Латвія. Значну підтримку надає Німеччина, розпочинається співпраця з Бельгією.

У рамках розвитку міжнародного територіального співробітництва з 2022 року Чернігівська ОВА уклала 4 документи про співпрацю з регіонами іноземних країн, зокрема з Регіоном Іль-де-Франс (Франція), федеральною землею Мекленбург-Передня Померанія (ФРН), штатом Міннесота (США), графством Кент (Велика Британія).

Одну угоду районного рівня укладено між Чернігівським районом та німецьким Зеґебергом.

20 громад області мають побратимів серед 50 муніципалітетів іноземних країн, зокрема з США, Польщі, Німеччини, Франції, Латвії, Естонії, Італії, Фінляндії, Бельгії, Чехії, Греції, Болгарії. Укладено 49 договорів, угод меморандумів тощо, з них 33 – після повномасштабного вторгнення. Найбільше іноземних міст-побратимів мають м. Чернігів (13) та м. Ніжин (11), по 4 партнери мають Ічнянська та Менська громади. Низка громад працюють з іноземними муніципалітетами без укладання документів, зокрема Корюківська, Ніжинська. Ведеться робота щодо налагодження партнерства з німецькими, чеськими, французькими, британськими муніципалітетами.

1.16 Функціональні типи територій

Активні бойові дії на території України призвели до поглиблення диспропорцій у розвитку регіонів та збільшення кількості територій, які потребують державної підтримки і застосування спеціальних механізмів та інструментів стимулювання їх розвитку.

Відповідно до Закону України «Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 року № 156-VIII (зі змінами) визначено чотири функціональні типи територій:

- території відновлення,
- регіональні полюси зростання,
- території з особливими умовами для розвитку,
- території сталого розвитку.

Територіями відновлення є мікрорегіони, територіальні громади, на території яких відбувалися бойові дії та/або які були тимчасово окуповані, та/або території яких зазнали руйнувань об'єктів критичної інфраструктури, соціальної інфраструктури, об'єктів житлового фонду внаслідок ведення бойових дій, а також які характеризуються різким погіршенням рівня соціально-економічного розвитку та значним переміщенням населення до інших регіонів та/або інших держав. Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад» від 18 липня 2023 року № 731 (зі змінами) затверджено відповідні порядки, які визначають критерії території відновлення та порядок розробки самих планів відновлення.

Відповідно до критеріїв, зазначених у вказаній постанові, усі 57 територіальних громад Чернігівської області підпадають під визначення території відновлення.

У стратегічній цілі 1 "Формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, кліматичному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах" оновленої Державної стратегії регіонального розвитку, а саме оперативній цілі 1. Забезпечення інтегрованого розвитку територій з урахуванням інтересів майбутніх поколінь за напрямом "Стимулювання розвитку територій" передбачено завдання «Здійснення першочергових заходів щодо безпеки життєдіяльності, відновлення та стимулювання економічної активності в територіальних громадах, віднесених до територій відновлення».

Територіями з особливими умовами для розвитку є макрорегіони, мікрорегіони, територіальні громади, рівень соціально-економічного розвитку яких є низьким або на яких існують природні, демографічні, міжнародні, безпекові чи інші об'єктивні обмеження щодо використання потенціалу території для розвитку.

На території Чернігівської області наявні територіальні громади, які можна віднести до територій з міжнародними безпековими обмеженнями, а саме ті, що розташовані вздовж кордону з російською федерацією, республікою білорусь:

- 5 територіальних громад області (Городнянська, Корюківська, Новгород-Сіверська, Семенівська, Сновська) межують з російською федерацією. Окрім того, вони відносяться до територій, для яких залишається ймовірним виникнення можливості бойових дій, відповідно до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих рф (Наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.2022 №309 (зі змінами));

- 6 територіальних громад області (Добрянська, Ріпкинська, Любецька, Михайло-Коцюбинська, Деснянська, Гончарівська) межують з республікою білорусь.

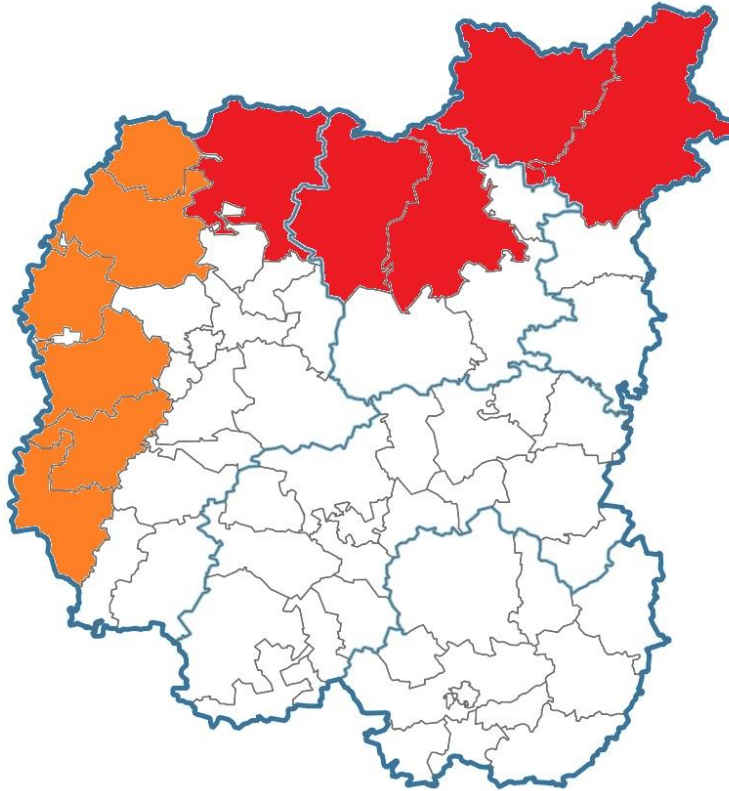

Рисунок 18. територіальні громади, які мають міжнародні, безпекові обмеження

Всі ці громади мають значні безпекові та економічні обмеження та ризики, зокрема це - вилучення земель з господарського обігу, потенційне руйнування підприємств та об'єктів інфраструктури, втрата логістичного потенціалу, трудова міграція, масове переміщення населення до інших громад, регіонів та іноземних держав. Вони потребують застосування диференційованих підходів щодо відновлення і розвитку.

Економічне відновлення області напряду пов'язане з необхідністю створення точок зростання, ефективного використання потенціалу яких дозволить надати імпульс для активізації та розвитку виробничого сектору регіону.

Відповідно до Закону України «Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 року № 156-VIII (зі змінами) регіональними полюсами зростання є мікрорегіони, територіальні громади, що характеризуються значно кращими географічними, демографічними, соціально-економічними показниками розвитку порівняно з іншими подібними територіями регіону, та зростання яких позитивно впливає на суміжні території, регіон та/або державу в цілому.

Найбільшими містами Чернігівської області з чисельністю населення понад 50 тис. осіб є Чернігів, Ніжин та Прилуки. В інших містах області проживає менше 20 тис. осіб. Аналіз приміських зон цих міст (30 км та 50 км для усіх міст, 100 км – для Чернігова) показує, що окремі громади на сході, півночі та півдні області розташовані на відстані понад 100 км від Чернігова, а також поза зоною впливу зазначених міст.

Водночас східна частина Чернігівської області знаходиться в зоні впливу міст Сумської області: Бахмач та Батурин тяжіють до Конотопа (чисельність населення – 85 тис. осіб), Новгород-Сіверський та Семенівка – до Шостки (чисельність населення – понад 70 тис. осіб), Короп – до Кролевеця (чисельність населення – понад 20 тис. осіб). У свою чергу, окремі громади на південному заході Чернігівської області тяжіють до Києва, а не до Чернігова (Прилуки, Бобровиця, Ніжин). Крім цього, місто Славутич, хоч і формально належить до Київської області, однак тісно інтегроване саме з Черніговом та Чернігівською областю. Також через близькість розташування певна інтеграція існує між Прилуками та Пирятином (Полтавська область).

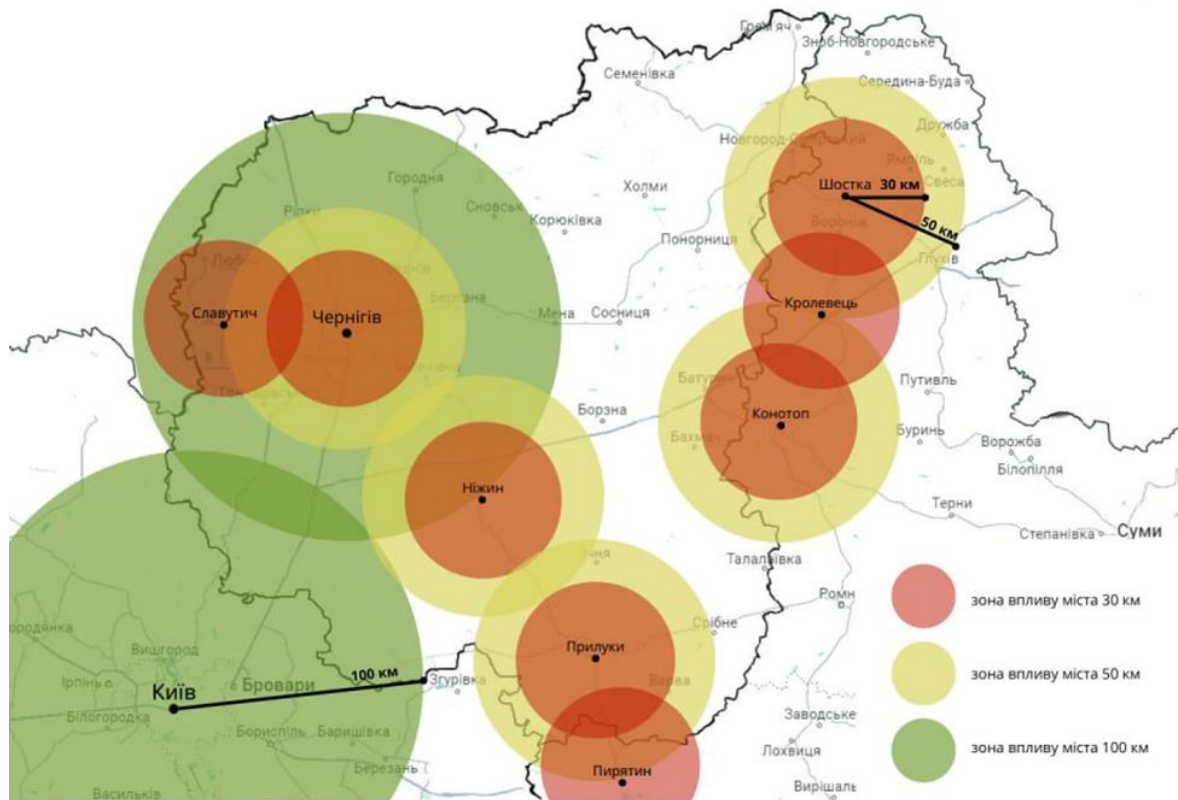

Рисунок 19. Зони впливу великих міст Чернігівської області та прилеглих областей

Визначені полюси зростання доповнюються осями тяжіння між центрами національного, регіонального та місцевого рівнів. Такими центрами є міста, між якими існують географічні, економічні, туристичні та інші типи зв'язків. Формування полюсів зростання відбувається на основі визначених центрів та осей тяжіння, а також територій перетину зон впливів міст та основних транспортних шляхів, зважаючи на зв'язки з іншими регіонами та містами за межами області.

Першим основним центром тяжіння є місто Чернігів, як адміністративний центр Чернігівської області. Віддаленими центрами є міста Київ, Суми, Полтава, Харків, Дніпро. У зв'язках між центрами тяжіння Черніговом – Києвом,

Черніговом – Сумами, Полтавою, Харковом, Дніпром формуються осі тяжіння національного рівня.

Осі тяжіння регіонального рівня існують між Черніговом та містами з чисельністю населення понад 50 тис. осіб у межах та за межами Чернігівської області. Такі осі сформовані у напрямках міст Ніжина та Прилук Чернігівської області, Конотопа, Кролевця та Шостки Сумської області.

Нижчим рівнем є осі тяжіння місцевого рівня, які сформовані між адміністративно-територіальними одиницями, які є районними центрами в межах області, центрами територіальних громад із чисельністю населення понад 10 тис. осіб: Бахмач, Носівка, Новгород-Сіверський, Корюківка, Городня, Мена, Сновськ, Бобровиця, Ічня та Семенівка Чернігівської області, Славутич Київської області та Пирятин Полтавської області.

Наразі безпекові фактори тимчасово виводять з переліку осей тяжіння місцевого рівня міста північно-східної частини області, що наближені до кордонів (Новгород-Сіверський, Городня, Сновськ, Семенівка, Корюківка).

Основними полюсами зростання наразі є просторово-планувальна вісь Чернігів – в напрямку до Києва, Чернігів – в напрямку до Сум та Чернігів – Полтава (Харків, Дніпро).

Полюсами зростання нижчого рівня є зв'язки Ніжин – Прилуки – в напрямку до Пирятин, Чернігів – Мена – Новгород-Сіверський – в напрямку до Шостки, Кіпті – Ніжин – Батурин – в напрямку до Кролевця та Конотопа, Городня – Сновськ – Корюківка, Чернігів – Славутич.

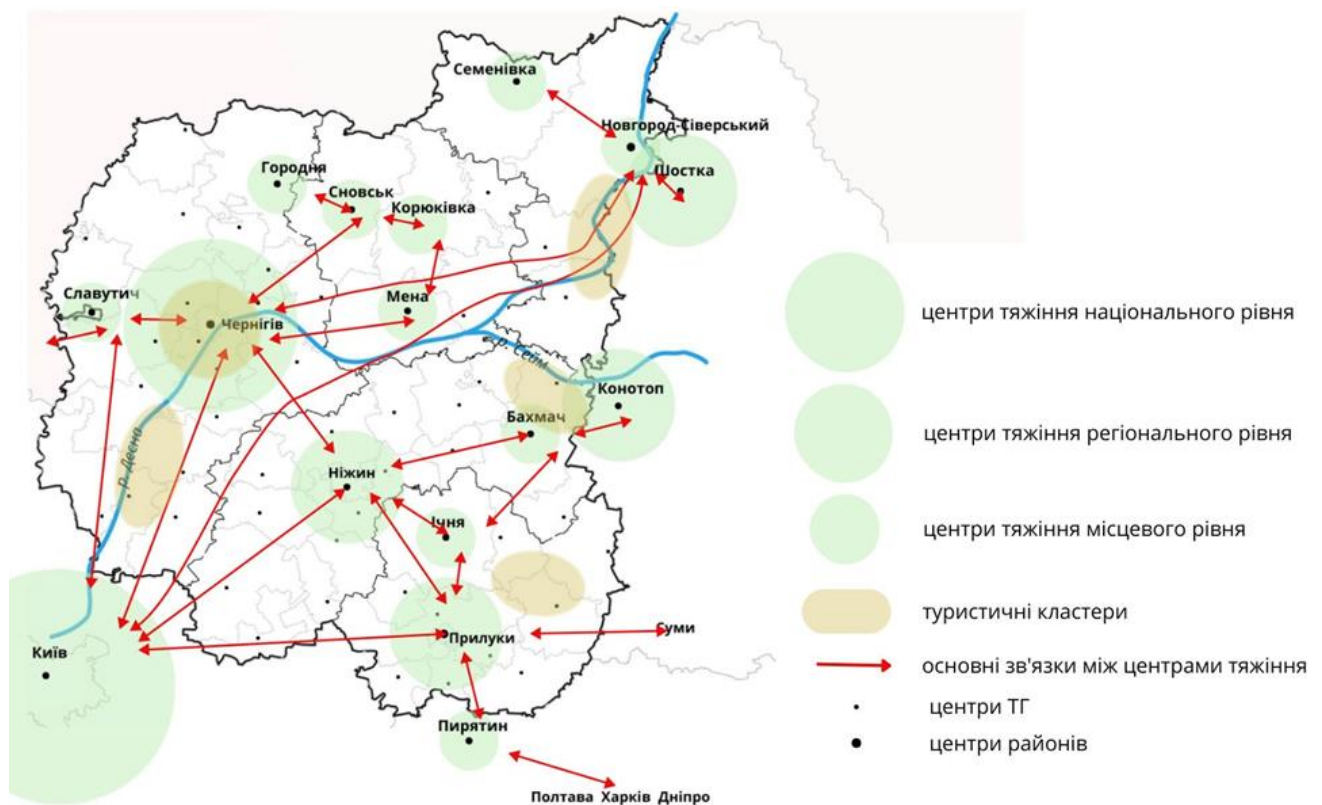

Рисунок 20. Полюси зростання та осі тяжіння в Чернігівській області

Склад функціональних типів територій затверджується Кабінетом Міністрів України.

1.17 Фінансово-бюджетна ситуація

За 9 місяців 2024 року доходи загального і спеціального фондів бюджету Чернігівської області виконані в сумі 11821,3 млн гривень. У порівнянні з відповідним періодом 2021 року ріст доходів склав 3063,8 млн грн або +35,0%.

Дотацій і субвенцій бюджету області отримали 3700,9 млн грн (+21,6% до аналогічного показника в 2021 році), з них 1308,9 млн грн – трансферти, пов'язані з подоланням наслідків збройної агресії рф. В структурі доходів за 9 місяців 2024 року трансферти займають 31,3%, за 9 місяців 2021 року цей показник складав 34,8%.

Власні доходи бюджетів Чернігівщини по загальному і спеціальному фондах (без трансфертів) склали 8120,4 млн грн (+42,1% до січня-вересня 2021 року). У тому числі доходів загального фонду бюджетів області одержано в сумі 6934,2 млн грн, з них податкові надходження – 6742,8 млн гривень.

У структурі податкових надходжень бюджетів області за 9 місяців 2024 року найбільша питома вага належить податку та збору на доходи фізичних осіб – 62,5 % (4213,8 млн грн) до їх загального обсягу, надходження єдиного податку склали 16,0% (1077,0 млн грн), податку на майно – 11,4 % (768,7 млн грн), внутрішніх податків на товари та послуги – 6,8% (457,9 млн грн), податку на прибуток підприємств – 1,5 % (102,3 млн грн).

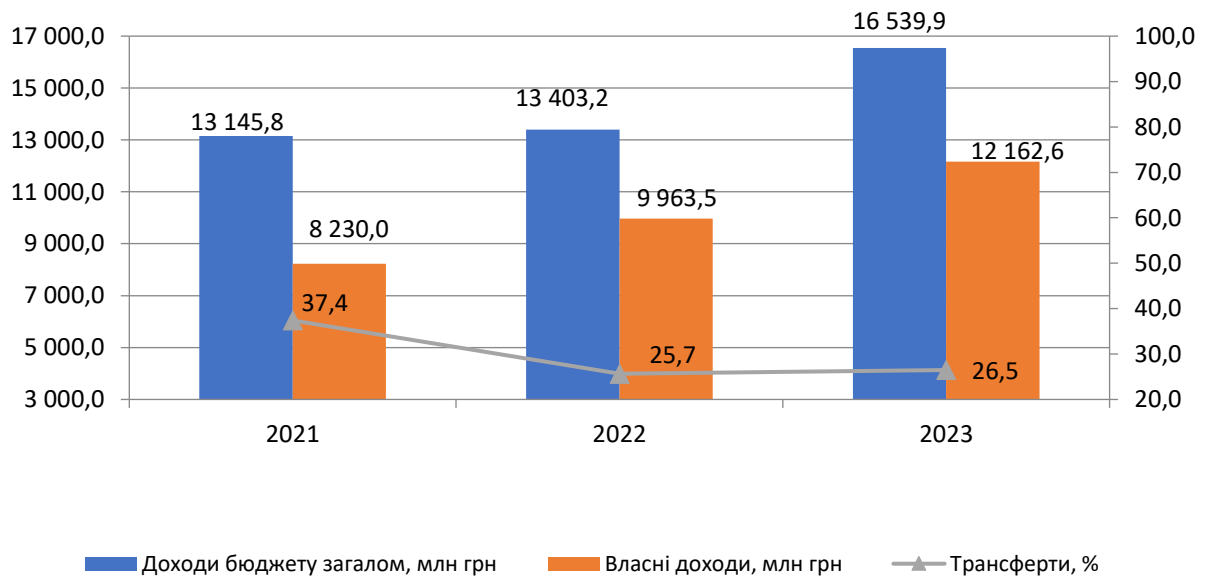

Рисунок 21. Динаміка бюджетних показників

Видатки та кредитування зведеного бюджету області (за загальним і спеціальним фондами) за 9 місяців 2024 року здійснені в сумі 10808,0 млн грн та збільшились у порівнянні з відповідним періодом 2021 року на 2522,3 млн грн (+30,4%). Ріст пов'язаний із зростанням розміру мінімальної заробітної плати працівників, тарифів на комунальні послуги і енергоносії, тощо. Капітальні

видатки здійснені в сумі 1821,7 млн грн проти 662,1 млн грн за 9 місяців 2021 року, зростання – в 2,8 раз.

Видатки проводились в межах фінансових можливостей з дотриманням першочергового фінансування витрат на забезпечення заходів територіальної оборони, соціального захисту населення, оплати праці, енергоносіїв тощо, згідно з пріоритетами, визначеними постановою Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 № 590.

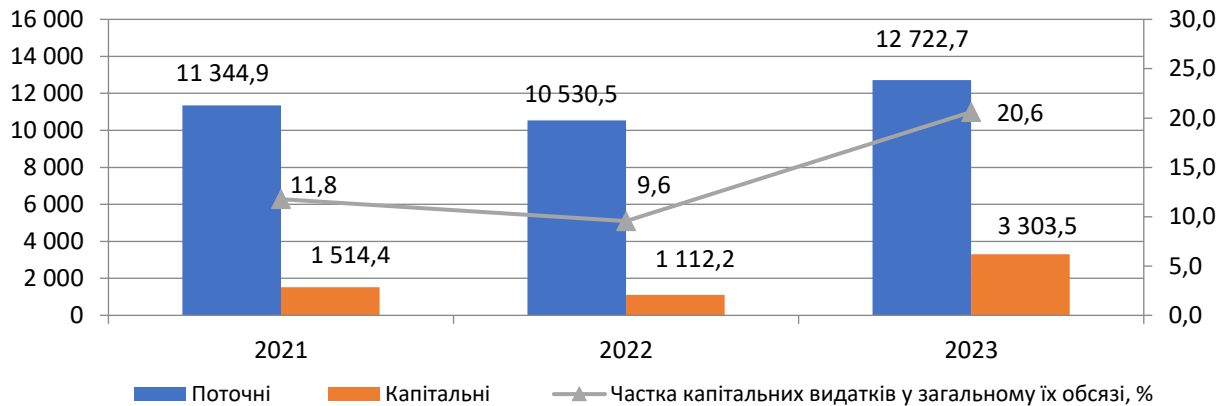

Рисунок 22. Динаміка капітальних та поточних бюджетних видатків

Особливу роль у соціально-економічному розвитку територій відіграє бюджет розвитку місцевих бюджетів, який переважно складається із капітальних видатків, проте не враховує видатки, проведені за рахунок власних надходжень бюджетних установ та окремих цільових надходжень. За рахунок коштів бюджету розвитку здійснюється будівництво та реконструкція установ соціально-культурної сфери і комунальних об'єктів, здійснюється відновлення постраждалих внаслідок військової агресії РФ об'єктів комунальної власності, будуються укриття, здійснюється придбання техніки і обладнання для комунальних підприємств тощо.

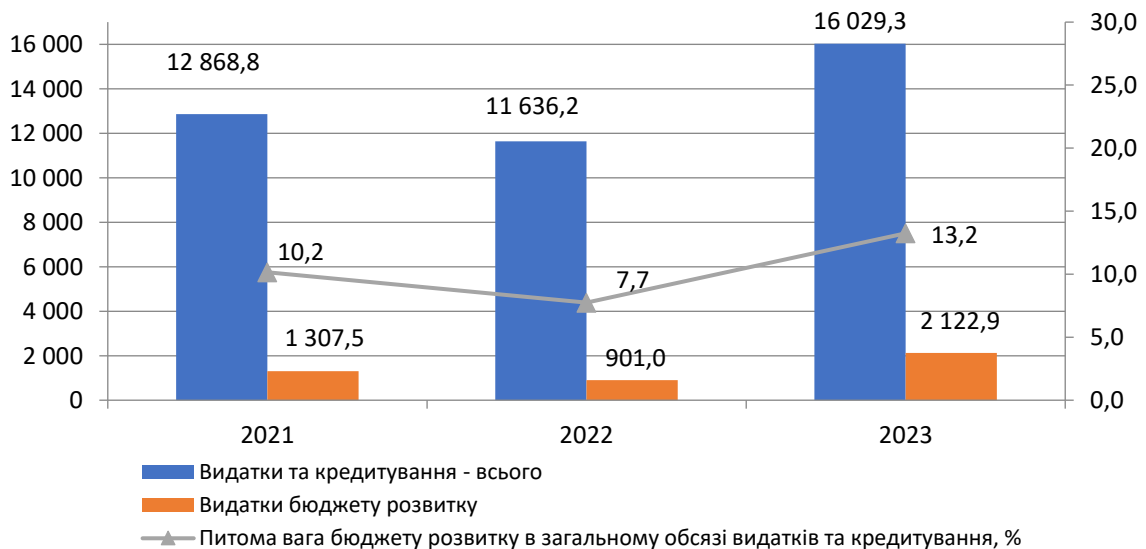

Рисунок 23. Динаміка видатків бюджету розвитку

1.18 Оцінка потреб заінтересованих сторін та вигодонабувачів

У період з 30 вересня по 25 жовтня 2024 року проводилось опитування населення та представників бізнесу Чернігівської області задля врахування потреб заінтересованих сторін та вигодонабувачів при внесенні змін до Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року.

Загалом в опитуванні взяли участь 886 осіб з усіх 57 територіальних громад та 70 суб'єктів господарювання, які представляють усі райони області.

У соціально-демографічній структурі опитаних жителів області переважають жінки (83,4%), громадяни середньої вікової групи 36-59 років (74,5%), мешканці міст (69,1%). З них 77,1% не покидали місце власного проживання внаслідок повномасштабної війни. Майже половина опитаних (47,0%) потребують врахування їх інтересів внаслідок приналежності до окремих груп бенефіціарів, найбільша з яких (22,3%) – постраждалі психологічно від війни рф проти України, зокрема внаслідок активних бойових дій, терористичних актів, збройних конфліктів, тимчасової окупації.

Майже половина (47,1%) опитаних представників бізнесу започаткували свою діяльність впродовж 2014-2021 років. Основними сферами їх діяльності є роздрібна торгівля (21,4%), сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство (14,3%), будівництво (10,0%), промисловість (8,6%) та ІТ-сектор (7,1%). Основний ринок збуту 78,6% опитаних знаходиться у межах громади, 51,4% є суб'єктами мікропідприємництва, 71,4% працюють за спрощеною системою оподаткування без сплати ПДВ.

Найбільшою загрозою, на думку опитаних громадян, для відновлення Чернігівської області є непрогнозованість розвитку подій через війну в Україні. Цю загрозу виділили 68,2% респондентів. Іншою ключовою проблемою визначена зайнятість населення:

- низькооплачувані робочі місця (56,3%);
- відсутність умов та можливостей для працевлаштування у сільській місцевості (38,6%).

Аналогічно непрогнозованість розвитку подій через війну в Україні є найбільшим викликом і для бізнесу, цю загрозу відзначили 48,6% опитаних. На другому та третьому місці відповідно знаходяться виклики, пов'язані з браком кваліфікованих кадрів (27,1%), та непередбачувані дії держави, що можуть погіршити стан бізнесу (25,7%). Для 22,9% опитаних проблемою є відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів, 21,4% вбачає виклик у переборах з електро-, водо-, теплопостачанням, а кожен п'ятий відзначив високий рівень податків і зборів.

Як наслідок, переважна більшість опитаних громадян (71,9%) вважають, що першочергові зусилля влади мають бути спрямовані на підтримку ЗСУ та територіальної оборони, також 41,0% опитаних відзначили необхідність укріплення кордонів з росією та білоруссю. Серед «мирних» завдань найбільш актуальними є забезпечення житлово-комунальних послуг (44,8%), захист та

підтримка соціально вразливих груп (37,7%), розвиток медичних закладів первинної та вторинної ланок (35,2%).

Пріоритетними об'єктами для відновлення, на думку опитаних жителів області, є об'єкти енергопостачання (54,5%), заклади охорони здоров'я (40,5%), об'єкти дорожньо-транспортної інфраструктури (26,6%), заклади освіти (21,8%).

Найбільший потенціал для відновлення та розвитку на території Чернігівської області, на їх думку, мають сільське господарство (90,0%), харчова промисловість (39,8%), деревообробка (26,9%), туризм, дозвілля (23,8%).

Аналогічною є трійка пріоритетних галузей, визначених опитаними представниками бізнесу: сільське господарство (44,3%), харчова промисловість (30,0%), деревообробка (27,1%).

Економічний потенціал Чернігівської області для ведення власного бізнесу опитаними представниками бізнесу наразі було оцінено як середній: за 5-бальною шкалою найбільшу частку оцінок отримала «трійка» – її надали 45,7% опитаних, 4 бали – 25,7%, 2 бали – 22,9%.

Розвиток підприємництва, зокрема спрямування коштів на підвищення ефективності виробництв, збільшення доступності кредитних коштів та підтримку започаткування бізнесу 48,9% опитаних громадян визначили тим пріоритетом, що у першу чергу сприятиме покращенню бізнес-середовища на рівні Чернігівської області.

Цю думку поділяє і 28,6% опитаних представників бізнесу. Аналогічною є частка відповідей щодо двох інших пріоритетів: підготовка кадрів у відповідності до актуальних потреб ринку праці та розвиток туризму. Першим пріоритетом у даному випадку є розвиток високотехнологічних галузей промисловості (30,0%).

Пріоритетними інфраструктурними проєктами для розвитку регіону, на їх думку, є покращення дорожньої інфраструктури (65,7%), а також будівництво сучасних об'єктів енергетики, розподіленої генерації, створення відповідної інфраструктури (25,7%) та модернізація комунальних послуг (21,4%).

Загалом для поліпшення бізнес-клімату в області більшість опитаних суб'єктів господарювання вважає необхідним спрощення дозвільних процедур (44,3%), надання податкових пільг для інвесторів (30,0%), створення спеціальних економічних зон (28,6%), розробку інвестиційних програм (25,7%).

Для розвитку інновацій у Чернігівській області основним бар'єром визначено відсутність кваліфікованих кадрів (51,4%), на другому та третьому місці знаходяться відповідно відсутність фінансових ресурсів, високі витрати на впровадження нових технологій (27,1%) та недостатня підтримка з боку державної або місцевої влади (22,9%).

Загалом невисокими є оцінки потенціалу різних сфер для залучення інновацій та технологічного розвитку, а перевищення позитивних оцінок над негативними спостерігається лише у випадку сфери ІТ та цифровізації. Найбільшу кількість середніх оцінок («3» за 5-бальною шкалою) отримали: транспорт та логістика, харчова промисловість, деревообробка.

Зрушити ситуацію у царині інновацій опитані представники бізнесу вважають можливим за рахунок фінансування спільних дослідницьких проєктів (38,6%), створення інфраструктури для впровадження інновацій (28,6%), створення наукових та технологічних кластерів (27,1%), трансферу технологій, співпраці з іноземними підприємствами (25,7%).

Для розв'язання кадрової проблеми необхідним є оновлення технічної та технологічної бази навчальних закладів (50,0%), залучення бізнесу до системи підготовки кадрів (37,1%), створення навчально-практичних центрів (20,0%).

Рівень екологічної відповідальності може бути підвищено за рахунок залучення інвестицій в «зелені» проєкти (30,0%), створення програм із захисту навколишнього середовища (22,9%), розвитку відновлювальних джерел енергії (21,4%).

Основним необхідним ресурсом для розвитку власного бізнесу опитані назвали фінансову підтримку (54,3%), на другому та третьому місці йдуть відповідно спрощення адміністративних процедур (25,7%) та покращення інфраструктури (20,0%).

Регіональна підтримка, яку хотіли б отримувати опитані представники бізнесу впродовж дії Стратегії, стосується насамперед пільгового кредитування (58,6%), на другому та третьому місці знаходяться відповідно грантова допомога, ваучери, часткове відшкодування окремих витрат (25,7%) та податкові і регуляторні пільги (21,4%).

Загалом попри війну слід відзначити оптимістичні очікування опитаних суб'єктів господарювання щодо відновлення та подальшого розвитку їх бізнесу. Переважна більшість опитаних (74,4%) очікують зростання обороту власного бізнесу у 2024 році відносно 2023 року. У 2025 році 61,4% опитаних планують збільшення кількості найманих працівників.

2 Головні чинники і сценарії розвитку

2.1 SWOT–аналіз Чернігівської області

На основі аналізу основних тенденцій визначені внутрішні чинники (сильні і слабкі сторони) та можливі зовнішні фактори (можливості і загрози), що впливають на розвиток області.

Внутрішні чинники

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Наявність ключових природних ресурсів (ліс – понад 20% території області, вода - близько 15% стоку всіх річок України) та сировинної бази (нафта, газ, торф, скляні піски, будівельна сировина).	1. Складна демографічна ситуація. Удвічі менша за середню по Україні щільність населення, одні з найгірших коефіцієнтів народжуваності і смертності в країні.

Сильні сторони	Слабкі сторони
2. Значний туристичний потенціал. Одна з найвищих в Україні насиченість історико-культурними об'єктами, унікальний етнокультурний край. Природно-заповідний фонд – близько 8% території області, об'єкти Смарагдової мережі.	2. Втрата територій для проживання та ведення господарської діяльності. У зоні постійних обстрілів знаходяться 5 територіальних громад області. Обстеження та розмінування потребують 3,5 тис. км ² (11% площі області).
3. Потужний агропромисловий комплекс – майже 80% обласного експорту, близько 5% виробництва с/г продукції країни. Земельний фонд – 5% усіх с/г угідь України.	3. Невигідне географічне розташування. Протяжність державного кордону з білоруссю – 232,6 км, з росією – 225,1 км, віддаленість від кордонів ЄС, морських портів, південних і західних кордонів України.
4. Науковий потенціал, орієнтований на інноваційну діяльність (у сфері біологічних, технічних, сільськогосподарських наук, інформаційних технологій).	4. Недостатньо розвинута логістична інфраструктура (незадовільний стан автомобільних доріг, нерозчищені фарватери річок Десна та Дніпро, відсутність аеропорту, тупиковість залізничного транспорту). Під час бойових дій пошкоджень та руйнувань зазнали 39 мостових споруд та більше 1 тис км доріг.
5. Розвинене мале і середнє підприємництво, сприятливий діловий клімат, згуртоване бізнес-середовище, ефективна взаємодія влади і громадськості.	5. Понижений рівень природної родючості ґрунтів, вражені ерозією та деградовані землі, забрудненість вибухонебезпечними предметами території. Спеціалізація домінуючих сільгосппідприємств на рослинництві, монокультурне землеробство, недостатньо розвинута кооперація.
6. Наявність індустріального парку, вільних ділянок типу грінфілд (земельні ділянки) та браунфілд (виробничих приміщень), придатних для інвестування.	6. Невідповідність виробничої та ринкової інфраструктури сучасним економічним викликам, брак інноваційної інфраструктури, низька капіталізація об'єктів інтелектуальної власності та інноваційної активності.
7. Швидке відновлення економіки в умовах повномасштабної війни, збережено експортний потенціал. Виробництво відновлено на рівні 90% до повномасштабного вторгнення.	7. Відсутність сучасної системи поводження з твердими побутовими відходами – домінує вивезення та захоронення на полігонах і сміттєзвалищах. Накопичено 32,6 тис. т відходів у зв'язку з пошкодженням і руйнуванням внаслідок війни.
8. Налагоджене широке партнерство щодо відновлення області. Співпраця із понад 600 організаціями, основні країни – партнери – Латвія та Франція.	8. Невідповідність потребам соціальної та реабілітаційної мережі закладів. Посилений фінансовий тиск на місцеві бюджети внаслідок погіршення демографічної ситуації.
	9. Централізована система енергогенерації, недостатньо диверсифіковані джерела енергопостачання, висока вразливість і залежність енергозабезпечення від зовнішнього негативного втручання.

Зовнішні чинники

Можливості	Загрози
1. Активізація державної та міжнародної підтримки щодо відновлення, розширення доступу до програм та фондів ЄС.	1. Продовження війни на виснаження, зростання інтенсивності обстрілів області, збільшення обсягів пошкоджень та руйнувань, знищення критичної інфраструктури.
2. Адаптація законодавства до <i>acquis communautaire</i> (правова система ЄС), дерегуляція підприємницької, інвестиційної та господарської діяльності, вдосконалення податкової, бюджетної та банківської системи.	2. Посилення відтоку людського капіталу через міграцію за кордон молоді, жінок, висококваліфікованих кадрів, працівників робітничих професій, мобілізацію військовозобов'язаних.
3. Запровадження державою спеціальних податкових умов для прикордонних територій	3. Зростання податкового тиску, бюджетна криза, знецінення національної валюти, посилення інфляційних процесів, нестабільність банківської системи.
4. Зростання інвестицій у вітчизняний військово-промисловий сектор.	4. Загострення конкуренції для підприємств регіону внаслідок інтеграції України до ЄС.
5. Створення системи місцевої статистики. Поява умов для проведення повноцінного аналізу, моніторингу та оцінки у сфері стратегування і планування.	5. Зниження інвестиційної привабливості держави та регіону, відсутність інвестицій в інноваційну діяльність.
6. Світоглядна трансформація суспільства, європеїзація, зростання національної свідомості, патріотизму, згуртованості.	6. Нестабільна політична ситуація, непередбачуваність в прийнятті управлінських рішень, слабкі недостатньо розвинуті демократичні інститути.
7. Поширення штучного інтелекту, діджиталізація економіки, адміністративних послуг, поширення інноваційних виробництв, елементів їхньої інфраструктури, підтримка «зелених» технологій.	7. Світові економічні війни, посилення протекціоністської політики, зміна усталеного світового правопорядку.
8. Зростання попиту на продукцію харчової промисловості у разі посилення світової продовольчої кризи.	8. Загострення кліматичних змін. Негативний вплив на умови ведення сільськогосподарської діяльності, забруднення водних ресурсів, деградація лісів.

2.2 Порівняльні переваги, виклики та ризики розвитку області

SWOT-матриця є методом визначення конкурентних переваг, викликів та ризиків області, яка дозволяє виявити взаємозв'язки між внутрішніми чинниками – сильними та слабкими сторонами та зовнішніми впливами – можливостями та загрозами.

Варіанти кореляцій між внутрішніми чинниками та зовнішніми впливами дозволяють у подальшому визначити стратегію щодо використання можливостей і сильних сторін та зменшення ризиків впливу на слабкі сторони.

1. «Порівняльні (конкурентні) переваги». За допомогою матриці зв'язків між внутрішніми сильними сторонами області та зовнішніми можливостями, визначаються найбільш перспективні напрямки, які краще за інших сприймають вплив зовнішніх факторів і дають сильніший поштовх соціально-економічному розвитку.

2. «Виклики». Матриця зв'язків будується між слабкими сторонами та зовнішніми позитивними можливостями, які дозволяють зменшити наявні вразливості регіону.

3. «Ризики». Матриця зв'язків між слабкими сторонами та загрозами дозволяє визначити найбільш слабкі місця (внутрішні чинники) при впливі негативних зовнішніх факторів – загроз, тобто найбільш імовірні ризики при подальшій реалізації планів розвитку області.

Визначені кореляції дозволяють сформулювати конкурентні переваги, виклики та ризики при розробці стратегії розвитку області. Надалі вони є основою для стратегічного вибору – формулювання стратегічних та операційних цілей розвитку області на довгострокову перспективу.

Порівняльні переваги

Сильні сторони	Підтримують	Можливості
1. Наявність ключових природних ресурсів (ліс – понад 20% території області, вода - близько 15% стоку всіх річок України) та сировинної бази (нафта, газ, торф, скляні піски, будівельна сировина).		1. Активізація державної та міжнародної підтримки щодо відновлення, розширення доступу до програм та фондів ЄС.
2. Значний туристичний потенціал. Одна з найвищих в Україні насиченість історико-культурними об'єктами, унікальний етнокультурний край. Природно-заповідний фонд – близько 8% території області, об'єкти Смарагдової мережі.		2. Адаптація законодавства до <i>acquis communautaire</i> (правова система ЄС) , дерегуляція підприємницької, інвестиційної та господарської діяльності, вдосконалення податкової, бюджетної та банківської системи.
3. Потужний агропромисловий комплекс – 80% обласного експорту, близько 5% виробництва с/г продукції країни. Земельний фонд – 5% усіх с/г угідь України		3. Запровадження державою спеціальних податкових умов для прикордонних територій
4. Науковий потенціал, орієнтований на інноваційну діяльність (у сфері біологічних, технічних, сільськогосподарських наук, інформаційних технологій).		4. Зростання інвестицій у вітчизняний військово-промисловий сектор.
5. Розвинене мале і середнє підприємництво, сприятливий діловий клімат, згуртоване бізнес-середовище, ефективна взаємодія влади і громадськості.		5. Створення системи місцевої статистики. Поява умов для проведення повноцінного аналізу, моніторингу та оцінки у сфері стратегування і планування.
6. Наявність індустріального парку, вільних ділянок типу грінфілд (земельні ділянки) та браунфілд (виробничих приміщень), придатних для інвестування.		6. Світоглядна трансформація суспільства, європеїзація, зростання національної свідомості, патріотизму, згуртованості.
7. Швидке відновлення економіки в умовах повномасштабної війни, збережено експортний потенціал. Виробництво відновлено на рівні 90% до повномасштабного вторгнення.		7. Поширення штучного інтелекту, діджиталізація економіки, адміністративних послуг, поширення інноваційних виробництв, елементів їхньої інфраструктури, підтримка «зелених» технологій.
8. Налагоджене широке партнерство щодо відновлення області. Співпраця із понад 600 організаціями, основні країни-партнери – Латвія та Франція.		8. Зростання попиту на продукцію харчової промисловості у разі посилення світової продовольчої кризи.

У результаті побудови SWOT-матриці зв'язків між сильними сторонами та можливостями можна визначити напрямки, які мають найбільшу підтримку через реалізацію сприятливих можливостей.

1. Активізація державної та міжнародної підтримки щодо відновлення, розширення доступу до програм та фондів ЄС відіграватиме визначальну роль для регіонального розвитку з огляду на налагоджене широке партнерство та значний досвід міжнародної співпраці щодо відновлення області.

2. Адаптація українського законодавства до європейських норм у поєднанні з дерегуляцією та удосконаленням державної фінансово-економічної політики є чинниками позитивного впливу на агропромисловий сектор області, мале та середнє підприємництво, а також сприятиме залученню додаткових інвестицій.

3. Запровадження державою спеціальних податкових умов для прикордонних громад при наявному потужному природно-ресурсному та туристичному потенціалі є вагомим фактором підвищення конкурентоздатності регіону.

4. Зростання інвестицій у вітчизняний військово-промисловий сектор за умови залучення орієнтованого на інноваційну діяльність наукового потенціалу області слугуватиме поштовхом для появи нових точок економічного росту.

5. Запровадження сучасної моделі місцевої статистики сприятиме повноцінному проведенню аналізу наявних ресурсів громад, складанню якісних стратегічних та планувальних документів, що дозволить налагоджувати ефективне міжнародне партнерство для відновлення та розвитку громад.

6. Світоглядна трансформація суспільства, європеїзація, зростання національної свідомості, патріотизму, згуртованості у поєднанні з набутим досвідом швидкого відновлення економіки в умовах повномасштабної війни здатні створити стійкі передумови для якісних перетворень за всіма напрямками життєдіяльності.

7. Світові процеси розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, штучного інтелекту знаходять відгук у системі регіональних координат завдяки наявності в області значного наукового потенціалу, орієнтованого на інноваційну діяльність та можуть спричинити проривний ефект у всіх сферах суспільного життя.

8. Потужний агропромисловий комплекс області набуватиме ознак локомотиву регіонального економічного розвитку в умовах зростання світового попиту на продовольство.

Слабкі сторони	Виклики Зменшують	Можливості
1. Складна демографічна ситуація. Удвічі менша за середню по Україні щільність населення, одні з найгірших коефіцієнтів народжуваності і смертності в країні..		1. Активізація державної та міжнародної підтримки щодо відновлення, розширення доступу до програм та фондів ЄС.
2. Втрата територій для проживання та ведення господарської діяльності. У зоні постійних обстрілів знаходяться 5 територіальних громад області. Обстеження потребують 3,5 тис. км ² (11% площі області).		2. Адаптація законодавства до <i>acquis communautaire</i> (правова система ЄС), дерегуляція підприємницької, інвестиційної та господарської діяльності, вдосконалення податкової, бюджетної та банківської системи.
3. Невигідне географічне розташування. Протяжність державного кордону з білоруссю – 232,6 км, з росією – 225,1 км, віддаленість від кордонів ЄС, морських портів, південних і західних регіонів України.		3. Запровадження державою спеціальних податкових умов для прикордонних територій
4. Недостатньо розвинута логістична інфраструктура (незадовільний стан автомобільних доріг, нерозчищені фарватери річок Десна та Дніпро, відсутність аеропорту, тупиковість залізничного транспорту). Під час бойових дій пошкоджень та руйнувань зазнали 39 мостових споруд та більше 1 тис км доріг.		4. Зростання інвестицій у вітчизняний військово-промисловий сектор.
5. Понижений рівень природної родючості ґрунтів, вражені ерозією та деградовані землі, забрудненість територій. Спеціалізація домінуючих сільгоспприємств на рослинництві, монокультурне землеробство, недостатньо розвинута кооперація.		5. Створення системи місцевої статистики. Поява умов для проведення повноцінного аналізу, моніторингу та оцінки у сфері стратегування і планування.
6. Невідповідність виробничої та ринкової інфраструктури сучасним економічним викликам, брак інноваційної інфраструктури, низька капіталізація об'єктів інтелектуальної власності та інноваційна активність.		6. Світоглядна трансформація суспільства, європеїзація, зростання національної свідомості, патріотизму, згуртованості.
7. Відсутність сучасної системи поводження з твердими побутовими відходами – домінує вивезення та захоронення на полігонах і сміттєзвалищах. Накопичено 32,6 тис. т відходів у зв'язку з пошкодженням і руйнуванням внаслідок війни.		7. Поширення штучного інтелекту, діджиталізація економіки, адміністративних послуг, поширення інноваційних виробництв, елементів їхньої інфраструктури, підтримка «зелених» технологій.
8. Невідповідність потребам соціальна та реабілітаційна мережа закладів. Посилений тиск на місцеві бюджети внаслідок погіршення демографічної ситуації.		8. Зростання попиту на продукцію харчової промисловості у разі посилення світової продовольчої кризи.
9. Централізована система енергогенерації, недостатньо диверсифіковані джерела енергопостачання, висока вразливість і залежність енергозабезпечення від зовнішнього негативного втручання		

У результаті побудови SWOT-матриці зв'язків між слабкими сторонами та можливостями виникають поєднання, спроможні нівелювати низку викликів для області.

1. На покращення демографічної ситуації в області можуть позитивно вплинути майже всі зовнішні можливості, що прямо чи опосередковано впливають на якість життя населення, в тому числі безпекові умови, стан інфраструктури, економічні чинники, зокрема за рахунок запровадження та реалізації програм міжнародної та державної підтримки, як під час відновлення від наслідків повномасштабної російської агресії, так і в процесі вступу до ЄС.

2. Адаптація вітчизняного законодавства до європейського та зростання інвестування у вітчизняний військово-промисловий сектор може виступити стимулом до подолання невідповідності виробничої та ринкової інфраструктури сучасним економічним викликам, розвитку інноваційної діяльності, удосконаленню системи поводження з твердими побутовими відходами.

3. У разі запровадження державою спеціальних податкових умов для прикордонних територій з'являться механізми, що компенсуватимуть негативне географічне розташування області, вплинуть на економічну активність, та, опосередковано – на повернення людей до прикордоння і покращання демографічної ситуації.

4. Створення системи місцевої статистики, як необхідної передумови запровадження ефективної системи планування, моніторингу та оцінки місцевого розвитку, матиме позитивний вплив на майже всі визначені слабкі сторони.

5. Глобальні процеси теж здатні позитивно вплинути на подолання слабких сторін області:

- за рахунок поширення штучного інтелекту, цифровізації може бути нівельована невідповідність виробничої та ринкової інфраструктури сучасним економічним викликам;

- зростання попиту на продукцію сільського господарства та харчової промисловості, спонукатиме до раціонального використання природних ресурсів та використання інноваційних технологій, спрямованих на підвищення продуктивності та родючості ґрунтів, збереження екосистем та мінімізацію негативного впливу на довкілля.

У результаті побудови SWOT-матриці зв'язків між загрозами та слабкими сторонами можна з'ясувати, на які слабкі сторони області найбільше можуть вплинути негативні зовнішні фактори (загрози).

1. Беззаперечною і безумовною найбільшою зовнішньою загрозою для області є продовження війни на виснаження, зростання інтенсивності обстрілів, збільшення обсягів пошкоджень та руйнувань, знищення критичної інфраструктури. Прямо чи опосередковано при поєднанні даної загрози з більшістю слабких сторін області існуватиме ризик запуску незворотних процесів, насамперед у царині людського капіталу. Найбільшою загрозою є втрата територій, економічного потенціалу, поглиблення логістичних розривів, призупинення або погіршення функціонування закладів соціальної сфери.

2. Міграція у більш безпечні регіони України молоді, жінок, трудових ресурсів (робітничих професій, висококваліфікованих кадрів), мобілізація військовозобов'язаних лише поглибить і так складну демографічну ситуацію, унеможливаючи зменшення темпів втрати людського капіталу області.

3. Економічна нестабільність у державі, зокрема зростання податкового тиску, бюджетна криза, знецінення національної валюти, посилення інфляційних процесів, нестабільність банківської системи аналогічно погіршуватиме демографічну ситуацію, створюватиме додатковий тиск на можливість удосконалення логістичної, виробничої, ринкової інфраструктури та створення сучасної системи поводження з ТПВ.

4. Загострення конкуренції для підприємств регіону внаслідок інтеграції України до ЄС перетвориться на суттєвий ризик для області у поєднанні з такими слабкими сторонами як:

- понижений рівень природної родючості ґрунтів, вражені ерозією та деградовані землі, забрудненість територій. Спеціалізація домінуючих сільгосп підприємств на рослинництві, монокультурне землеробство, недостатньо розвинута кооперація;
- невідповідність виробничої та ринкової інфраструктури сучасним економічним викликам, брак інноваційної інфраструктури, низька капіталізація об'єктів інтелектуальної власності та інноваційна активність.

5. Додатковий негативний вплив на зазначені у попередньому пункті слабкі сторони чинитиме і зниження інвестиційної привабливості держави та регіону, відсутність інвестицій у інноваційну діяльність.

6. Нестабільна політична ситуація, непередбачуваність в прийнятті управлінських рішень, слабкі недостатньо розвинуті демократичні інститути перетворюється на значний ризик для області у поєднанні зі складною демографічною ситуацією.

7. Глобальні загрози також можуть мати суттєві негативні наслідки для області:

- світові економічні війни, посилення протекціоністської політики, зміна усталеного світового порядку утворюватимуть додаткові ризики через невідповідність виробничої та ринкової інфраструктури сучасним економічним

викликам, брак інноваційної інфраструктури, низьку капіталізацію об'єктів інтелектуальної власності та інноваційну активність;

- загострення кліматичних змін матиме посилений негативний вплив з огляду на відсутність сучасної системи поводження з твердими побутовими відходами та погіршені умови ведення сільськогосподарської діяльності.

2.3 Сценарії розвитку області

Сценарії розвитку (базовий, оптимістичний, песимістичний) містять опис подій щодо економічного розвитку області, що ґрунтуються на воєнних реаліях, припущеннях та економічних показниках.

Сценарії базуються на аналізі ситуації, що склалася, враховують орієнтовний вплив зовнішніх і внутрішніх факторів.

Прогноз розвитку регіону на середньострокову перспективу знаходиться під впливом невизначеності ситуації, яка склалася в умовах повномасштабної агресії російської федерації. Розвиток сценарних умов на пряму залежить від тривалості воєнних дій та створення можливостей для відновлення і розвитку.

Ймовірність реалізації того чи іншого сценарію перебуватиме також у залежності від динаміки глобальних та національних процесів:

- швидкості євроінтеграційного поступу України – виконання положень Угоди про асоціацію та встановлених вимог після отримання статусу кандидата на членство в ЄС, започаткування переговорів про вступ до ЄС;
- набуття спроможності ключовими акторами залучати та використовувати ресурси ЄС, зокрема в межах програми Ukraine Facility;
- запровадження нової архітектури державної регіональної політики та здійснення процесу відновлення України;
- ступеня дотримання кліматичних зобов'язань України.

Спільною ознакою усіх сценаріїв на першому етапі є спрямування зусиль на відновлення зруйнованих об'єктів соціальної та критичної інфраструктури з паралельним максимально точним оцінюванням збитків. Після закінчення активної фази бойових дій здійснюється реалізація комплексу заходів з відновлення та розвитку економіки, інфраструктури і соціальної сфери, що є базою і для соціального розвитку.

Базовий сценарій розвитку

Завершення війни в середньостроковій перспективі.

У рамках зазначеного сценарію розвитку ресурси сконцентровані на найкритичніших напрямках (стратегічні інвестиційні проекти), які можуть стати точками зростання економіки області. Навколо таких точок відбувається розвиток інфраструктури підтримки бізнесу для залучення і обслуговування стратегічних інвесторів.

В рамках сценарію очікується поступове відновлення промислового сектору, зокрема переробки (харчова, легка, машинобудування) та налагодження

нових логістичних зв'язків у постачанні та просуванні продукції, виробленої підприємствами Чернігівщини.

Особлива увага зосереджена на аграрному секторі і сільських територіях взагалі, адже їх розвиток поліпшить сферу прикладання праці, сприятиме створенню нових робочих місць та зростанню доходів сільського населення.

В основу сценарію закладені такі припущення:

- покращення доступу підприємств до грантів та позичкового капіталу;
- стимулювання самозайнятості населення та зростання сектору МСП;
- надходження значних ресурсів країн-партнерів у відбудову економіки України, що сприятиме вирішенню питань модернізації виробничих потужностей та зменшення матеріало- та енергоємності виробництва;
- подовження ланцюгів створення доданої вартості на території України;
- зростання державних витрат на оборону: утримання армії, закупівля озброєння, що може пожвавити роботу підприємств оборонного профілю;
- скорочення «тіньового» сектору економіки;
- збереження робочих місць, припинення відтоку та повернення висококваліфікованих та робітничих кадрів в область;
- використання сучасних цифрових та «зелених» технологій та рішень при відбудові пошкодженої інфраструктури;
- покращення інфраструктури територіальних громад задля поліпшення якості життя населення;
- розширення державних програм для підтримки постраждалих осіб внаслідок повномасштабної війни з РФ;

Повноцінне динамічне відновлення усіх інституцій в умовах воєнного та повоєнного часу з метою якісного впливу на довготривалий регіональний та місцевий розвиток створить умови для максимального задіяння місцевого потенціалу для вирішення наявних проблемних питань.

При реалізації даного сценарію економіка Чернігівщини може досягти рівня довоєнного періоду у 2027-2030 роках.

Оптимістичний сценарій розвитку

Завершення війни в короткостроковій перспективі.

Реалізація цього сценарію базується на очікуваних позитивних тенденціях від усіх можливих стратегічних поєднань. Цей сценарій характеризується швидкими темпами втілення реформ, впровадженням структурних змін, надходженням значних коштів на відбудову.

Робота буде спрямована на відновлення критичної інфраструктури та системну оцінку завданих збитків із затвердженням кошторисної документації.

За цим сценарієм очікується швидке відновлення економіки, впровадження інновацій, високотехнологічних галузей, вихід на європейські ринки.

На початку реалізації цього сценарію відбудеться робота щодо пошуку нових ринків збуту у т. ч. за рахунок спрощення доступу до ринку ЄС.

В основу сценарію закладені такі припущення:

- максимальне розмінування території області;
- повномасштабне залучення донорських організацій/проектів до відновлення області;
- відновлення роботи промислових підприємств, переорієнтація їх замовлень та ринку збуту;
- залучення інвестицій у регіон, впровадження інноваційних технологій у виробництво продукції на підприємствах, налагодження логістики, створення нових робочих місць;
- активізація розвитку МСП, що поступово зміщуватиметься зі сфери торгівлі і послуг у сферу високо-технологічного виробництва та наукоємних послуг;
- відновлення та стабілізація сільського господарства та харчової промисловості, відновлення привабливості органічного землеробства та виробництва харчової продукції;
- продовження надання державних грантів, зокрема в рамках реалізації проекту «ЄРобота» на створення власної справи, створення підприємств у сфері переробки, а також розширення сфер надання таких грантів;
- залучення міжнародної технічної допомоги, що спрямовуватиметься на розвиток мереж транспортного сполучення та просторової інфраструктури, сільського господарства та харчової промисловості (у частині впровадження стандартів ЄС), забезпечення енергозбереження та енергоефективності;
- сповільнення інфляції, підвищення стійкості національної валюти;
- якісна зміна публічних міських та сільських просторів на основі впровадження сучасних планувальних рішень;
- впровадження державної політики згуртованості, забезпечення належної соціально-економічної підтримки особам, постраждалим внаслідок повномасштабної війни з РФ;
- покращення демографічної ситуації за рахунок повернення громадян, які покинули область через безпекові умови.

За рахунок відновлення роботи підприємств, у т. ч. пошкоджених (зруйнованих), зростання самозайнятості (тобто активізації підприємницької діяльності) рівень безробіття знижуватиметься. Також передбачається помірне зростання валового регіонального продукту за рахунок інвестиційної складової та зростання купівельної спроможності населення.

Територіальні громади, які зазнали істотних, прямих, економічних втрат від військової агресії, отримають значний матеріально-фінансовий ресурс на покращення соціальної та інженерної інфраструктури, що поступово сприятиме відновленню всіх територій та зменшить диспропорції в їх розвитку.

Відновлення економіки області до показників періоду до повномасштабного вторгнення очікується у нинішньому стратегічному циклі – до 2027 року.

Песимістичний сценарій розвитку

Довготривала війна на виснаження.

Це найбільш загрозливий сценарій, що передбачає продовження проведення воєнних дій на території України, ракетних обстрілів, провокацій на державному кордоні, загрозу повторного наступу на Чернігівську область.

Економічні збитки регіону будуть зростати, у т. ч. за рахунок руйнування цивільних та інфраструктурних об'єктів, регіональна економіка працюватиме в умовах високого ступеня невизначеності, негативного впливу зазнають усі галузі та сфери діяльності.

Частина бізнесу може провести релокацію потужностей до заходу України або за кордон, інші – призупинять діяльність або працюватимуть зі значними обмеженнями, окремі підприємства не зможуть відновити роботу через повну або часткову руйнацію.

Для такого сценарію характерними ознаками можуть бути:

- поглиблення демографічної кризи (скорочення чисельності населення в цілому по області та особливо швидко у прикордонних громадах та сільських територіях);
- вимушена міграція та звуження ринку робочої сили (населення працездатного віку все менше забезпечуватиметься робочими місцями через спад у промисловості та сільському господарстві);
- неможливість проведення агротехнологічних робіт у прикордонних та забруднених вибуховими небезпечними речовинами територіях області, що призводитиме до істотного скорочення посівних площ;
- невисокі темпи розвитку МСП, переважно у сфері торгівлі та послуг;
- незначне зростання самозайнятості у малому бізнесі (молодь все більше відчуватиме проблему працевлаштування в регіоні; істотне зменшення активності бізнесу призводитиме до зростання рівня безробіття);
- продовження активних воєнних дій призведе до високої вартості енергоносіїв, що впливатиме на собівартість товарів і послуг;
- через порушення логістики продовжуватимуться проблеми як з експортом продукції, у т. ч. зернових, так і імпортом, зокрема через блокування морських портів;
- інфляційний тиск посилюватиметься через наслідки повномасштабної війни;
- обсяги інвестицій в регіон будуть несуттєвими, зокрема тих, що пов'язані з післявоєнним відновленням регіону;
- відсутність державних інвестицій у відновлення окремих об'єктів інфраструктури та будівництво житла;
- зниження якості життя населення у громадах області за рахунок погіршення стану інфраструктури життєзабезпечення;
- соціальна криза, викликана низьким рівнем державної підтримки осіб, що постраждали внаслідок повномасштабної війни з РФ.

Загалом, відсутність роботи, скорочення реальних доходів населення, обмеженість базових послуг спонукатиме населення до виїзду за кордон та межі

області не дозволятиме громадянам, що вже виїхали під час активних воєнних дій, повернутись. Це призведе до зниження споживчого попиту, відтоку працездатного населення. Скорочення економіки регіону, крім іншого, поглибить падіння надходжень до всіх місцевих бюджетів. Рівень життя населення залишатиметься низьким.

Відновлення економіки регіону за всіма складовими, відбудеться у перспективі протягом наступного стратегічного циклу – до 2035 року.

Беручи до уваги увесь спектр можливого розвитку подій, надалі визначення цілей і завдань у рамках Стратегії виходитиме із припущень базового сценарію, реалізація якого створить можливість для поступального відновлення та подальшого динамічного розвитку Чернігівської області.

Завдяки об'єднаним зусиллям зацікавлених сторін: органів влади різних рівнів, міжнародних інституцій, бізнесу та громадськості, а також, найголовніше, успіхів на фронті, існує вірогідність наближення базового сценарію розвитку до оптимістичного.

3 Стратегічні та оперативні цілі, основні завдання

3.1 Стратегічне бачення

На основі SWOT-аналізу та побудови SWOT-матриці визначено бачення розвитку області.

За результатами обговорення, виходячи з матеріалів дослідження соціально-економічного стану області та думок місцевих експертів, науковців, громадян, представників органів місцевого самоврядування і органів виконавчої влади, було сформульовано Стратегічне бачення майбутнього Чернігівської області.

Оскільки відновлення Чернігівської області та й усієї країни це не тільки відбудова інфраструктурних об'єктів, соціальної сфери та бізнесу, а повернення українців на територію України та області, необхідне створення нових робочих місць, забезпечення повноцінного функціонування галузей і територіальних громад, які житимуть у нових післявоєнних умовах.

Бачення відновлення і розвитку Чернігівщини в середньостроковій перспективі визначене з урахуванням людського та економічного потенціалу.

Стратегічне бачення:

Чернігівщина – край, який пройшов шлях від відновлення та модернізації до безпечного, стійкого, економічно розвиненого регіону, де кожен громадянин має рівний доступ до високоякісних соціальних послуг, сучасної освіти, ефективної медицини та багатой культурної спадщини. Це територія, де кожен та кожна має можливості для свого особистого і професійного розвитку.

Стратегічною метою до 2027 року є забезпечення високої якості життя, гармонійного розвитку громад та економічного зростання на основі ефективного використання внутрішнього потенціалу територій області, їх спеціалізації на засадах ефективного управління та збалансованого природокористування.

Відповідно до оновленої Державної стратегії регіонального розвитку до 2027 року пріоритетами державної регіональної політики відновлення і розвитку на період до 2027 року є:

- створення безпекових та соціально-економічних умов для повернення громадян України в регіони та територіальні громади;
- відновлення та розвиток інфраструктури, зокрема інфраструктури електронних комунікаційних мереж на принципах прозорості, підзвітності, сталості, інклюзивності, енергоефективності, адаптації до зміни клімату, захищеності та стійкості до безпекових загроз та економічної доцільності;
- розвиток інституційної спроможності органів місцевого самоврядування на регіональному та місцевому рівні у сфері стратегічного планування, проектного менеджменту, цифровізації, протидії корупції;
- розвиток людського капіталу, відновлення підприємницької діяльності та зростання економіки на основі внутрішнього потенціалу територій та регіональних смарт-спеціалізацій;
- розвиток багаторівневого врядування, наближення системи управління регіональним розвитком до процедур та кращих практик ЄС;
- залучення громадян до прийняття рішень на державному, регіональному та місцевому рівні;
- відновлення балансу екосистем, постраждалих внаслідок збройної агресії російської федерації;
- розбудова партнерств, розвиток міжмуніципального, міжрегіонального та транскордонного співробітництва;
- сприяння економічному розвитку регіону шляхом залучення інвестицій для реалізації інноваційних проєктів;
- відновлення та розвиток системи надання соціальних послуг на регіональному та місцевому рівні.

Досягнення стратегічного бачення розвитку області та реалізація основних пріоритетів державної регіональної політики має відбуватись через певний набір стратегічних та оперативних цілей і завдань, які базуються на комплексних конкурентних перевагах області.

3.2 Стратегічні цілі

При розробці цілей та завдань Стратегії враховувались положення Указу Президента України №722/2019 від 30 вересня 2019 року «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», Національної доповіді “Цілі Сталого Розвитку: Україна”, схваленої на Міжвідомчій робочій групі високого рівня для імплементації Цілей сталого розвитку.

Також цілі та завдання базуються на оновленій Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, інших стратегічних та програмних документах державного та регіонального рівнів.

Стратегічні, оперативні цілі та завдання Стратегії

Стратегічні цілі	Оперативні цілі	Завдання
1. Чернігівщина – безпечний регіон	1.1. Створення безпечових умов для повсякденної життєдіяльності громадян	1.1.1 Забезпечення публічної безпеки населення в умовах воєнного стану та у післявоєнний період
		1.1.2 Нарощування фонду захисних споруд цивільного захисту з урахуванням принципів інклюзивності та безбар'єрності
		1.1.3. Розмінування території області
	1.2. Підвищення стійкості територіальних громад до кризових ситуацій	1.2.1. Забезпечення продовольчої безпеки
		1.2.2 Створення регіонального, місцевих і об'єктових резервів матеріально-технічних ресурсів
	1.3. Енергетична безпека	1.3.1. Диверсифікація джерел енергопостачання. Створення та розвиток децентралізованої системи енергопостачання
		1.3.2. Розвиток альтернативної, відновлювальної електроенергетики та впровадження заходів з енергоефективності
	1.4. Інформаційна і кібербезпека	1.4.1. Інтеграція в єдиний український інформаційний простір, блокування ворожого інформаційного впливу
		1.4.2. Забезпечення технічного захисту інформації, розбудова безпечного середовища
		1.4.3. Забезпечення кіберзахисту у сфері захисту критичної інфраструктури
	1.5. Екологічна безпека, адаптація до зміни клімату	1.5.1. Захист та відновлення навколишнього природного середовища, пом'якшення наслідків зміни клімату
		1.5.2 Безпечне збирання, перевезення, відновлення і видалення відходів
		1.5.3. Створення умов для управління відходами, що утворилися у зв'язку із пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведення робіт з ліквідації їх наслідків, за підходами циркулярної економіки

Стратегічні цілі	Оперативні цілі	Завдання
		1.5.4. Підвищення рівня обізнаності населення щодо екологічних проблем та наслідків зміни клімату
2. Комплексна відбудова інфраструктури	2.1. Оцінка руйнувань та пошкоджень об'єктів інфраструктури	2.1.1. Координація роботи з фіксації та актуалізація відомостей про зруйновані та пошкоджені об'єкти внаслідок збройної агресії російської федерації
	2.2. Відбудова та стабільне функціонування соціальної, критичної інфраструктури, систем життєзабезпечення, житла	2.2.1. Відновлення об'єктів соціальної інфраструктури
		2.2.2. Відбудова та стабільне функціонування критичної, житлово-комунальної інфраструктури, систем життєзабезпечення
		2.2.3. Відновлення пошкодженого та будівництво нового житла
		2.2.4. Розвиток різних форм співробітництва та ефективне залучення міжнародних фінансових ресурсів для відбудови
	2.3. Відновлення та розвиток дорожньої, транспортної інфраструктури, зв'язку	2.3.1. Розвиток дорожньої інфраструктури
		2.3.2. Розвиток транспортної інфраструктури
		2.3.3. Забезпечення населення сталим сучасним мобільним зв'язком та Інтернетом
	2.4. Комплексна відбудова територіальних громад	2.4.1. Розробка програмних документів з відновлення та розвитку регіонального рівня та на рівні територіальних громад
		2.4.2. Просторовий розвиток
3. Відновлення бізнесу і розбудова нової економіки регіону	3.1. Відновлення та розвиток бізнесу. Створення умов для підвищення конкурентоспроможності місцевих виробників	3.1.1. Інформаційна та консультаційна підтримка суб'єктів господарювання
		3.1.2. Фінансово -кредитна підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва, зокрема тих, які отримали пошкодження під час повномасштабного вторгнення рф
		3.1.3. Розвиток регіональної інфраструктури підтримки підприємництва
	3.2. Стимулювання економічної активності та розвиток сфер смарт-спеціалізації	3.2.1. Стимулювання створення та розвитку інституційної інфраструктури підтримки інвестицій
		3.2.2. Підвищення інвестиційної привабливості області, підтримка залучення

Стратегічні цілі	Оперативні цілі	Завдання
	регіону	інвестицій, популяризація інвестиційних можливостей територій області
		3.2.3. Підтримка пріоритетних видів економічної діяльності, визначених як сфери смарт-спеціалізації регіону
		3.2.4. Відновлення і розвиток експортного потенціалу
		3.3.1. Підвищення стійкості та конкурентоспроможності аграрних та переробних підприємств
	3.3. Відновлення та сталий розвиток агропромислового комплексу	3.3.2. Розвиток сільських територій, підтримка фермерства та малих сільгоспвиробників
		3.4.1. Створення умов для розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу територій з урахуванням безпекових обмежень
	3.4 Сучасний туристичний простір	3.5.1. Задоволення потреб регіонального ринку праці у кваліфікованих кадрах для розвитку економіки та відновлення інфраструктури
		3.5.2. Сприяння продуктивній зайнятості населення, підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили
	3.5. Забезпечення продуктивної та вільно обраної зайнятості громадян	4.1.1. Забезпечення рівного доступу здобувачів освіти в умовах воєнного стану та повоєнний період
		4.1.2. Якісна професійна (професійно-технічна), фахова передвища та вища освіта, їх максимальне наближення до вимог ринку праці
4. Збереження і розвиток людського потенціалу	4.1. Сучасний освітній простір	4.2.1. Забезпечення населення області якісною, доступною та вчасною медичною допомогою
		4.2.2. Підвищення рівня фізичної активності та здоров'я населення, оздоровлення дітей
	4.2. Підвищення якості, доступності медичних послуг та покращання метального і фізичного здоров'я населення	4.2.3. Відновлення та підтримка ментального здоров'я населення
		4.3.1. Соціальна підтримка ветеранів війни та їх сімей
	4.3. Якісні соціальні послуги, нова ветеранська	4.3.2. Інтеграція внутрішньо переміщених

Стратегічні цілі	Оперативні цілі	Завдання
	політика	осіб
		4.3.3. Соціальний захист дітей та інших вразливих груп населення. Формування інклюзивного суспільства
		4.3.4. Забезпечення гендерної рівності, запобігання домашньому насильству та торгівлі людьми
	4.4. Культурний і духовний розвиток та формування національної ідентичності	4.4.1. Розвиток сфери культури і мистецтв та збереження історико-культурної спадщини
		4.4.2. Формування української громадянської ідентичності населення, спроможного та всебічно розвинутого молодого покоління
	5. Розвиток ефективного багаторівневого врядування з врахуванням процедур та кращих практик ЄС.	5.1. Підвищення інституційної спроможності громад з урахуванням кращих практик ЄС
		5.1.1. Розбудова внутрішнього потенціалу громад та його ефективне використання
		5.1.2. Розвиток міжнародного територіального співробітництва в контексті інтеграції без кордонів
		5.1.3. Підтримка громад з особливими умовами для розвитку, територій відновлення
		5.2. Цифрова трансформація громад і регіону
		5.2.1. Розвиток цифрової інфраструктури та впровадження електронних сервісів
		5.2.2. Розбудова мережі центрів надання адміністративних послуг
	5.3. Розвиток громадянського суспільства	5.3.1. Ефективна діяльність інститутів громадянського суспільства
		5.3.2. Посилення залучення громадян до прийняття рішень, активізація громадянського суспільства

3.2.1 Стратегічна ціль 1. Чернігівщина – безпечний регіон

З 24 лютого 2022 року Чернігівська область живе і працює в умовах безпрецедентних викликів, спричинених повномасштабним вторгненням російської федерації. Усі громади Чернігівщини перебували в зоні бойових дій або під окупацією.

Область зазнала значних масштабів руйнувань: пошкоджено або знищено об'єкти інфраструктури, житловий фонд, заклади освіти, охорони здоров'я, спорту, культури, адміністративні будівлі, інженерні мережі та дорожнє господарство. Численні підприємства призупинили діяльність через руйнування,

втрату доступу до ринків збуту чи сировини. Це призвело до глибоких змін у системі міжгалузевих зв'язків, логістиці, структурі економіки та соціальній сфері області.

Найвищою соціальною цінністю в Україні, відповідно до статті 3 Конституції України, є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека. Саме безпека людини є однією з найважливіших характеристик якості життя. Тому запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, зменшення збитків і втрат у разі їх появи, ефективна ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій є одним з головних пріоритетів діяльності органів влади. Ці питання особливо актуальні в умовах воєнного стану.

Важливою передумовою збереження людського та природного потенціалу є вирішення завдань щодо запобігання виникненню загрозливих ситуацій і небезпечних подій, забезпечення високого рівня готовності органів управління та сил правоохоронних органів влади реагувати на можливі надзвичайні ситуації події, адже захист населення та надання допомоги постраждалому населенню є неодмінною умовою розвитку суспільства.

Необхідним напрямком безпеки є забезпечення утримання в постійній готовності до використання за призначенням об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, призначення для укриття персоналу, суб'єктів господарювання, віднесених до відповідних категорій цивільного захисту, об'єктів критичної інфраструктури, закладів охорони здоров'я та закладів освіти, а також забезпечення ефективними новітніми системами централізованого оповіщення.

Одночасно пріоритетним є створення пожежно-рятувальних підрозділів із забезпечення місцевої пожежної охорони, укомплектованих підготовленими ефективними та боєздатними вогнеборцями.

Збройна агресія Російської Федерації внесла значні корективи в усі сфери життя, зокрема і в надання житлово-комунальних послуг. Пошкодження інфраструктури, переміщення населення, енергетична криза – все це створює додаткові труднощі для забезпечення населення необхідними послугами. Однак, попри всі труднощі, надійне функціонування та подальший розвиток житлово-комунального господарства Чернігівської області на засадах енергозбереження, енергоощадності та екологічної безпечності, запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, що пов'язані з функціонуванням систем життєзабезпечення (критичної інфраструктури області), підвищення енергоефективності виробництва, транспортування і споживання паливно-енергетичних ресурсів, теплової енергії та питної води і відведення стоків всіма категоріями споживачів є критично важливими для забезпечення життєдіяльності населення.

Бойові дії на території України, завдають катастрофічної шкоди не лише людському життю та інфраструктурі, а й навколишньому середовищу. Цей негативний вплив посилюється ще й на тлі глобальних кліматичних змін, що створює вкрай небезпечний синергетичний ефект. Подолання таких викликів вимагає впровадження регіональної політики спрямованої на захист та

відновлення навколишнього природного середовища області, а також кліматичної політики та діяльності у сфері зміни клімату.

Для забезпечення реалізації зазначеної цілі необхідно провести розмінування території області, створити та модернізувати системи оповіщення населення, побудувати або відремонтувати захисні споруди, забезпечити пожежну та техногенну безпеку, зменшити негативний вплив на екологію.

Для забезпечення життєдіяльності громадян на випадок кризових ситуацій – сформувані резерви продовольства, товарів першої необхідності, створити умови для їх виробництва з використанням місцевого потенціалу, забезпечити енергетичну незалежність, інформаційну та кібербезпеку.

Досягнення стратегічної цілі передбачається через реалізацію таких оперативних цілей та завдань:

Оперативна ціль 1.1.	Оперативна ціль 1.2.	Оперативна ціль 1.3.	Оперативна ціль 1.4.	Оперативна ціль 1.5.
Створення безпечових умов для повсякденної життєдіяльності громадян	Підвищення стійкості територіальних громад до кризових ситуацій	Енергетична безпека	Інформаційна і кібербезпека	Екологічна безпека, адаптація до зміни клімату
Завдання				
1.1.1 Забезпечення публічної безпеки населення в умовах воєнного стану та у післявоєнний період	1.2.1. Забезпечення продовольчої безпеки	1.3.1. Диверсифікація джерел енергопостачання. Створення та розвиток децентралізованої системи енергопостачання	1.4.1. Інтеграція в єдиний український інформаційний простір, блокування ворожого інформаційного впливу	1.5.1. Захист та відновлення навколишнього природного середовища, пом'якшення наслідків зміни клімату
1.1.2 Нарощування фонду захисних споруд цивільного захисту з урахуванням принципів інклюзивності та безбар'єрності	1.2.2 Створення регіонального, місцевих і об'єктових резервів матеріально- технічних ресурсів	1.3.2. Розвиток альтернативної, відновлювальної електроенергетики та впровадження заходів з енергоефектив- ності	1.4.2. Забезпечення технічного захисту інформації, розбудова безпечного середовища	1.5.2 Безпечне збирання, перевезення, відновлення і видалення відходів
1.1.3. Розмінування території області			1.4.3. Забезпечення кіберзахисту у сфері захисту критичної інфраструктури	1.5.3. Створення умов для управління відходами, що утворилися у зв'язку із пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових

Оперативна ціль 1.1.	Оперативна ціль 1.2.	Оперативна ціль 1.3.	Оперативна ціль 1.4.	Оперативна ціль 1.5.
				дій, терористичних актів, диверсій або проведення робіт з ліквідації їх наслідків, за підходами циркулярної економіки
				1.5.4. Підвищення рівня обізнаності населення щодо екологічних проблем та наслідків зміни клімату

Цілі та завдання будуть реалізовуватись у наступних потенційно можливих сферах:

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
Оперативна ціль 1.1. Створення безпечових умов для повсякденної життєдіяльності громадян	
1.1.1 Забезпечення публічної безпеки населення в умовах воєнного стану та у післявоєнний період	- підтримання в постійній готовності обласної системи оповіщення, модернізація та створення місцевих автоматизованих систем централізованого оповіщення - забезпечення стабільної роботи Центру управління у надзвичайних ситуаціях - розбудова мережі підрозділів добровільної та місцевої пожежної охорони - створення центрів безпеки громадян у територіальних громадах - забезпечення безперебійного функціонування пунктів незламності - створення локальних систем виявлення та оповіщення загрози виникнення надзвичайних ситуацій на об'єктах підвищеної небезпеки - створення (відновлення) безпечових умов в територіальних громадах шляхом впровадження та реалізації проекту «Поліцейський офіцер громади» - створення безпечових умов на вулицях, дорогах, у громадських місцях, а також у закладах загальної середньої освіти - розвиток і вдосконалення рятувальних сил на водних об'єктах
1.1.2 Нарощування фонду захисних споруд цивільного захисту з урахуванням принципів інклюзивності та безбар'єрності	- створення умов для безпечного перебування персоналу, пацієнтів та населення в закладах охорони здоров'я області (створення, ремонт, реконструкція захисних споруд цивільного захисту) - забезпечення укриттями закладів освіти області, проектування та будівництво споруд цивільного захисту в

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
	зкладах середньої освіти та дошкільних закладах, в яких такі укриття відсутні - першочергове проведення робіт із забезпечення спорудами цивільного захисту територіальних громад, що межують з державою-агресором
1.1.3. Розмінування території області	- проведення розмінування: земель сільгосппризначення, лісів, водних та інших об'єктів, що забезпечують безпеку життєдіяльності та економічну активність
Оперативна ціль 1.2. Підвищення стійкості територіальних громад до кризових ситуацій	
1.2.1. Забезпечення продовольчої безпеки регіону	- формування резерву продовольства у громадах області - диверсифікація виробництва продовольчих товарів - формування переліку підприємств, економічна спроможність яких відіграє важливу роль у функціонуванні агропромислового сектору області та забезпечення продовольчої безпеки - інформування підприємств, які потребують відновлення, розширення або будівництва нових потужностей про фінансову підтримку з різних джерел - залучення підприємств, що здійснюють виробництво та переробку сільськогосподарської продукції, до міжнародних, місцевих державних програм підтримки бізнесу - активізація підприємницької діяльності з переробки сільгоспсировини та виробництва продовольчих товарів, створення у громадах невеликих переробних підприємств (міні-пекарень тощо) та розвиток їх мережі з метою забезпечення населення товарами першої необхідності при виникненні надзвичайних ситуацій
1.2.2. Створення регіонального, місцевих і об'єктових резервів матеріально-технічних ресурсів	- організація роботи зі створення, утримання і поповнення резервів матеріально-технічних ресурсів, призначених для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, ліквідації їх наслідків та надання термінової допомоги постраждалим, проведення невідкладних відновлювальних робіт і заходів.
Оперативна ціль 1.3. Енергетична безпека	
1.3.1. Диверсифікація джерел енергопостачання. Створення та розвиток децентралізованої системи енергопостачання	- інженерно-технічне прикриття об'єктів критичної інфраструктури - встановлення резервних джерел тепло-, електропостачання - реалізація проєктів зі встановлення когенераційних установок на об'єктах життєзабезпечення, сонячних електростанцій та систем накопичення енергії на об'єктах соціальної інфраструктури - розроблення та впровадження муніципальних і регіональних енергетичних планів
1.3.2. Розвиток альтернативної, відновлювальної електроенергетики та впровадження заходів з енергоефективності	- підтримка енергоефективних екологічно безпечних проєктів заміщення енергетичних ресурсів альтернативними і відновлюваними джерелами енергії - збільшення виробничих потужностей альтернативної електроенергетики, зокрема шляхом: встановлення нових об'єктів сонячної генерації, біогазових установок, виробництва альтернативних видів палива

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
	- розвиток та модернізація систем зовнішнього освітлення із застосуванням сучасних інноваційних та енергозберігаючих технологій - впровадження систем енергетичного менеджменту в органах місцевого самоврядування, комунальних підприємствах та систем енергомоніторингу громадських і житлових будівель
Оперативна ціль 1.4. Інформаційна та кібербезпека	
1.4.1. Інтеграція в єдиний український інформаційний простір, блокування ворожого інформаційного впливу	- розбудова та функціонування на території області системи спеціального телерадіомовлення; - реалізація на території області комунікаційних кампаній, спрямованих на забезпечення державного суверенітету, безпеки та оборони, патріотичного виховання, підтримання національної єдності тощо - інформування жителів щодо ходу відновлення й розвитку області та України в цілому - сприяння інтеграції населення області до загальноукраїнського інформаційного контексту, роз'яснення змісту актуальних державних політик та реформ у регіональному контексті - заохочення, створення та розповсюдження медійними каналами повідомлень та матеріалів, що спростовують та протидіють ворожій пропаганді і наративам держави-агресора - підтримка та посилення спроможності редакцій локальних, зокрема друкованих, медіа
1.4.2. Забезпечення технічного захисту інформації, розбудова безпечного середовища	- здійснення заходів з технічного захисту інформації в автоматизованих інформаційних та інформаційно-комунікаційних системах органів виконавчої влади та органів місцевого обласного рівня; - оцінка та підвищення навичок у сфері захисту даних (інформаційної безпеки) - підвищення рівня цифрової грамотності суб'єктів владних повноважень - створення комплексу технічного захисту інформації для обробки інформації з обмеженим доступом, персональних даних
1.4.3. Забезпечення кіберзахисту у сфері захисту критичної інфраструктури	- проведення тренінгів, навчань для підвищенні обізнаності працівників з питань захисту критичної інфраструктури. - встановлення антивірусного захисту та захисту від неавторизованого доступу в інформаційно-телекомунікаційних системах об'єктів критичної інфраструктури - придбання ліцензійного програмного забезпечення та застосування програмного забезпечення з відкритим кодом, в т.ч. операційних систем та офісних додатків у структурних підрозділах обласної державної адміністрації та органах виконавчої влади області - здійснення легалізації встановленого програмного забезпечення (операційні системи, офісне програмне забезпечення, антивірусні програми) в органах виконавчої влади області

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
Оперативна ціль 1.5. Екологічна безпека, адаптація до зміни клімату	
1.5.1. Захист та відновлення навколишнього природного середовища, пом'якшення наслідків зміни клімату	- забезпечення модернізації, технічного переоснащення та приведення у відповідність до європейських стандартів регіональних систем гідрометеорологічних спостережень за забрудненням навколишнього природного середовища - розроблення системи комплексного моніторингу територій техногенних та екологічних катастроф, визначення умов проживання населення на таких територіях, провадження на них господарської діяльності - забезпечення моніторингу стану основних компонентів довкілля - збереження біорізноманіття та забезпечення розвитку заповідних територій - створення об'єктів природно-заповідного фонду, підвищення рівня поінформованості населення про рекреаційні та освітні послуги, які є доступними на природоохоронних територіях - розчищення та регулювання русел річок і водойм - відновлення екосистем річок - будівництво і модернізація інфраструктури систем водовідведення та очисних споруд - регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря - прийняття технологічних та природоорієнтованих рішень з урахуванням оцінки впливу на довкілля
1.5.2. Безпечне збирання, перевезення, відновлення і видалення відходів	- сприяння процесам екологічно безпечного збирання, перевезення, відновлення та видалення відходів, знешкодження і захоронення непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР) - розбудова інфраструктури управління побутовими відходами на території області - запровадження нових технологій та форм організації управління твердими побутовими відходами - розробка регіонального плану управління відходами, Чернігівської області та його коригування - облаштування існуючих та створення нових кластерних полігонів твердих побутових відходів Чернігівської області - розроблення та виконання проєктів рекультивації місць розміщення відходів на території Чернігівської області - придбання та встановлення установок, обладнання та машин для збирання, перевезення, перевантаження, пресування, сортування, відновлення та/або видалення відходів, транспортування, перероблення, знешкодження та складування відходів - облаштування сміттєзвалищ - будівництво об'єктів приймання, сортування, перевантаження, для здійснення операцій з відновлення або видалення твердих побутових відходів - придбання контейнерів та впровадження роздільного збору твердих побутових відходів - проведення освітньо-інформаційної кампанії серед населення щодо екологічної необхідності постійного та

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
	правильного управління побутовими відходами та важливості впровадження роздільного збирання твердих побутових відходів
1.5.3. Створення умов для управління відходами, що утворилися у зв'язку із пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведення робіт з ліквідації їх наслідків, за підходами циркулярної економіки	- підготовка інфраструктури для збирання відходів, що утворилися на території області у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій; - оновлення матеріально-технічної бази щодо управління відходами, що утворилися у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків
1.5.4. Підвищення рівня обізнаності населення щодо екологічних проблем та наслідків зміни клімату	- проведення інформаційно-роз'яснювальних кампаній щодо екологічних проблем та наслідків зміни клімату - організація освітньо-виховних заходів з формування екологічної культури та свідомості населення - проведення екологічних конкурсів

3.2.2 Стратегічна ціль 2. Комплексна відбудова інфраструктури

Наслідки російської збройної агресії призвели не тільки до загострення минулих проблем, а й додали нові. Відволікання значних фінансових ресурсів на відновлення зруйнованих та пошкоджених об'єктів соціальної, житлово-комунальної та дорожньої інфраструктури подекуди призвели до припинення робіт з будівництва, реконструкції та капітального ремонту об'єктів, розпочатих до повномасштабного вторгнення, підвищили рівень аварійності мереж тепло- і водопостачання, збільшили кількість випадків забруднення поверхневих та підземних вод через неефективну роботу очисних споруд та забруднення річок, крім того призвели до неналежного експлуатаційного стану низки автомобільних доріг загального користування місцевого значення та штучних споруд на них.

Комплексне відновлення громад регіону можливе за умови реалізації наступних ключових факторів і стратегічних підходів: оцінки руйнувань та пошкоджень; розробки чіткого та комплексного плану з визначенням черговості і пріоритетності відновлення об'єктів, ресурсів, термінів виконання; використання сучасних технологій і інновацій для відбудови; партнерства, залучення максимальної кількості учасників для спільного фінансування та виконання проєктів відновлення інфраструктури; врахування потреб та інтересів населення, забезпечення доступу до основних послуг та покращення якості життя; дотримання принципів сталого розвитку та екологічної безпеки.

Використання публічних коштів на відбудову і розвиток інфраструктури у громадах має будуватись на основі розуміння, що «інвестиція – відкладене споживання сьогодні, заради зростання та збільшеного споживання у майбутньому», а відтак публічне інвестування має бути максимально ефективним, створювати кращі умови життя. Публічних коштів завжди не

вистачає, тому їх використання має сприяти додатковому залученню приватних інвестицій або коштів міжнародної технічної допомоги та коштів міжнародних фінансових організацій. Насамперед, це стосується прискорення процесу відновлення пошкодженої (зруйнованої) інфраструктури та житла за принципом «краще, ніж було» на територіях відновлення.

Завершення процесу відновлення пошкодженої (зруйнованої) інфраструктури та житла потребує своєчасної та якісної підготовки та подання концепцій публічних інвестиційних проєктів через екосистему DREAM для фінансування з державного бюджету (за рахунок всіх джерел, зокрема коштів міжнародних фінансових організацій і іноземних урядів), державної підтримки (державні гарантії тощо) або реалізації у рамках державно-приватного партнерства.

Комплексна відбудова не можлива без розумного та виваженого просторового планування в громадах, що стане ключем до сталого їх розвитку та ефективного післявоєнного відродження. Розроблення програми комплексного відновлення області та відповідних програм територіальних громад є одним з важливих завдань, адже цей документ може бути основою для сталого розвитку, ефективного використання наявних ресурсів, узгодження інтересів місцевих жителів та бізнесу.

У процесі відновлення інфраструктури необхідно створити в регіоні комфортні та безпечні умови проживання для його мешканців незалежно від місця проживання. Громадяни мешкають у конкретних містах, селищах і селах, де повсякденно мають вирішуватись проблеми життєзабезпечення. Комфортне і безпечне середовище життєдіяльності повинно сприяти зменшенню міграційних настроїв у громаді, активному включенню мешканців до відбудови та соціально-економічного розвитку, що забезпечить стале зростання кожної окремої громади та регіону загалом.

Досягнення стратегічної цілі передбачається через реалізацію таких оперативних цілей та завдань:

Оперативна ціль 2.1.	Оперативна ціль 2.2.	Оперативна ціль 2.3.	Оперативна ціль 2.4.
Оцінка руйнувань та пошкоджень об'єктів інфраструктури	Відбудова та стабільне функціонування соціальної, критичної інфраструктури, систем життєзабезпечення, житла	Відновлення та розвиток дорожньої, транспортної інфраструктури, зв'язку	Комплексна відбудова територіальних громад
Завдання			
2.1.1. Координація роботи з фіксації та актуалізація відомостей про зруйновані та	2.2.1. Відновлення об'єктів соціальної інфраструктури	2.3.1. Розвиток дорожньої інфраструктури	2.4.1. Розробка програмних документів з відновлення та розвитку регіонального рівня та

Оперативна ціль 2.1.	Оперативна ціль 2.2.	Оперативна ціль 2.3.	Оперативна ціль 2.4.
пошкоджені об'єкти внаслідок збройної агресії російської федерації			на рівні територіальних громад
	2.2.2. Відбудова та стабільне функціонування критичної, житлово-комунальної інфраструктури, систем життєзабезпечення	2.3.2. Розвиток транспортної інфраструктури	2.4.2. Просторовий розвиток
	2.2.3. Відновлення пошкодженого та будівництво нового житла	2.3.3. Забезпечення населення сталим сучасним мобільним зв'язком та інтернетом	
	2.2.4 Розвиток різних форм співробітництва та ефективне залучення міжнародних фінансових ресурсів для відбудови		

Цілі та завдання будуть реалізовуватись у наступних потенційно можливих сферах:

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
Оперативна ціль 2.1. Оцінка руйнувань та пошкоджень об'єктів інфраструктури	
2.1.1. Координація роботи з фіксації та актуалізації відомостей про зруйновані та пошкоджені внаслідок збройної агресії російської федерації об'єкти	- забезпечення ефективної роботи комісій органів місцевого самоврядування щодо розгляду компенсацій за знищене майно та пошкоджені об'єкти нерухомості - взаємодія органів виконавчої влади з сільськими, селищними, міськими радами, військовими адміністраціями щодо обстеження пошкоджених об'єктів та фіксації завданої шкоди та збитків - моніторинг відомостей щодо зруйнованих та пошкоджених внаслідок збройної агресії російської федерації об'єктів: житлового фонду, соціальної та критичної інфраструктури (об'єкти закладів дошкільної, загальної середньої освіти, закладів охорони здоров'я, закладів соціального захисту населення), будівель адміністративного призначення, в т.ч. таких, в яких надаються адміністративні послуги, розміщуються органи управління та сили цивільного захисту, зокрема пожежно-рятувальні підрозділи та аварійно-рятувальні служби, об'єктів житлово-комунального господарства (електро-, газо-, теплопостачання, водопостачання та водовідведення,

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
	а також їх мережі), пам'яток архітектури, містобудування та садово-паркового мистецтва, майна підприємств, установ та організацій усіх форм власності - забезпечення внесення до Реєстру пошкодженого і знищеного майна (РПЗМ) повної інформації про зруйновані та знищені будівлі в області
Оперативна ціль 2.2 Відбудова та стабільне функціонування соціальної та критичної інфраструктури, систем життєзабезпечення, житла	
2.2.1. Відновлення об'єктів соціальної інфраструктури	- відновлення закладів освіти та приведення їх стану до сучасних вимог і потреб - відновлення закладів охорони здоров'я, соціального захисту, спортивних об'єктів, адміністративних будівель - проведення реставраційних робіт на пошкоджених та зруйнованих пам'ятках архітектури, містобудування та садово-паркового мистецтва - застосування Єдиної цифрової інтегрованої інформаційно-аналітичної системи управління процесом відбудови об'єктів нерухомого майна, будівництва та інфраструктури (DREAM) для забезпечення реалізації проєктів відновлення та регіонального розвитку - координація та забезпечення реалізації бюджетних програм та субвенцій, передбачених у державному бюджеті на відновлення та розвиток соціальної інфраструктури - застосування при відновленні сучасних проєктних рішень, матеріалів і технологій, зокрема у сфері надання публічних сервісів та послуг, об'єктів безпеки громадян - сприяння залученню коштів міжнародної технічної допомоги та міжнародних фінансових організацій для реалізації публічних інвестиційних проєктів для відновлення та розвитку територіальних громад
2.2.2. Відбудова та стабільне функціонування критичної, житлово-комунальної інфраструктури, систем життєзабезпечення	- модернізація систем водопостачання та водовідведення у територіальних громадах області із впровадженням сучасних інноваційних технологій з метою приведення їх технічного стану до сучасних норм та підвищення їх стійкості (очистка, знезалізнення води) - будівництво артезіанських свердловин у територіальних громадах області - проведення ремонту пошкодженого енергетичного обладнання, підвищення якості надання послуг з електропостачання - відновлення локальних систем тепlopостачання
2.2.3 Відновлення пошкодженого та будівництво нового житла	- забезпечення роботи комісій з розгляду заяв від громадян про надання компенсацій за пошкоджені та знищені внаслідок збройної агресії російської федерації об'єкти житлового фонду в рамках державної програми «Відновлення» та моніторинг розгляду таких заяв - встановлення модульних будинків для мешканців, у яких зруйновано житло внаслідок збройної агресії рф - залучення міжнародних партнерів та волонтерських організацій до відновлення житла

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
2.2.4 Розвиток різних форм співробітництва та ефективне залучення міжнародних фінансових ресурсів для відбудови	- налагодження та поглиблення роботи з партнерами з розвитку, міжнародними та вітчизняними організаціями для залучення фінансових ресурсів та міжнародної технічної допомоги у відновлення та розвиток області - координація міжнародного співробітництва в регіоні - формування актуального переліку потреб області та її територіальних громад у відновленні та міжнародній допомозі - сприяння розробці та реалізації проєктів та програм міжнародної технічної допомоги, зростанню позабюджетного фінансування для відновлення та соціально-економічного розвитку області - проведення та участь у навчальних заходах для представників органів виконавчої влади та місцевого самоврядування з проєктного менеджменту, стимулювання їх до участі у відкритих конкурсах, проєктах МТД та програмах пільгового кредитування МФО.
Оперативна ціль 2.3 Відновлення та розвиток дорожньої, транспортної інфраструктури, зв'язку	
2.3.1. Розвиток дорожньої інфраструктури	- будівництво та модернізація мережі автомобільних доріг загального користування місцевого та державного значення та штучних споруд на них: будівництво, реконструкція та капітальний ремонт доріг загального користування місцевого та державного значення; поточний, середній та поточний ремонт дорожнього покриття та експлуатаційне утримання доріг загального користування місцевого та державного значення - здійснення капітального ремонту аварійних мостів на автомобільних дорогах загального користування місцевого та державного значення
2.3.2. Розвиток транспортної інфраструктури	- упорядкування обласної мережі міжміських та приміських автобусних маршрутів, що проходять територією двох або більше громад та не виходять за межі території Чернігівської області з урахуванням максимально можливого охоплення автобусним сполученням сільських населених пунктів - розвиток якісної та доступної інфраструктури громадського транспорту, у т. ч. екологічно чистих видів транспорту, розширення мережі електротранспорту та оновлення рухомого складу - розвиток велосипедної інфраструктури в територіальних громадах
2.3.3. Забезпечення населення сталим сучасним мобільним зв'язком та Інтернетом	- проведення оцінки стану покриття широкосмуговим інтернетом території області - розвиток цифрової інфраструктури забезпечення сталого безперешкодного доступу до високошвидкісного Інтернету всіх населених пунктів (насамперед сільських та малих міст), створення умов для ринкової конкуренції між провайдерми

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
	- запровадження у приміщеннях державних органів, соціальних закладів та комунальних установ відкритих Wi-Fi зон для вільного під'єднання до Інтернету відвідувачами - забезпечення покриття мобільним зв'язком міжнародних державних транспортних коридорів - забезпечення міжнародних транспортних переходів, автомобільних та залізничних вокзалів доступом до Інтернету та облаштування відкритих Wi-Fi зон для відвідувачів - забезпечення альтернативними джерелами енергопостачання інтернет-вишок
Оперативна ціль 2.4. Комплексна відбудова територіальних громад	
2.4.1. Розробка програмних документів з відновлення та розвитку регіонального рівня та на рівні територіальних громад	- розроблення програм комплексного відновлення області та відповідних програм територіальних громад - розроблення Планів відновлення та розвитку області, територіальних громад - розробка та реалізація проєктів комплексної відбудови населених пунктів
2.4.2.Просторовий розвиток	- розроблення комплексних планів просторового розвитку територій територіальних громад - розроблення містобудівної документації та забезпечення її публічності: розроблення (коригування) генеральних планів, зонінгу населених пунктів; розроблення (коригування) схем планування області, районів, територіальних громад - впровадження геоінформаційних систем містобудівного кадастру та забезпечення їх публічності: створення геоінформаційних систем містобудівного кадастру на обласному, районному, місцевому рівнях

3.2.3 Стратегічна ціль 3. Відновлення бізнесу і розбудова нової економіки регіону

Починаючи з 24 лютого 2022 року, російська агресія проти України спричинила значні руйнування та втрати в усіх сферах. Економіка Чернігівщини, як і всієї країни, зазнала серйозного удару. Загальна соціально-економічна ситуація в регіоні після повномасштабного вторгнення значно погіршилась. Разом з тим, практично усі галузі економіки регіону змогли гідно адаптуватися до змін, викликаних повномасштабною війною. Провідні підприємства активно працюють, підтримуючи фронт та забезпечуючи населення регіону усім необхідним, поступово відновлюється і розвивається малий і середній бізнес.

Незважаючи на значні труднощі, пов'язані з наслідками російської збройної агресії, економіка області має значний потенціал для відновлення та розвитку з огляду на наявний потужний аграрний, промисловий та експортний потенціал, який адаптується до вимог Європейського Союзу і сприятливий до залучення як іноземних, так і вітчизняних інвестицій, про що засвідчує початок реалізації в

області нових інвестиційних проєктів та активізація зовнішньоекономічної діяльності, у тому числі суб'єктів малого та середнього підприємництва.

Подальше стабільне функціонування економіки, а також підвищення рівня конкурентоспроможності бізнесу будуть забезпечуватися завдяки сприянню ефективній роботі промислових підприємств регіону, підтримці аграрного сектору, ефективному використанню суб'єктами малого та середнього бізнесу можливостей державної підтримки, полегшенню їх доступу до фінансових ресурсів, стимулюванню інвестиційної діяльності, у першу чергу, за рахунок розбудови інфраструктури індустриальних парків та промислових зон, підтримки реалізації інвестиційних проєктів, що передбачають створення нових робочих місць.

Важливу роль у цьому буде відігравати розвиток інноваційно орієнтованих галузей економіки на засадах смарт-спеціалізації. Підтримка сфер смарт-спеціалізації Чернігівщини дозволить підсилити потенціал регіону та сфокусуватись на унікальних сильних сторонах, створюючи нові можливості для розвитку.

Загалом, для реалізації стратегічної цілі необхідні нові підходи та зміни в структурі економіки, які поєднують в собі інновації, сталість та відкритість до інвестицій та ринків, підтримка місцевого товаровиробника, активізація підприємницьких ініціатив та розвиток самозайнятості населення, а також активної співпраці з міжнародними партнерами щодо створення сприятливого середовища для економічного зростання.

Відновлення та розвиток економіки регіону можливий завдяки:

- підвищенню конкурентоспроможності галузей з високою доданою вартістю;
- відновленню сталого розвитку агропромислового комплексу та переробної промисловості, поглибленій переробці сільськогосподарської сировини;
- активізації інноваційної діяльності підприємств;
- створенню сприятливих умов для відновлення та розвитку малого і середнього бізнесу;
- розширенню експорту на європейський та світовий ринки технологічних продуктів зі значним ступенем локалізації;
- інвестуванню в інфраструктуру, стимулюванню впровадження суб'єктами господарювання енергоефективних заходів;
- налагодженню логістики з Європейським Союзом;
- пошуку нових ринків збуту;
- орієнтації на власні ресурси та місцевих товаровиробників для забезпечення енергетичної та продовольчої безпеки регіону;
- розбудові сучасних промислових зон, наукових/ технологічних/ індустриальних парків.

Основу нової економіки Чернігівщини можуть формувати інноваційно-спрямовані та експортоорієнтовані галузі, визначені як сфери смарт-спеціалізації регіону:

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року

- ✓ сільське господарство та поглиблена переробка сільгоспсировини;
- ✓ високотехнологічне машинобудування як галузь інноваційного спрямування;
- ✓ легка промисловість, як галузь, яка забезпечує велику кількість робочих місць і має значний експортний потенціал;
- ✓ деревообробна промисловість із забезпеченням повного циклу переробки, яка є надзвичайно актуальною в період відновлення та відбудови регіону;
- ✓ «зелені» технології, «еко-інновації», альтернативна енергетика;
- ✓ ІТ-індустрія, що може забезпечити розвиток регіону на інноваційній основі.

Досягнення стратегічної цілі передбачається через реалізацію таких оперативних цілей та завдань:

Оперативна ціль 3.1.	Оперативна ціль 3.2.	Оперативна ціль 3.3.	Оперативна ціль 3.4	Оперативна ціль 3.5
Відновлення та розвиток бізнесу. Створення умов для підвищення конкурентоспроможності місцевих виробників	Стимулювання економічної активності та розвиток сфер смарт-спеціалізації регіону	Відновлення та сталий розвиток агропромислового комплексу	Сучасний туристичний простір	Забезпечення продуктивної та вільно обраної зайнятості громадян
3.1.1. Створення сприятливого бізнес-клімату в регіоні	3.2.1. Стимулювання створення та розвитку інституційної інфраструктури підтримки інвестицій	3.3.1. Підвищення стійкості та конкурентоспроможності аграрних та переробних підприємств	3.4.1. Створення умов для розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу територій з урахуванням безпекових обмежень	3.5.1. Задоволення потреб регіонального ринку праці у кваліфікованих кадрах для розвитку економіки та відновлення інфраструктури
3.1.2. Інформаційна та консультаційна підтримка суб'єктів господарювання	3.2.2. Підвищення інвестиційної привабливості області, підтримка залучення інвестицій, популяризація інвестиційних можливостей територій області	3.3.2. Розвиток сільських територій, підтримка фермерства та малих сільгоспвиробників		3.5.2. Сприяння продуктивній зайнятості населення, підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили

Оперативна ціль 3.1.	Оперативна ціль 3.2.	Оперативна ціль 3.3.	Оперативна ціль 3.4	Оперативна ціль 3.5
3.1.3. Фінансово - кредитна підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва	3.2.3. Підтримка пріоритетних видів економічної діяльності, визначених як сфери смарт-спеціалізації регіону			
3.1.4. Розвиток регіональної інфраструктури підтримки підприємництва	3.2.4. Відновлення і розвиток експортного потенціалу			

Цілі та завдання будуть реалізовуватись у наступних потенційно можливих сферах:

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
Оперативна ціль 3.1. Відновлення та розвиток бізнесу. Створення умов для підвищення конкурентоспроможності місцевих виробників	
3.1.1. Створення сприятливого бізнес-клімату в регіоні	- сприяння підвищенню ефективності діалогу бізнесу та влади, зокрема шляхом організації проведення засідань консультативно-дорадчих органів розвитку підприємництва з метою аналізу проблемних питань та ініціювання вдосконалення чинної нормативно-правової бази - вивчення за участі представників бізнесу питання впровадження органами місцевого самоврядування стимулюючої місцевої податкової політики щодо розвитку малого та середнього підприємництва - вивчення, обмін досвідом у сфері розвитку підприємництва в інших регіонах України та за її межами (участь у семінарах, конференціях, форумах тощо) - розвиток партнерства між бізнесом та закладами освіти, зокрема, щодо участі в дуальній формі навчання здобувачів освіти та їх подальшого працевлаштування; проведення опитувань серед підприємців, для виявлення основних перешкод розвитку їх діяльності
3.1.2. Інформаційна та консультаційна підтримка суб'єктів господарювання	- організація проведення інформаційно-освітніх заходів, зокрема семінарів, тренінгів, навчань тощо для суб'єктів підприємницької діяльності та осіб, які мають намір започаткувати власну справу, у тому числі для учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів їх сімей, внутрішньо переміщених осіб та інших представників вразливих на ринку праці груп населення - проведення інкубаційних та акселераційних програм розвитку підприємницької діяльності

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
	- проведення конкурсів кращих стартапів, бізнес-планів, бізнес-ідей тощо - підвищення рівня інформаційного забезпечення та фінансової грамотності суб'єктів підприємницької діяльності та осіб, які мають намір започаткувати власну справу - виготовлення необхідної промоційної продукції: довідників, буклетів, посібників, каталогів тощо з питань розвитку підприємництва регіону, зокрема, щодо успішно реалізованих бізнес-проектів за рахунок надання фінансової підтримки - інформаційна підтримка і популяризація ветеранського бізнесу - проведення інформаційно-консультаційних, навчальних заходів щодо можливостей започаткування та розвитку соціального підприємництва, впровадження «зелених» технологій, допомоги у досягненні енергоефективності та енергонезалежності, зокрема проведення тренінгів, бізнес-семінарів, обміну досвідом тощо.
3.1.3. Фінансово -кредитна підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва	- підвищення поінформованості суб'єктів підприємництва про існуючі механізми, програми, проекти фінансової підтримки бізнесу на міжнародному, загальнодержавному та місцевому рівнях; - сприяння залученню міжнародної технічної допомоги для відновлення та розвитку підприємництва в регіоні; - розширення доступу представників бізнесу до фінансових ресурсів, зокрема шляхом участі у державних, міжнародних кредитних та грантових програмах; - ініціювання створення пільгових умов для отримання фінансової підтримки представниками бізнесу, який отримав пошкодження та руйнування під час повномасштабного вторгнення РФ; - підтримка підприємницьких ініціатив діючих підприємців та осіб, які мають намір започаткувати власну справу, зокрема учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів їх сімей, внутрішньо переміщених осіб, жінок, молоді та інших представників вразливих на ринку праці груп населення; - надання фінансової підтримки сертифікації продукції, систем управління та/або оцінки відповідності продукції підприємствами області; - підтримка участі суб'єктів підприємницької діяльності у заходах та програмах з популяризації місцевого товаровиробника на національному та міжнародному рівнях, зокрема у виставково-ярмаркових заходах; - сприяння впровадженню цифрових технологій серед представників малого і середнього бізнесу шляхом навчання, надання ресурсів і фінансових стимулів.

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
3.1.4. Розвиток регіональної інфраструктури підтримки підприємництва	- підвищення інституційної спроможності Агенції регіонального розвитку Чернігівської області; - розвиток мережі центрів підтримки підприємництва та інших об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва в області, в т.ч. жіночого, молодіжного, ветеранського тощо; - розвиток мережі офісів “Зроблено в Україні”
Оперативна ціль 3.2 Стимулювання економічної активності та розвиток сфер смарт-спеціалізації регіону	
3.2.1 Стимулювання створення та розвитку інституційної інфраструктури підтримки інвестицій	- розбудова сучасних промислових зон та стимулювання створення мережі індустріальних парків - створення наукових/технологічних парків - підтримка кластерних ініціатив та розвиток регіональних кластерних об'єднань - збалансування інтересів влади, інвесторів та громадськості в питаннях залучення інвестицій, розвиток соціальної відповідальності бізнесу
3.2.2 Підвищення інвестиційної привабливості області, підтримка залучення інвестицій, популяризація інвестиційних можливостей територій області	- розробка інформаційних продуктів інвестиційного спрямування для популяризації інвестиційних можливостей регіону (інвестиційне «портфоліо» області, інвестиційні паспорти, каталоги, буклети, «Гід для інвестора», проморолики тощо) - стимулювання застосування механізму державно-приватного партнерства в області, залучення приватного бізнесу до реалізації проєктів на умовах ДПП - підвищення інституційної спроможності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування з актуальних питань інвестиційної діяльності, організація та участь у навчальних заходах (семінарах, тренінгах, стажуваннях тощо) - проведення та участь в іміджевих публічних заходах інвестиційного характеру - формування портфелю потенційних об'єктів для інвестування, їх популяризація серед потенційних інвесторів та супровід інвестиційних проєктів - сприяння використанню інструментів страхування інвестицій від ризиків, що можуть бути спричинені збройною агресією РФ, бойовими діями та/або тероризмом
3.2.3 Підтримка пріоритетних видів економічної діяльності, визначених як сфери смарт-спеціалізації регіону	- нарощування виробництва якісної сільгоспсировини та розвиток її поглибленої переробки - створення умов для нарощування виробництва сільгосппродукції та розбудова ланцюгів її переробки за схемою «від поля до столу» - підтримка кластерних ініціатив і розвиток кластерної співпраці з виробництва і реалізації продуктів харчування - поглиблення співпраці виробників сільськогосподарської продукції з науковими та освітніми установами області та виробниками сучасного обладнання - налагодження співпраці переробних підприємств та виробників «нішевих» культур

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
	- розвиток «зелених» технологій та використання екологічних інновацій та біотехнологій у сферах альтернативної енергетики (використання альтернативних джерел енергії), хімічної, паперово-целюлозної, деревообробної, меблевої, легкої промисловості, виробництва палива, еко-упаковки, добрив, очищення води, та інших - підтримка органічного землеробства, створення сучасних виробництв, модернізації виробничих потужностей і впровадження технологій з випуску органічної продукції та екологічно чистих продуктів - розширення можливостей виходу безпечної сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки на перспективні ринки збуту - сприяння діяльності виробників крафтової та локальної продукції - формування культури виробництва та споживання продукції органічного сільського господарства та пропагування здорового способу життя серед населення області - максимальна переробка відходів та повторне їх використання у сільськогосподарському, промисловому виробництві, будівництві, енергетиці та інших сферах; - поглиблена переробка природних ресурсів - поглиблення співпраці підприємств реального сектора економіки з науковими та освітніми установами області у сфері «зелених технологій» та біоекономіки; сприяння партнерству наукових установ та потенційних споживачів щодо практично-дослідницької роботи в сфері розробки, впровадження і розвитку «зелених технологій» та біоекономіки - розвиток інформаційних, інформаційно-комунікаційних технологій та їх впровадження у різних сферах життєдіяльності і виробництва - сприяння якісній підготовці фахівців ІТ-індустрії та поглиблення цифрової освіченості суспільства - формування в регіоні сприятливого середовища для розвитку ІТ-індустрії - сприяння розвитку інноваційноспрямованих та експортоорієнтованих галузей промисловості, які характеризуються значним інноваційним та експортним потенціалом (машинобудування, легка промисловість, деревообробка, інші) - сприяння розвитку кластерних структур з високотехнологічним виробництвом, спільнот (кластерів) інших сфер смарт-спеціалізації - сприяння підприємствам регіону в сертифікації продукції на відповідність стандартам і нормам ЄС
3.2.4.Відновлення і розвиток експортного потенціалу	- залучення суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності до участі в іміджевих заходах (форумах, круглих столах, семінарах, конференціях, виставках, ярмарках, G2B, B2B

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
	зустрічах, торгових місіях тощо) для популяризації експортного потенціалу регіону та розвитку співпраці з іноземними партнерами, розширення ринків збуту, - проведення інформаційно-освітніх кампаній для регіональних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, в т.ч. щодо можливості участі в проєктах і програмах ЄС, - формування промоційних матеріалів про експортний потенціал області (каталоги експортерів, комерційні пропозиції, буклети тощо) та їх розповсюдження серед міжнародної спільноти - стимулювання участі підприємств області у виставкових заходах, у тому числі за кордоном
Оперативна ціль 3.3 Відновлення та сталий розвиток агропромислового комплексу області	
3.3.1. Підвищення стійкості та конкурентоспроможності аграрних та переробних підприємств	- сприяння залученню інвестицій, державних та міжнародних грантів для розвитку бізнесу в агропромисловому комплексі, підтримка інвестиційної привабливості сільськогосподарських виробників - створення умов для інвестування в розвиток АПК області, створення нових підприємств, розширення виробництв в агропереробній галузі - сприяння розвитку коопераційних зв'язків між виробниками та переробниками сільгоспсировини - створення умов для розширення інтеграційних і технологічних зв'язків між сільгоспвиробниками та підприємствами переробної промисловості для об'єднання їх у ланцюгу створення доданої вартості - забезпечення інформаційної підтримки сільськогосподарських товаровиробників та переробників шляхом надання доступу до оперативної інформації про попит на зовнішньому ринку, умови та процедури доступу до нього, зокрема нормативно-правове регулювання, митні процедури, стандарти та технічні регламенти - покращення доступу суб'єктів господарювання агропромислового комплексу до фінансових ресурсів - надання інформаційно-консультаційної допомоги сільгосппідприємствам з питань маркетингу сільгосппродукції, налагодження їх співпраці з торгівельними мережами, перспективними ринками збуту та переробниками агропродукції, оптовими ринками - організація тренінгів для суб'єктів господарювання, які займаються молочним та м'ясним скотарством з питань розвитку новітніх технологій та впровадження методів управління
3.3.2 Розвиток сільських територій, підтримка фермерства та малих сільгоспвиробників	- виконання завдань державної Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках - сприяння залученню бюджетних та позабюджетних коштів суб'єктами господарювання області у відновлення

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
	та подальший розвиток сільськогосподарського виробництва - інформаційно-консультаційна підтримка фермерських господарств, молодих фермерів та сімейних фермерських господарств, популяризація використання успішних практик розвитку фермерства - розбудова системи сільськогосподарського дорадництва - сприяння розвитку садівництва та тепличного господарства - підвищення ділової активності в агропромисловому комплексі шляхом стимулювання осіб працездатного віку до заснування власного бізнесу
Оперативна ціль 3.4 Сучасний туристичний простір	
3.4.1. Створення умов для розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу територій з урахуванням безпекових обмежень	- розробка регіональних і місцевих програм розвитку та використання рекреаційно-туристичного потенціалу територій з метою стимулювання розвитку внутрішнього туризму як важливого чинника підвищення рівня життя в регіонах - популяризація туристичного потенціалу регіону і територіальних громад в мережі Інтернет та у соціальних мережах, зокрема з використанням цифрових технологій - забезпечення роботи обласного туристичного порталу - проведення промотурів для тревел-блогерів, ЗМІ, туристичних операторів та турагенцій - підтримка участі представників туристичної сфери області у регіональних та міжнародних виставках, форумах, презентаціях тощо - сприяння удосконаленню інформаційної інфраструктури рекреаційних та туристичних послуг шляхом створення центрів туристичної інформації та популяризації туристичних продуктів - реставрація об'єктів історико-культурної спадщини та їх раціональне використання для провадження туристичної та іншої господарської діяльності - встановлення елементів дорожньої навігації до туристичних об'єктів - забезпечення доступності об'єктів туристичної інфраструктури для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення - розвиток інфраструктури та сфер послуг навколо історико-культурних та природно-рекреаційних об'єктів, зокрема на основних «туристичних магнітах» області - сприяння належному облаштуванню рекреаційних зон та об'єктів туристичних відвідувань, їх цифровізація, створення комфортних і безпечних умов для туристів - розвиток державно-приватного партнерства та комунікації між представниками туристичного ринку; - розробка та впровадження нових туристичних маршрутів, їх маркування

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
	- стимулювання розвитку сільського зеленого туризму для активізації розвитку сільських територій і громад
Оперативна ціль 3.5. Забезпечення продуктивної та вільно обраної зайнятості громадян	
3.5.1 Задоволення потреб регіонального ринку праці у кваліфікованих кадрах для розвитку економіки та відновлення інфраструктури	- сприяння працевлаштуванню громадян, які звертаються за послугами до служби зайнятості, на вільні та новостворені робочі місця, надання їм адресної допомоги та повного комплексу соціальних послуг - реалізація програм компенсування витрат роботодавців на оплату праці та єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за працевлаштування безробітних громадян, зокрема, учасників бойових дій, внутрішньо переміщених осіб - надання суб'єктам малого та мікропідприємництва, а також фізичним особам, у т.ч. учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їх сімей, які зобов'язуються створити робочі місця, мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу - взаємодія з територіальними громадами та роботодавцями у напрямку залучення безробітних до громадських та суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану - розвиток партнерства між бізнесом та закладами освіти, зокрема, щодо проходження виробничої практики здобувачів освіти на підприємствах регіону з подальшим працевлаштуванням, посилення кадрової спроможності підприємств галузей, пріоритетних для відбудови
3.5.2 Сприяння продуктивній зайнятості населення, підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили	- організація ефективної профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю з метою сприяння вибору ними актуальних і перспективних на ринку праці професій - забезпечення індивідуального підходу до працевлаштування безробітних громадян з числа соціально вразливих верств населення (особам з інвалідністю, учасникам бойових дій, внутрішньо переміщеним особам тощо) - проведення професійної підготовки, перепідготовки та перекваліфікації громадян відповідно до потреб роботодавців - проведення інформаційної кампанії на підтримку зміни професії, в т.ч. шляхом подолання гендерних стереотипів та заохочення жінок здобувати освіту і працювати у сферах, де вони традиційно були недостатньо представлені - організація видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності на ринку праці окремих категорій громадян шляхом проходження професійного навчання

3.2.4 Стратегічна ціль 4 Збереження і розвиток людського потенціалу

Людський потенціал регіону – це накопичений населенням регіону запас фізичного і морального здоров'я, загальнокультурної та професійної компетентності, творчої, підприємницької та громадянської активності, що реалізуються в різноманітних сферах життєдіяльності.

Демографічна ситуація як на Чернігівщині, так і в цілому в Україні, останнім часом характеризувалася негативними тенденціями скорочення чисельності населення, у першу чергу, через перевищення рівня смертності над народжуваністю, старіння населення.

Повномасштабна війна додала нові чинники, які ще більше поглибили демографічні проблеми – це велика кількість загиблих та поранених як серед військових, так і серед цивільних людей, зокрема дітей, масштабна міграція населення України до більш безпечних областей та за кордон.

У сучасних реаліях питання забезпечення добробуту населення та, відповідно, розвитку соціальної інфраструктури перестало розглядатися виключно з точки зору потреб мешканців конкретного регіону (хоча якість життя населення є одним із головних критеріїв оцінки ефективності діяльності органів місцевого самоврядування) та набуло загальнодержавного значення. Тому пріоритетним напрямом розвитку області в соціальному вимірі є саме збереження і розвиток людського потенціалу.

Головне завдання на сьогодні – створити умови для повернення в область населення, (жінок, молоді та дітей), які тимчасово вимушено переїхали за кордон під час війни.

Система цілей і завдань у цій сфері орієнтовані на людину і охоплюють діяльність у різних сферах соціально-економічного життя мешканців області, серед яких: доступність до якісної освіти, медичної допомоги на всіх рівнях; відновлення фізичного і ментального здоров'я; надання якісних адміністративних послуг; забезпечення гендерної рівності та інклюзивності; підтримка внутрішньо переміщених осіб; забезпечення прав ветеранів та їх інтеграція у суспільство; розвиток молодіжного руху; піклування та всебічний розвиток дітей; підтримка сфери культури, мистецтва, розвиток туристичної сфери.

Серед ризиків – низька якість життя і нерозвиненість суспільних інститутів, що може призвести до дефіциту кваліфікованого людського капіталу в різних сферах життєдіяльності та загострення цілої низки дотичних проблем, серед яких: зниження якості освіти, погіршення здоров'я громадян, погіршення вікової структури населення внаслідок скорочення молодшого і зростання кількості населення похилого віку, подальшої активізації міграційних процесів, збільшення кількості непрацездатного населення тощо.

Незважаючи на вплив усіх негативних тенденцій, зусилля будуть спрямовані на посилення спроможності органів влади і громадянського суспільства відповідати на сучасні виклики зміненої демографічної ситуації та

створювати умови для збереження демографічного потенціалу нації як в умовах війни, так і повоєнної відбудови.

Окремим важливим завданням є соціальний захист ветеранів війни та їх сімей, внутрішньо переміщених осіб. Сьогодні, як і протягом останнього десятиріччя, українські воїни стоять на захисті України у розв'язаній російською федерацією війні та забезпечують існування держави своєю щоденною звитягою. Щодня вони, здобуваючи бойовий досвід, виборюють наше право на незалежність та суверенітет. Українські воїни заслуговують на найвищий рівень визнання та підтримки в українському суспільстві. Державна політика щодо ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України повинна гарантувати гідний та безпечний життєвий рівень, надавати перевагу на всіх етапах соціальної підтримки. Державна ветеранська політика впливатиме на всі аспекти життя сучасних українських ветеранів/ветеранок та членів їх сімей. Водночас, ця політика формується за безпрецедентних умов: під час війни, для аудиторії, яка щодня зазнає впливу війни, з обмеженими ресурсами. Тому як державна, так і регіональна політика щодо ветеранів/ветеранок та їх сімей повинна враховувати кілька часових етапів і пропонувати поступове впровадження змін.

Досягнення стратегічної цілі передбачається через реалізацію таких оперативних цілей та завдань:

Оперативна ціль 4.1.	Оперативна ціль 4.2.	Оперативна ціль 4.3.	Оперативна ціль 4.4.
Сучасний освітній простір	Підвищення якості, доступності медичних послуг та покращання метального і фізичного здоров'я населення	Якісні соціальні послуги, нова ветеранська політика	Культурний і духовний розвиток та формування національної ідентичності
Завдання			
4.1.1. Забезпечення рівного доступу здобувачів освіти в умовах воєнного стану та повоєнний період	4.2.1. Забезпечення населення області якісною, доступною та вчасною медичною допомогою	4.3.1 Соціальна підтримка ветеранів війни та їх сімей	4.4.1. Розвиток сфери культури і мистецтв та збереження історико-культурної спадщини
4.1.2. Якісна професійна (професійно-технічна) фахова передвища та вища освіта, їх максимальне наближення до вимог ринку праці	4.2.2. Підвищення рівня фізичної активності та здоров'я населення, оздоровлення дітей	4.3.2. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб	4.4.2. Формування української громадянської ідентичності населення, спроможного та всебічно розвинутого молодого покоління
	4.2.3. Відновлення та підтримка ментального здоров'я населення	4.3.3. Соціальний захист дітей та інших вразливих груп населення.	

		Формування інклюзивного суспільства	
		4.3.4. Забезпечення гендерної рівності, запобігання домашньому насильству та торгівлі людьми	

Цілі та завдання будуть реалізовуватись у наступних потенційно можливих сферах:

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
Операційна ціль 4.1. Сучасний освітній простір	
4.1.1. Забезпечення рівного доступу здобувачів освіти в умовах воєнного стану та повоєнний період	- формування оптимальної мережі закладів освіти з урахуванням демографічних прогнозів, потреб територіальних громад та в умовах воєнного стану - створення комфортних та безпечних умов для очного, дистанційного, змішаного форматів навчання здобувачів освіти в умовах воєнного стану, ефективної й доступної мережі надавачів освітніх послуг - оновлення матеріально-технічної бази закладів дошкільної та середньої освіти - створення інклюзивного освітнього середовища у закладах освіти - реалізація проєктів у напрямку удосконалення цифровізації освітнього процесу - забезпечення організованим підвезенням учнів і педагогічних працівників до місць навчання, роботи та додому. Поповнення та систематичне оновлення існуючого парку шкільних автобусів - впровадження реформи шкільного харчування у закладах загальної середньої освіти, у частині забезпечення організації якісного та безпечного харчування у закладах загальної середньої освіти, підвищення рівня обізнаності щодо здорового харчування учнів - розвиток позашкільної освіти відповідно до вільного, різнобічного розвитку особистості, інтелектуальних і творчих здібностей, фізичних якостей вихованців, учнів і слухачів та принципу гендерної рівності
4.1.2. Якісна професійна (професійно-технічна) фахова передвища та вища освіта, їх максимальне наближення до вимог ринку праці	- модернізація освітнього простору закладів професійної (професійно-технічної) освіти відповідно до потреб регіонального ринку праці. - створення на базі закладів освіти навчально-практичних центрів із пріоритетних для регіону професій - залучення потенційних роботодавців до участі у підготовці фахівців шляхом розвитку дуальної форми освіти - оптимізація мережі закладів освіти шляхом створення багатопрофільних регіональних центрів - створення на базі окремих закладів освіти центрів професійної досконалості

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
	- оновлення матеріально-технічної бази закладів освіти - розширення запровадження актуальних короткострокових освітніх програм, у т.ч. для перекваліфікації дорослого населення - збалансування обсягів і напрямів підготовки кадрового потенціалу з регіональними і загальнодержавними потребами ринку праці - популяризація освітніх закладів з метою зростання престижу професійної освіти - створення профорієнтаційних хабів - підвищення якості надання освітніх послуг шляхом формування та розвитку державно-приватного партнерства, дуального навчання, працевлаштування та розвитку кар'єри - створення в закладах освіти умов щодо вибору освітньої траєкторії, доступу до міжнародних наукових баз і різноманітних можливостей для кар'єри, враховуючи умови сьогодення - формування позитивного освітнього середовища безбар'єрності шляхом розвитку додаткових можливостей для молоді та дорослого населення - розвиток неформальної освіти як шлях адаптації здобувачів освіти до трансформації суспільства у безбар'єрний простір - розширення міжнародної співпраці та мобільності серед учасників освітнього процесу та науковців шляхом збільшення кількості міжнародних партнерств і проєктів за їх участю
Оперативна ціль 4.2. Підвищення якості, доступності медичних послуг та покращання метального і фізичного здоров'я населення	
4.2.1. Забезпечення населення області якісною, доступною та вчасною медичною допомогою	- відновлення та модернізація інфраструктури системи охорони здоров'я - дотримання закладами охорони здоров'я вимог до умов закупівлі медичних послуг з метою подальшого контрахтування з Національною службою здоров'я України - забезпечення функціонування спроможної системи громадського здоров'я в територіальних громадах - забезпечення медичних закладів сучасним багатофункціональним високовартісним медичним обладнанням та апаратурою - підвищення якості організації та надання спеціалізованих видів медичної допомоги з обов'язковим дотриманням вимог програми медичних гарантій та затверджених маршрутів пацієнтів - підвищення ефективності дій медичного персоналу під час надання екстреної медичної допомоги пацієнтам та постраждалим на догоспітальному етапі та під час їх госпіталізації до профільних закладів охорони здоров'я - забезпечення вчасного прибуття до місця події за викликом, відповідно до встановленого нормативу, обстеження та надання екстреної медичної допомоги постраждалим, які потребують такої допомоги - створення обласного центру реабілітації та відновного лікування

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
	- створення обласного центру інфекційних хвороб (туберкульозу та інших інфекційних патологій) - проведення капітального ремонту, комплексної термомодернізації будівлі КНП «Чернігівський обласний центр крові», придбання мобільного пункту забору крові та високовартісного медичного обладнання - створення та оснащення сучасної операційної для новонароджених та дітей перших років життя в КНП «Чернігівська обласна дитяча лікарня» - створення в надкластерних та кластерних медичних закладах області спеціалізованих реабілітаційних відділень - охорона материнства та дитинства, збереження репродуктивного здоров'я - забезпечення дотримання принципів безбар'єрності та інклюзії при наданні медичної допомоги, у тому числі з використанням методів і засобів телемедицини
4.2.2. Підвищення рівня фізичної активності та здоров'я населення, оздоровлення дітей	- сприяння розвитку фізичної культури та спорту на рівні територіальних громад, зокрема інклюзивної спортивної інфраструктури, в т.ч. на базі діючої мережі та в межах наявних фінансових ресурсів - модернізація спортивної інфраструктури, забезпечення діяльності закладів фізичної культури - популяризація серед населення масового спорту та фізичної активності, залучення внутрішньо переміщених осіб та ветеранів війни до спортивної діяльності - створення умов для розвитку фізкультурно-спортивної реабілітації - розвиток дитячо-юнацького та спорту вищих досягнень - створення умов для залучення осіб та дітей з інвалідністю, зокрема тих, що отримали її внаслідок збройної агресії російської федерації, до занять фізичною культурою, спортом та фізкультурно-спортивною реабілітацією - постійний моніторинг наявності та доступності укриттів для учасників тренувального процесу в місцях тренувань і змагань - забезпечення організації в усіх спортивних закладах області безпечного та безперебійного навчально-тренувального процесу в умовах воєнного стану та після його завершення - організація відпочинку та оздоровлення дітей області. Відновлення роботи дитячих закладів оздоровлення та відпочинку - надання практичної допомоги спортивним закладам в організації ефективної та безпечної їх діяльності - залучення населення до активного відпочинку та рухової активності на локаціях «Активних парків»
4.2.3. Відновлення та підтримка ментального здоров'я населення	- проведення тренінгів на базі закладів освіти для учасників освітнього процесу за участі представників установ надання соціальних послуг та представників громадських організацій, які опікуються питаннями збереження ментального здоров'я, працівників психологічної служби системи освіти та соціальних працівників

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
	- забезпечення доступності психологічної допомоги та реабілітації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, постраждалих від бойових дій, а також осіб, стосовно яких установлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України - інформування населення через офіційні сайти та соціальні мережі про проведення інформаційної кампанії в межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?», проведення публічних заходів, конференцій, зустрічей, флешмобів тощо в межах програми - проведення навчальних заходів щодо забезпечення психічного здоров'я населення, незалежно від місця проживання та обставин, з метою набуття ними навичок управління стресом - створення у структурі КНП «Чернігівська обласна дитяча лікарня» центру ментального здоров'я
Оперативна ціль 4.3. Якісні соціальні послуги, нова ветеранська політика	
4.3.1 Соціальна підтримка ветеранів війни та їх сімей	- забезпечення ветеранам війни доступу до високоякісних медичних послуг, що допоможе поліпшити їхнє фізичне здоров'я, надання послуг зі стоматологічної допомоги - забезпечення соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України - забезпечення належних житлових умов для ветеранів та їх сімей, зокрема шляхом реалізації державних житлових програм - сприяння реалізації кредитно-фінансових механізмів для забезпечення ветеранів війни та членів їх сімей постійним та доступним житлом - забезпечення професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України - впровадження інституту фахівця із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб в системі переходу від військової служби до цивільного життя - створення на місцевому та регіональному рівні умов для ефективної реадaptaції та соціально-економічної реінтеграції ветеранів війни - надання професійної реабілітаційної допомоги
4.3.2. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб	- створення ефективного та прозорого механізму обліку, розподілу і використання житлових чи інших приміщень, придатних для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб, державної та комунальної власності - створення умов для поетапного розселення внутрішньо переміщених осіб, які проживають в місцях компактного поселення, з урахуванням потреб регіонів у людських ресурсах, а також особливостей потреб окремих категорій осіб (осіб з

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
	інвалідністю, багатодітних сімей, літніх людей, представників національних меншин тощо) та принципу єдності родин - розроблення та впровадження місцевих програм з адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб до соціального та економічного середовища на території їх проживання
4.3.3. Соціальний захист дітей та інших вразливих груп населення. Формування інклюзивного суспільства	- виявлення дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, залишилися без піклування батьків, бездоглядних та безпритульних дітей - відновлення діяльності Чернігівського центру соціально-психологічної реабілітації дітей Служби у справах дітей облдержадміністрації - розвиток альтернативних форм влаштування дітей, влаштування дітей до сімей патронатних вихователів - сприяння у направленні дітей з інвалідністю до реабілітаційних установ для отримання реабілітаційних послуг - організація надання соціальних послуг особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах через мережу центрів надання соціальних послуг, центрів життєстійкості, територіальних центрів соціального обслуговування, центрів соціальних служб, інших надавачів соціальних послуг - формування системи надання соціальних послуг відповідно до потреб населення шляхом модернізації наявних і запровадження нових видів соціальних послуг з урахуванням гендерних особливостей, зокрема забезпечення розвитку якісних і доступних послуг з догляду, насамперед на основі діючої мережі - надання адміністративних послуг та послуг у сфері соціального захисту через онлайн-сервіси громадянам, які проживають у населених пунктах, що розташовані на кордоні з державою-агресором - забезпечення цифровізації системи надання послуг у сфері соціального захисту. Впровадження системи електронного отримання документів та забезпечення можливості звернення за послугами у сфері соціального захисту через онлайн-сервіси - створення безбар'єрного середовища для всіх груп населення в регіонах та територіальних громадах за всіма напрямками безбар'єрності шляхом досягнення цілей та виконання завдань Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року
4.3.4. Забезпечення гендерної рівності, запобігання домашньому насильству та торгівлі людьми	- реалізація на регіональному та місцевому рівні державної політики у сфері запобігання та протидії торгівлі людьми, домашньому насильству, насильству за ознакою статі, зокрема щодо надання допомоги особам, які постраждали від сексуального насильства, пов'язаного із збройним конфліктом, та забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків - створення умов на регіональному та місцевому рівні для досягнення рівних прав та рівних можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства - проведення різноманітних інформаційно-просвітницьких заходів, налагодження співпраці із організаціями, які працюють

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
	у сфері гендерної рівності та протидії дискримінації за ознакою статі - забезпечення осіб, постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, сексуального насильства, пов'язаного із збройним конфліктом комплексними послугами у спеціалізованих службах підтримки постраждалих осіб - розбудова мережі спеціалізованих служб для осіб, постраждалих від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі - запобігання вчиненню насильства особами, які схильні до його скоєння - проведення інформаційно-просвітницьких заходів (інформаційних кампаній, навчальних семінарів, тренінгів, круглих столів, прес-брифінгів) з метою привернення уваги до проблеми торгівлі людьми - підвищення рівня обізнаності населення щодо ризиків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми та отримання допомоги постраждалими особами
Оперативна ціль 4.4. Культурний і духовний розвиток та формування національної ідентичності	
4.4.1. Розвиток сфери культури і мистецтв та збереження історико-культурної спадщини	- сприяння створенню центрів культурних послуг у територіальних громадах області. - проведення фестивалів, конкурсів та свят, концертних програм та забезпечення змістовного дозвілля, доступу до можливостей для творчого самовираження. - здійснення заходів з меморіалізації подій, пов'язаних із збройною агресією російської федерації - сприяння підготовці подання номінації «Культурний ландшафт міста Чернігова» для включення у попередній список ЮНЕСКО - створення музейних експозицій та виставкових проєктів, присвячених подіям російсько-української війни, розробка музейними фахівцями маршрутів пам'яті на території громад - збереження та промоція нематеріальної культурної спадщини як головного джерела культурного розмаїття, популяризація та підтримка традиційних народних промислів - створення онлайн-каталогу елементів національної культурної спадщини (НКС) Чернігівської області, організація майстер-класів і семінарів із традиційних ремесел, фольклору та обрядів, виявлення та облік нових елементів НКС - створення умов для культурного розвитку і творчого самовираження громадян - оптимізація та модернізація мережі сфери культури - формування базової мережі закладів культури, підтримка творчих ініціатив, проведення конкурсів та фестивалів, підтримка митців (гранти, стипендії, премії) - сприяння створенню документальних та художніх фільмів, що висвітлюватимуть минуле та сучасність регіону
4.4.2. Формування української громадянської ідентичності населення,	- реалізація на регіональному та місцевому рівні державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, створення умов для національно-

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
спроможного та всебічно розвинутого молодого покоління	патріотичного, військово-патріотичного виховання та громадянської освіти населення на рівні регіону, територіальних громад, зокрема із залученням ветеранів війни до розроблення та реалізації відповідних програм - утворення координаційних рад з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності - національно-патріотичне виховання та формування громадянської позиції дітей та молоді - створення сприятливих умов для інтелектуального самовдосконалення, самореалізації, творчого і особистісного розвитку молоді - розвиток молодіжної інфраструктури - створення мережі молодіжних центрів та просторів, а також підтримка ініціатив, що сприяють самореалізації та розвитку молоді - забезпечення молоді інструментами для соціальної активності, творчого розвитку та здорового способу життя, враховуючи потреби та залучення молодого покоління до процесу прийняття рішень - виховання свідомих, активних та відповідальних громадян, які усвідомлюють свою національну ідентичність, культурну спадщину та готові брати участь у розвитку громад, регіону та держави - проведення освітніх, культурних, спортивних і соціальних заходів, спрямованих на розвиток громадянської відповідальності, патріотизму та активної участі молоді у житті громади й країни - залучення молоді до волонтерської діяльності - підтримка освітніх, культурних та соціальних ініціатив, що сприяють особистісному зростанню та самореалізації молоді - створення платформ для навчання, творчості та самовираження, забезпечення молодих людей ресурсами для реалізації власного потенціалу - зміцнення статусу української мови, сприяння її розвитку та популяризації - організація та проведення тематичних семінарів та майстер-класів з популяризації народних українських звичаїв та обрядів - підвищення рівня культури професійного мовлення, проведення курсів для різних категорій населення

3.2.5 Стратегічна ціль 5. Розвиток ефективного багаторівневого врядування з врахуванням процедур та кращих практик ЄС

Активні бойові дії на території України призвели до поглиблення диспропорцій у розвитку регіонів та збільшення кількості територій, які потребують державної підтримки і застосування спеціальних механізмів та інструментів стимулювання їх розвитку.

Ця стратегічна ціль передбачає завдання щодо особливих підходів до відновлення і розвитку окремих функціональних типів територій, особливо тих, що значно постраждали від наслідків бойових дій, територій з низьким рівнем соціально-економічного розвитку або на яких існують природні, демографічні, міжнародні, безпекові чи інші обмеження щодо використання потенціалу для розвитку.

Одним з головних завдань є посилення спроможності громад, адже набуття Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі відкрило новий етап процесів євроінтеграції, включаючи питання удосконалення управління регіональним і місцевим розвитком на основі використання європейського досвіду, зокрема гармонійного поєднання стратегічного та просторового розвитку територіальних громад. Ці питання є критичними як для комплексного відновлення економічного потенціалу та зруйнованої або пошкодженої інфраструктури територій, які значно постраждали внаслідок бойових дій, так і підвищення конкурентоспроможності інших територій області. Їх вирішення потребує проведення роботи з категоріювання територіальних громад області за функціональними типами територій для визначення пріоритетів та механізмів їх розвитку.

Враховуючи нестабільність зовнішнього середовища та певні невизначеності, в яких функціонують територіальні громади, дієвим інструментом реагування на зміни без відхилень від обраних пріоритетів та завдань, є стратегічне управління. Відповідно до цього кожна територіальна громада для прогнозування свого майбутнього розвитку, а також вибору способів і форм реагування на різні події потребує прийняття стратегії.

У зв'язку з цим, важливого значення набуває питання розроблення стратегічних документів не тільки на рівні області, а й на рівні громад. Станом на кінець 2024 року 58 % усіх територіальних громад Чернігівщини мають затверджені Стратегії розвитку, проте, частина їх не відповідають Методичним рекомендаціям щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад, затверджених наказом Мінрегіону від 21.12.2022 № 265. Крім цього, вплив наслідків російської збройної агресії проти України на соціально-економічний розвиток області та її територіальних громад, затвердження у новій редакції Державної стратегії регіонального розвитку обумовлюють необхідність актуалізації не тільки діючої Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року, а й діючих стратегій розвитку територіальних громад.

Однією із проблем розвитку як регіонів, так і області, є недостатня інституційна спроможність органів влади, насамперед на місцевому рівні, а саме відсутність або недостатність ініціативності, досвіду та компетенцій щодо розв'язання проблем регіонального та місцевого значення, можливості оперативного реагування на виклики, що постають, та оперативного розроблення заходів щодо прискорення економічного та соціального розвитку територій.

Децентралізація влади та формування спроможних територіальних громад вимагають якісного кадрового оновлення органів місцевого самоврядування.

Крім нових податкових надходжень, регіони та територіальні громади отримали доступ до потужних державних інвестиційних ресурсів, що вимагає від посадових осіб органів місцевого самоврядування нових навичок, знань та кардинально вищої кваліфікації у сфері довгострокового планування та проектування регіонального та місцевого розвитку.

Також для розбудови системи багаторівневого врядування потребує забезпечення інтегрування даних з різних інформаційних джерел для проведення моніторингу та оцінки розвитку регіонів та територіальних громад у єдину геоінформаційну систему, що розроблена та функціонує за стандартами відповідних баз даних у державах-членах ЄС та концентрація ресурсів для створення та забезпечення функціонування такої єдиної геоінформаційної системи. Для прийняття ефективних управлінських рішень нагальним є впровадження та розвиток місцевої статистики в Україні та інтегрування у цей процес усіх територіальних громад. Актуальним є забезпечення доступу органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування до даних з різних інформаційних джерел з урахуванням вимог щодо захисту конфіденційності інформації для формування та моніторингу регіональної політики.

В області напрацьовано механізми взаємодії органів влади з представниками громадськості. Зокрема представники інститутів громадянського суспільства входять до консультативно-дорадчих органів при органах виконавчої влади (у тому числі облдержадміністрації, її структурних підрозділів), а також включаються до складу оргкомітетів, робочих груп з підготовки та реалізації обласних програм, соціально значимих проєктів.

Разом з тим, є потреба пошуку більш ефективних механізмів взаємодії з інститутами громадянського суспільства, залучення їх до формування та реалізації державної та регіональної політики, а в підсумку – сприяння розвитку в області громадянського суспільства. Громадська активність реалізується, як правило, у форматі діяльності інститутів громадянського суспільства.

Досягнення цієї стратегічної цілі передбачається через реалізацію таких оперативних цілей та завдань:

Оперативна ціль 5.1.	Оперативна ціль 5.2.	Оперативна ціль 5.3.
Підвищення інституційної спроможності громад з урахуванням кращих практик ЄС	Цифрова трансформація громад і регіону	Розвиток громадянського суспільства
Завдання		
5.1.1.Розбудова внутрішнього потенціалу громад та його ефективне використання	5.2.1.Розвиток цифрової інфраструктури та впровадження електронних сервісів	5.3.1.Ефективна діяльність інститутів громадянського суспільства
5.1.2.Розвиток міжнародного територіального		5.3.2.Посилення залучення громадян до

співробітництва в контексті інтеграції без кордонів	5.2.2. Розбудова мережі центрів надання адміністративних послуг	прийняття рішень, активізація громадянського суспільства
5.1.3. Підтримка громад з особливими умовами для розвитку, територій відновлення		

Цілі та завдання будуть реалізовуватись у наступних потенційно можливих сферах:

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
Оперативна ціль 5.1. Підвищення інституційної спроможності громад з урахуванням кращих практик ЄС	
5.1.1. Розбудова внутрішнього потенціалу громад та його ефективне використання	- стимулювання та підтримка місцевих ініціатив щодо ефективного використання внутрішнього потенціалу громад та підтримання повноцінного життєвого середовища - запровадження та ефективне функціонування Аналітичного порталу Чернігівщини - сприяння запровадженню системи місцевої статистики - залучення можливостей Агенції регіонального розвитку та інших інституцій місцевого розвитку для підвищення інституційної спроможності громад - розвиток міжмуніципальної співпраці - реалізація спільних проєктів громад у напрямку розбудови адміністративних, соціальних, житлово-комунальних та інших видів послуг -сприяння удосконаленню професійних знань, умінь, навичок державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, зокрема у сфері стратегічного планування, надання публічних послуг, бюджетування (в тому числі гендерно орієнтованого), залучення інвестицій, з питань євроінтеграції та використання інструментів фінансування ЄС, зокрема із залученням проєктів міжнародної технічної допомоги та міжнародних партнерів
5.1.2. Розвиток міжнародного територіального співробітництва в контексті інтеграції без кордонів	- розширення співпраці з іноземними регіонами та муніципалітетами, їх залучення до процесу відновлення та розвитку області та її територіальних громад - налагодження горизонтальних зв'язків в рамках розвитку міжнародного територіального співробітництва задля обміну досвідом та участі у реалізації спільних проєктів - сприяння органам місцевого самоврядування щодо використання можливостей для участі у програмах та проєктах, які фінансуються ЄС, а також розробленні спільних з партнерами з країн ЄС програм та проєктів в рамках євроінтеграції, у тому числі в контексті реалізації Програм Interreg, Ukraine Facility тощо
5.1.3. Підтримка громад з особливими умовами для розвитку, територій відновлення	- стимулювання відновлення та інтегрованого розвитку територіальних громад шляхом реалізації державної регіональної політики щодо підтримки окремих функціональних типів територій, зокрема: територій відновлення, регіональних полюсів зростання, територій з

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
	особливими умовами для розвитку (з низьким рівнем соціально-економічного розвитку; з міжнародними, безпековими та природними обмеженнями), територій сталого розвитку - посилення спроможності громад та відновлення їх економічної активності - сприяння покращанню інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості громад, зокрема прикордонних - порушення на рівні центральних органів влади питань щодо запровадження на законодавчому рівні ефективних комплексних стимулів та преференцій для подальшого відновлення та розвитку бізнесу на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії та прикордонних територіях - залучення міжнародної допомоги, в першу чергу для громад з особливим потребами - впровадження державних пріоритетів та механізмів використання потенціалу регіональних полюсів зростання
Оперативна ціль 5.2. Цифрова трансформація громад і регіону	
5.2.1 Розвиток цифрової інфраструктури та впровадження електронних сервісів	- сприяння модернізації інфраструктури електронних комунікацій з метою мінімізації безпекових ризиків та забезпечення роботи електронних комунікаційних мереж незалежно від централізованого постачання електроенергії - впровадження електронних інструментів відкритості влади та прозорості використання ресурсів громад - інтегрування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в територіальних громадах - забезпечення оприлюднення органами місцевого самоврядування та обласними державними (військовими) адміністраціями публічної інформації у формі відкритих даних на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних (data.gov.ua) - сприяння операторам електронних комунікацій в доступі до об'єктів будівництва, транспорту, електроенергетики та оренді державного і комунального майна з метою розміщення технічних засобів електронних комунікацій, у відведенні земельних ділянок для розгортання електронних комунікаційних мереж та/або їх інфраструктури тощо - сприяння впровадженню цифрових документів у всіх сферах діяльності, у яких необхідна перевірка дійсності документів або отримання копій документів, що посвідчують особу, а також інтеграція віддаленого кваліфікованого електронного підпису (Дія. Підпис) на офіційних вебресурсах для авторизації та електронного підпису документів - забезпечення доступності для осіб з інвалідністю з порушенням зору, слуху та мовлення офіційних вебсайтів, реєстрів і електронних послуг, доступ до яких забезпечується через Інтернет, органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, заснованих ними підприємств, установ та організацій. - розвиток цифрових комунікацій, платформ та офіційних порталів органів місцевого самоврядування

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
	- розробка регіонального порталу публічних послуг та сервісів області - забезпечення переведення пріоритетних публічних послуг, у тому числі відкритих даних та інструментів електронної демократії, в електронну форму - покращення цифрових навичок населення проведення навчань, тренінгів, семінарів з питань формування цифрових навичок - підвищення рівня цифрової грамотності населення, зокрема шляхом створення можливостей для навчання на Єдиному державному веб-порталі цифрової освіти “Дія. Освіта”
5.2.2.Розбудова мережі центрів надання адміністративних послуг	- інфраструктурна розбудова мережі ЦНАП з урахуванням демографічних та географічних особливостей регіону шляхом збільшення кількості стаціонарних точок доступу та впровадження пересувних віддалених робочих місць («Мобільний адміністратор», «Мобільний центр») - поліпшення наявних умов і створення доступного та комфортного простору для працівників і відвідувачів ЦНАП - покращення технічного забезпечення ЦНАП, в т.ч. для розширення переліку послуг, досягнення цілей безбар’єрності, забезпечення резервного електроживлення тощо - підвищення рівня кваліфікації та професійних навичок працівників ЦНАП відповідно до вимог та стандартів сучасних технологій надання адміністративних послуг
Оперативна ціль 5.3 Розвиток громадянського суспільства	
5.3.1.Ефективна діяльність інститутів громадянського суспільства	- посилення інституційної спроможності громадських об’єднань - розвиток та підтримка волонтерського руху - підтримка діяльності Громадської ради при облдержадміністрації з актуальних напрямів, зокрема, у підготовці її засідань, круглих столів, висвітлення її діяльності - проведення конкурсів проєктів (заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка з обласного бюджету - оцінка стану розвитку громадянського суспільства в області - налагодження ефективних механізмів комунікації між органами виконавчої влади, місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства - проведення обласного форуму інститутів громадянського суспільства - проведення навчальних тренінгів, семінарів, навчань для державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, представників інститутів громадянського суспільства щодо ефективних комунікацій, проведення громадських експертиз діяльності органів влади та антикорупційних громадських експертиз нормативно-правових актів - сприяння у проведенні інститутами громадянського суспільства громадського моніторингу, здійснення громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади та місцевого

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації
	самоврядування, у тому числі антикорупційної експертизи нормативно-правових актів - проведення тренінгів щодо статутної діяльності інститутів громадянського суспільства - проведення адвокаційних кампаній щодо запровадження механізмів підтримки інститутів громадянського суспільства на рівні територіальних громад
5.3.2.Посилення залучення громадян до прийняття рішень, активізація громадянського суспільства	- проведення соціологічних досліджень, фокусних груп, експертних опитувань - вивчення суспільної думки жителів області - реалізація проєктів і здійснення заходів щодо зміцнення соціальної згуртованості населення на регіональному рівні і рівні територіальних громад - проведення навчальних візитів, зустрічей у територіальних громадах області з метою обміну кращими практиками взаємодії влади та громадськості - залучення представників інститутів громадянського суспільства до роботи у складі оргкомітетів, експертних та робочих груп, консультативно-дорадчих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування - залучення інститутів громадянського суспільства до проведення консультацій з громадськістю щодо суспільно важливих рішень, розроблення проєктів нормативно-правових актів з питань розвитку економіки області, галузей освіти, охорони здоров'я, національно-патріотичного виховання, розвитку культури, вирішення екологічних проблем, запобігання корупції, правоохоронної діяльності і захисту прав людини тощо - поширення кращих практик створення органів самоорганізації населення

3.3 Аналіз відповідності положень регіональної стратегії Державній стратегії регіонального розвитку

Порівняльний аналіз стратегічних та оперативних цілей Стратегії сталого розвитку Чернігівської області та Державної стратегії регіонального розвитку засвідчив як тісну, так і опосередковану взаємоузгодженість між ними.

Значною мірою узгоджуються стратегічні цілі 1 та 4 регіональної стратегії зі стратегічною ціллю 1 Державної стратегії, стратегічна ціль 2 регіональної стратегії – зі стратегічною ціллю 3 Державної стратегії, стратегічна ціль 3 регіональної стратегії – зі стратегічною ціллю 2 Державної стратегії, стратегічна ціль 5, відповідно, з ціллю 3.

Узгодженість стратегічних цілей регіональної стратегії з Державною стратегією

Стратегічні цілі Стратегії сталого розвитку Чернігівської області	Стратегічні цілі Державної стратегії регіонального розвитку		
	1.Формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, кліматичному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах	2.Підвищення рівня конкурентоспромож- ності регіонів	3.Розбудова ефективного багаторівневого врядування
1. Чернігівщина – безпечний регіон	++		+
2. Комплексна відбудова інфраструктури		+	++
3. Відновлення бізнесу і розбудова нової економіки регіону		++	
4. Збереження і розвиток людського потенціалу	++		+
5. Розвиток ефективного багаторівневого врядування з врахуванням процедур та кращих практик ЄС	+		++

++ – сильний зв'язок

+ – опосередкований зв'язок

Узгодженість оперативних цілей регіональної стратегії з Державною стратегією

Оперативні цілі Стратегії сталого розвитку Чернігівської області	Оперативні цілі Державної стратегії регіонального розвитку						
	1.1. Забезпечення інтегрованого розвитку територій з урахуванням інтересів майбутніх поколінь	1.2. Задоволення потреби населення у якісних адміністративних і публічних послугах	1.3. Соціальний захист ветеранів війни та їх сімей, внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих груп населення	2.1. Інфраструктура, стійка до безпечових, соціальних та економічних викликів	2.2. Сильна, спроможна та конкурентоспроможна регіональна економіка	3.1. Розвиток інституційної спроможності органів публічної влади з урахування кращих практик ЄС	3.2. Розвиток різних форм співробітництва та ефективне управління публічними інвестиціями
1.1. Створення безпечових умов для повсякденної життєдіяльності громадян	++					+	+
1.2. Підвищення стійкості територіальних громад до кризових ситуацій	++						+
1.3. Енергетична безпека	++	+					
1.4. Інформаційна і кібербезпека	+	+					
1.5. Екологічна безпека, адаптація до зміни клімату	++				+		
2.1. Оцінка руйнувань та пошкоджень об'єктів інфраструктури	+					++	+
2.2. Відбудова та стабільне функціонування соціальної, критичної інфраструктури, систем життєзабезпечення, житла	+			++			++
2.3. Відновлення та розвиток дорожньої транспортної інфраструктури, зв'язку	+			++			++
2.4. Комплексна відбудова територіальних громад	+			++			++
3.1. Відновлення та розвиток бізнесу. Створення умов для підвищення конкурентоспроможності місцевих виробників					++		
3.2. Стимулювання економічної активності та розвиток сфер смарт-спеціалізації регіону					++		
3.3. Відновлення та сталий розвиток агропромислового комплексу					++		
3.4. Сучасний туристичний простір					++		
3.5. Забезпечення продуктивної та вільно обраної зайнятості громадян					++		
4.1. Сучасний освітній простір	+	++					
4.2. Підвищення якості, доступності медичних послуг та покращання метального і фізичного здоров'я населення	+	++					

Оперативні цілі Державної стратегії регіонального розвитку Оперативні цілі Стратегії сталого розвитку Чернігівської області	1.1. Забезпечення інтегрованого розвитку територій з урахуванням інтересів майбутніх поколінь	1.2. Задоволення потреби населення у якісних адміністративних і публічних послугах	1.3. Соціальний захист ветеранів війни та їх сімей, внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих груп населення	2.1. Інфраструктура, стійка до безпекових, соціальних та економічних викликів	2.2. Сильна, спроможна та конкурентоспроможна регіональна економіка	3.1. Розвиток інституційної спроможності органів публічної влади з урахування кращих практик ЄС	3.2. Розвиток різних форм співробітництва та ефективне управління публічними інвестиціями
4.3. Якісні соціальні послуги, нова ветеранська політика	+		++				
4.4. Культурний і духовний розвиток та формування національної ідентичності	+	++					+
5.1. Підвищення інституційної спроможності громад з урахуванням кращих практик ЄС						++	++
5.2. Цифрова трансформація громад і регіону		++			+	+	++
5.3. Розвиток громадянського суспільства	+					+	+

++ – сильний зв'язок

+ – опосередкований зв'язок

4 Етапи, механізми та джерела фінансування

Впровадження Стратегії буде забезпечуватися через системну реалізацію інформаційних, організаційних та інвестиційних заходів суб'єктами регіонального розвитку області відповідно до Плану заходів з реалізації у 2025-2027 роках Стратегії на період до 2027 року та регіональних цільових програм, а також рішень органів місцевого самоврядування, що приймаються для досягнення стратегічних цілей.

Впровадження Стратегії сталого розвитку Чернігівської області здійснюватиметься на основі партнерства, координації та узгодження діяльності всіх основних учасників процесу. Реалізація Стратегії – завдання для підрозділів обласних та місцевих органів влади, громадських організацій та громадян, які здійснюють діяльність у сфері розвитку регіону, у т. ч. за підтримки міжнародних партнерів.

Основними інституціями, які відповідають за реалізацію Стратегії, є: Чернігівська обласна рада, Чернігівська обласна державна адміністрація, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, Агенція регіонального розвитку Чернігівської області.

Обласна рада затверджує Стратегію, План заходів з реалізації Стратегії та регіональні цільові програми, спрямовані на вирішення актуальних проблем місцевого розвитку та соціально-економічного розвитку регіону.

Обласна державна адміністрація забезпечує реалізацію Стратегії та розробляє План заходів з реалізації Стратегії, регіональні цільові програми, спрямовані на вирішення актуальних проблем місцевого розвитку та соціально-економічний розвиток регіону. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 04 серпня 2023 року №816, проєкт плану заходів повинен бути розроблений та поданий на затвердження не пізніше ніж через три місяці після затвердження регіональної стратегії.

Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування беруть участь у реалізації Стратегії відповідно до Плану заходів з реалізації у рамках їхніх повноважень, а також, спираючись на положення Стратегії, розробляють стратегії розвитку та плани з їх реалізації у межах відповідних територіальних громад.

План заходів з реалізації Стратегії включає:

- середньострокові організаційні, правові та інші заходи, необхідні для реалізації регіональної стратегії;
- строки здійснення заходів та відповідальних за їх здійснення;
- індикатори оцінювання здійснення заходів та їх цільові значення;
- індикативні обсяги і джерела фінансування;
- регіональні програми розвитку, спрямовані на вирішення інвестиційних завдань регіональної стратегії.

Фінансове забезпечення реалізації Стратегії здійснюватиметься за рахунок:

- коштів державного бюджету України, зокрема, державного фонду регіонального розвитку, галузевих державних цільових програм, субвенцій та інших трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам;
- коштів місцевих бюджетів;
- міжнародної технічної допомоги Європейського Союзу, іноземних країн, міжнародних організацій, фондів, установ;
- коштів інвесторів, власних коштів підприємств;
- коштів з інших джерел, не заборонених законодавством

5 Система моніторингу та оцінювання реалізації Стратегії

5.1 Моніторинг реалізації Стратегії та виконання Плану заходів

Моніторинг здійснюється шляхом відстеження, вимірювання та аналізу відхилення фактичних результатів від цільових індикаторів, визначених Стратегією; порівняння фактичних значень індикаторів здійснення заходів із запланованими.

Моніторинг реалізації Стратегії і виконання Плану заходів може проводитися з використанням інформаційно-комунікаційної системи – єдиної геоінформаційної системи здійснення моніторингу та оцінювання розвитку регіонів і територіальних громад.

Моніторинг реалізації Стратегії і виконання Плану заходів проводиться Чернігівською обласною державною адміністрацією щорічно на основі офіційної державної статистичної інформації, інформації органів, відповідальних за здійснення заходів і реалізацію проєктів регіонального розвитку, та інших суб'єктів державної регіональної політики.

Структурний підрозділ Чернігівської обласної державної адміністрації, до компетенції якого належить питання реалізації державної регіональної політики, на основі отриманої інформації аналізує рівень досягнення цільових (проміжних) індикаторів досягнення цілей, визначених Стратегією, та стан виконання Плану заходів (у т. ч. регіональних програм розвитку) за відповідний період і готує Моніторинговий звіт про реалізацію Стратегії та Моніторинговий звіт про виконання Плану заходів.

Моніторинг реалізації Стратегії і виконання Плану заходів може проводитися, зокрема, з використанням інформаційно-комунікаційної системи - єдиної геоінформаційної системи здійснення моніторингу та оцінювання розвитку регіонів і територіальних громад.

Моніторингові звіти подаються Чернігівській обласній раді для затвердження до 1 березня року, наступного за звітним, а після затвердження оприлюднюються на офіційному веб-сайті Чернігівської облдержадміністрації.

Моніторингові звіти є відкритими документами і використовуються для уточнення завдань та бюджетних програм області на наступний за звітним бюджетний рік.

5.2 Оцінювання результатів реалізації Стратегії та виконання Плану заходів

Оцінювання результатів реалізації Стратегії та виконання Плану заходів проводиться після завершення їх реалізації (внутрішнє та зовнішнє оцінювання).

Оцінювання досягнення цілей, результативності, ефективності та впливу реалізації Стратегії та виконання Плану заходів на розвиток регіону й територіальних громад здійснюється з метою ухвалення відповідних управлінських рішень і внесення необхідних коригувань на наступний стратегічний цикл.

Це оцінювання базується на моніторингових звітах щодо виконання Стратегії та Плану заходів, офіційній державній статистичній інформації, а також інформації органів, відповідальних за реалізацію заходів і проєктів регіонального розвитку, та інших учасників державної регіональної політики.

За результатами внутрішнього оцінювання Чернігівська обласна державна адміністрація готує звіт за визначеною нею формою і подає його на затвердження Чернігівській обласній раді до 1 червня року, наступного після завершення реалізації Стратегії.

Чернігівська обласна державна адміністрація протягом п'яти робочих днів після затвердження звіту забезпечує його розміщення на своєму офіційному веб-сайті.

Зовнішнє оцінювання реалізації Стратегії проводиться Чернігівською обласною державною адміністрацією із залученням незалежних організацій або експертів упродовж року після завершення її реалізації. Звіт за результатами зовнішнього оцінювання реалізації Стратегії також розміщується на офіційному веб-сайті Чернігівської обласної державної адміністрації.

5.3. Індикатори досягнення цілей

Таблиця 4

**Базові, проміжні та цільові значення індикаторів досягнення цілей, визначених
Стратегією сталого розвитку Чернігівської області на 2021- 2027 роки**

Найменування оперативної цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Джерело інформації	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Проміжне значення індикатора на			Цільове значення індикатора на 01.01.2028
				01.01.2025	01.01.2026	01.01.2027	
СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 1. Чернігівщина – безпечний регіон							
1.1. Створення безпечових умов для повсякденної життєдіяльності громадян	Частка населення, яке забезпечене укриттями (сховища цивільного захисту, протирадіаційні укриття, споруди подвійного призначення, найпростіші укриття), %	Департамент з питань цивільного захисту та оборонної роботи Чернігівської обласної державної адміністрації	78	78	80	82	85
	Площа територій, очищених від вибухонебезпечних предметів за результатами оперативного реагування, кв. кілометрів		41414	44643	51209	57709	64209
	Площа території, яка потребує обстеження щодо забруднення вибухонебезпечними предметами, га		350000	300000	290000	280000	270000
	Частка територіальних громад, що мають розроблені в установленому порядку плани реагування на надзвичайні ситуації, %		17	17	100	100	100
	Частка громад зі створеними місцевими автоматизованими системами централізованого оповіщення, %		8,8 (01.12.2024)	8,8	65	100	100
	Кількість функціонуючих підрозділів місцевої/добровільної пожежної охорони, од.	Головне управління ДСНС України у Чернігівській області	95	95	100	105	110
	Частка необхідної розрахункової кількості підрозділів для забезпечення добровільної та місцевої пожежної охорони у сільській місцевості з урахуванням часу прибуття до місця виклику не більше 20 хвилин, %		26	26	23	21	18
	Рівень забезпечення територіальних громад поліцейськими офіцерами громад, осіб	Головне управління Національної поліції	75 (13.12.2024)	75	145	171	171

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року

Найменування оперативної цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Джерело інформації	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Проміжне значення індикатора на			Цільове значення індикатора на 01.01.2028
				01.01.2025	01.01.2026	01.01.2027	
	Частка громад з реалізованим проєктом «Полицейський офіцер громади», %	в Чернігівській області	77,2	77,2	87,7	100	100
	Кількість встановлених та підключених до єдиної системи «Мережа безпеки» камер відеоспостереження, у т.ч. з функціями відеоаналітики, од.		1013/242 (13.12.2024)	1049/242	1250/292	1450/342	1650/392
1.2. Підвищення стійкості територіальних громад до кризових ситуацій	Частка територіальних громад, де створено матеріальних резервів для запобігання наслідків надзвичайних ситуацій, %	Департамент з питань цивільного захисту та оборонної роботи Чернігівської обласної державної адміністрації	70,2	70,2	80	90	100
1.3. Енергетична безпека	Кількість встановлених когенераційних установок, од.	Департамент енергоефективності, транспорту, зв'язку та житлово-комунального господарства Чернігівської обласної державної адміністрації	0	8	20	28	36
	Кількість котелень, переведених на альтернативні види палива, од.		41	44	47	49	51
	Кількість реалізованих проєктів з енергозбереження та енергоефективності, в т.ч. проєктів із комплексної термомодернізації будівель житлового фонду, од.		12	15	17	19	21
	Кількість укладених енергосервісних договорів на об'єктах житлово-комунального господарства та закладах бюджетної сфери, од.		7	13	15	17	19
	Потужність об'єктів альтернативної електроенергетики, МВт		49,2	50,3	52,3	53,3	54,3

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року

Найменування оперативної цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Джерело інформації	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Проміжне значення індикатора на			Цільове значення індикатора на 01.01.2028
				01.01.2025	01.01.2026	01.01.2027	
	Потужність об'єктів розподіленої генерації (КГУ), МВт		0	6,5	12	32	52
	Потужність об'єктів, що виробляють теплову енергію з біомаси, МВт		208,4	218,4	222,6	226,0	230,8
	Частка енергії, виробленої з альтернативних, відновлюваних джерел у загальному кінцевому обсязі виробленої енергії, %:						
	- електрична		19,8	21,0	22,5	23,0	23,5
	- тепла		13,8	14,0	14,5	15,0	15,5
	Збільшення потужності котелень, що працюють на біомасі, порівняно з 2020 роком, %		+57,3	+89,1	+96,7	+104,2	+111,8
	Частка енергозберігаючих світлоточок зовнішнього освітлення населених пунктів від загальної кількості світлоточок, %		80	82	84	86	88
1.4. Інформаційна і кібербезпека	Кількість створених та розміщених протягом року у медіа інформаційних матеріалів, публікацій, сюжетів тощо про результати діяльності органів влади, хід відновлення та розвитку області та зміст основних реформ, од.	Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Чернігівської обласної державної адміністрації	201	350	350	330	Неможливо визначити
	Частка територіальних громад, де проведено інформаційний аудит за методичними рекомендаціями Мінцифри, %	Відділ з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Чернігівської обласної державної адміністрації	20	50	70	90	100
	Частка територіальних громад, які забезпечили оприлюднення наборів відкритих даних на місцевих порталах відкритих даних як єдиний розпорядник інформації, %		12	40	60	80	100

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року

Найменування оперативної цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Джерело інформації	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Проміжне значення індикатора на			Цільове значення індикатора на 01.01.2028
				01.01.2025	01.01.2026	01.01.2027	
1.5. Екологічна безпека, адаптація до зміни клімату	Кількість створених територій та об'єктів природно-заповідного фонду, од.	Департамент екології та природних ресурсів Чернігівської обласної державної адміністрації	681	682	684	685	687
	Питома вага фактичної площі природно-заповідного фонду до площі адміністративно-територіальної одиниці, %		7,90	7,91	7,92	7,92	7,94
	Затверджено регіональні та місцеві стратегічні документи і плани заходів з їх реалізації (з урахуванням кліматичних заходів), од.		1	1	1	1	1
	Кількість розроблених проєктів землеустрою щодо організації і встановлення меж територій об'єктів природно-заповідного фонду, од		38	20	11	10	11
	Обсяги вивезених на утилізацію непридатних і заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин, тонн	Департамент екології та природних ресурсів Чернігівської обласної державної адміністрації, органи місцевого самоврядування	22,9	161,0	116,0	84,0	222,9
	Обсяги скидів забруднених (забруднених без очищення та недостатньо очищених) стічних вод у водні об'єкти, млн. куб. метрів	Департамент екології та природних ресурсів Чернігівської обласної державної адміністрації	0,65	0,65	0,65	0,58	0,58
	Частка скидів забруднених (забруднених без очищення та недостатньо очищених) стічних вод у водні об'єкти в загальному обсязі скидів, %	Деснянське басейнове управління водних ресурсів	1,5	1,5	1,5	1,3	1,3
	Загальна кількість полігонів та звалищ твердих побутових відходів, од.	Департамент енергоефективності, транспорту, зв'язку та житлово-	470	470	463	456	449

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року

Найменування оперативної цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Джерело інформації	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Проміжне значення індикатора на			Цільове значення індикатора на 01.01.2028
				01.01.2025	01.01.2026	01.01.2027	
		комунального господарства Чернігівської обласної державної адміністрації					
	Здійснено процедуру оцінки впливу на довкілля планованої господарської діяльності для прийняття технологічних та природоорієнтованих рішень з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів, од	Департамент екології та природних ресурсів Чернігівської обласної державної адміністрації	104	120	135	150	165
СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 2. Комплексна відбудова інфраструктури							
2.1. Оцінка руйнувань та пошкоджень об'єктів інфраструктури	Внесено до Реєстру пошкодженого і знищеного майна повної інформації про зруйновані та пошкоджені об'єкти житлового фонду області, %	Управління містобудування та архітектури Чернігівської обласної державної адміністрації	60	68	70	75	85
	Частка заявників, яким нараховано компенсацію за житло, пошкоджене внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, у загальній кількості заявників, які подали заяву про компенсацію за пошкоджене житло з використанням електронної публічної послуги “єВідновлення”, %		84	73	80	85	90
	Частка заявників, щодо яких прийнято позитивне рішення щодо надання компенсації за житло, знищене внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, у загальній кількості заявників, які подали заяву про компенсацію за знищене житло з використанням електронної публічної послуги “єВідновлення”, %		56	60	65	70	75

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року

Найменування оперативної цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Джерело інформації	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Проміжне значення індикатора на			Цільове значення індикатора на 01.01.2028
				01.01.2025	01.01.2026	01.01.2027	
	Частка заявників, які використали житловий сертифікат за житло, знищене внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, у загальній кількості заявників, щодо яких прийнято позитивне рішення щодо надання компенсації за знищене житло (а саме житловий сертифікат) з використанням електронної публічної послуги “єВідновлення”, %		3	32	38	44	50
2.2. Відбудова та стабільне функціонування соціальної, критичної інфраструктури, систем життєзабезпечення, житла	Кількість замінених мереж централізованого теплопостачання, км	Департамент енергоефективності, транспорту, зв'язку та житлово-комунального господарства Чернігівської обласної державної адміністрації	20,3	26,8	32,2	37,6	43,0
	Частка населених пунктів, забезпечених централізованим водовідведенням, %:						
	- міста		94	94	94	94	94
	- селища		51,7	51,7	51,7	51,7	55,1
	- села		0,8	0,8	0,8	0,8	0,9
	Частка населених пунктів, забезпечених централізованим водопостачанням, %						
	- міста		100	100	100	100	100
	- селища		96,6	96,6	96,6	96,6	96,6
	- села		13,2	13,2	13,2	13,2	13,4
	Частка зношених водопровідних мереж у загальній протяжності водопровідних мереж, %		42,9	41,5	41,1	38,7	38,3
	Частка зношених мереж водовідведення у загальній протяжності мереж водовідведення, %		45,8	44,1	42,4	40,7	39,0
	Кількість збудованих артезіанських свердловин у територіальних громадах області, од.		6	13	20	27	34

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року

Найменування оперативної цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Джерело інформації	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Проміжне значення індикатора на			Цільове значення індикатора на 01.01.2028
				01.01.2025	01.01.2026	01.01.2027	
	Встановлено модульні будинки для мешканців, які постраждали від збройної агресії російської федерації проти України, од	Органи місцевого самоврядування	217	270	290	300	305
	Загальна площа житлових будівель, прийнятих в експлуатацію, тис кв метрів	Державні статистичні спостереження	71,3	102	105	110	120
	Кількість проєктів, внесених до Єдиної цифрової інтегрованої інформаційно-аналітичної системи управління процесом відбудови об'єктів нерухомого майна, будівництва та інфраструктури (екосистеми DREAM)	екосистема DREAM	116	446	490	570	650
	Відновлено об'єктів соціальної інфраструктури, житлового фонду, од	Органи місцевого самоврядування	5547	6081	6900	7900	8950
2.3. Відновлення та розвиток дорожньої транспортної інфраструктури, зв'язку	Обсяг здійсненого будівництва, реконструкції, капітального ремонту автомобільних доріг загального користування місцевого значення, км	ДП «Агентство місцевих доріг Чернігівської області»	2,4	3,4	5,4	3,0	4,2
	Обсяг здійсненого будівництва, реконструкції, ремонту вулиць і доріг комунальної власності, тис.м ²		-	6,68	3,6	4,5	6,0
	Обсяг здійсненого будівництва, реконструкції, капітального ремонту штучних споруд на дорогах загального користування місцевого значення, шт.		-	-	2	2	3
	Здійснено експлуатаційне утримання автомобільних доріг, загального користування місцевого значення, тис.м ²		334,99	131,6	90,0	119,0	161,0

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року

Найменування оперативної цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Джерело інформації	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Проміжне значення індикатора на			Цільове значення індикатора на 01.01.2028
				01.01.2025	01.01.2026	01.01.2027	
	Частка автомобільних доріг загального користування місцевого значення з твердим покриттям, що відповідають нормативним вимогам, %		17	17,5	17,9	18,4	19
	Кількість збудованих базових станцій зв'язку, од	Департамент енергоефективності, транспорту, зв'язку та житлово-комунального господарства Чернігівської обласної державної адміністрації	1008	1180	1300	1500	1700
	Частка населених пунктів, які мають покриття мережами швидкісного широкосмугового доступу до Інтернету, %		78	80	85	90	95
	Заклади соціальної інфраструктури області, підключені до мережі Інтернет за допомогою пасивної технології PON, %	Відділ з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Чернігівської обласної державної адміністрації	30	50	70	90	100
	Кількість транспортних засобів, обладнаних відповідними пристроями для перевезення осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп, од.	Департамент енергоефективності, транспорту, зв'язку та житлово-комунального господарства Чернігівської обласної державної адміністрації	140	150	170	200	250
	Частка громадського транспорту, що доступний для осіб з інвалідністю та забезпечений пандусами, %		28	30	35	40	50
2.4. Комплексна відбудова	Кількість розроблених комплексних планів просторового розвитку територій територіальних громад, од.	Управління містобудування та архітектури Чернігівської	0	0	2	5	10

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року

Найменування оперативної цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Джерело інформації	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Проміжне значення індикатора на			Цільове значення індикатора на 01.01.2028
				01.01.2025	01.01.2026	01.01.2027	
територіальних громад	Кількість (затверджених) генеральних планів населених пунктів, од.	обласної державної адміністрації	189	190	200	210	220
	Кількість затверджених програм комплексного відновлення територій територіальних громад, од		0	3	3	3	3
СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 3. Відновлення бізнесу і розбудова нової економіки регіону							
3.1. Відновлення та розвиток бізнесу. Створення умов для підвищення конкурентоспроможності місцевих виробників	Валовий регіональний продукт у фактичних цінах, млн грн	Державні статистичні спостереження	143412 (розрахунково)	163542	187991,2	217130,0	253173,0
	Кількість зареєстрованих суб'єктів підприємницької діяльності, тис. од.		42186	42186	42607	43033	43463
	Кількість суб'єктів господарювання, які скористалися фінансовою підтримкою у вигляді часткового відшкодування витрат на участь у виставково-ярмаркових заходах на національному та міжнародному рівнях	Департамент економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації	2	1	2	2	2
	Питома вага надходжень від суб'єктів середнього підприємництва до бюджетів всіх рівнів, %:	Головне управління Державної податкової служби у Чернігівській області					
	- до місцевого бюджету		19,1	22,4	22,4	22,4	22,4
	- до державного бюджету		20,4	16,6	16,6	16,6	16,6
	- до зведеного бюджету		19,7	19,0	19,0	19,0	19,0
	Питома вага надходжень від суб'єктів малого підприємництва до бюджетів всіх рівнів, %:						
	- до місцевого бюджету		18,3	27,3	27,3	27,3	27,3
	- до державного бюджету		12,9	11,5	11,5	11,5	11,5
	- до зведеного бюджету		15,8	18,1	18,1	18,1	18,1

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року

Найменування оперативної цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Джерело інформації	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Проміжне значення індикатора на			Цільове значення індикатора на 01.01.2028
				01.01.2025	01.01.2026	01.01.2027	
3.2. Стимулювання економічної активності та розвиток сфер смарт-спеціалізації регіону	Індекс промислової продукції, % до попереднього року	Департамент економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації	122,6	102,5	104,0	110,0	114,0
	Обсяг реалізованої промислової продукції, млрд грн		47,7	52,0	55,9	62,0	67,0
	Частка продукції машинобудування у загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %	Державні статистичні спостереження	6,9	7,0	7,5	8,2	8,8
	Частка продукції текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів у загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %		3,8	3,3	3,5	4,0	4,4
	Частка продукції з виробництва деревини, паперу та поліграфічної діяльності у загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %		8,0	8,0	8,3	9,0	9,5
	Питома вага інноваційно активних промислових підприємств у загальній кількості промислових підприємств, %		8,7 (за 2019 рік)	5,0	5,0	5,5	7,0
	Обсяг експорту товарів, млн дол.США		893,2	928,9	980,0	1035,9	1096,0
	Темп зміни обсягу експорту товарів, %		124,5	104,0	105,5	103,1	103,0
	Частка продукції харчової промисловості та переробки сільськогосподарської сировини в загальному обсязі експорту (групи III-IV згідно з УКТЗЕД), %		24,3	25,0	25,5	26,0	27,0
	Обсяг капітальних інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування, млн грн (за рік)		12631,8	13800	15000	16500	18300

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року

Найменування оперативної цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Джерело інформації	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Проміжне значення індикатора на			Цільове значення індикатора на 01.01.2028
				01.01.2025	01.01.2026	01.01.2027	
	Темп зростання (зниження) обсягу капітальних інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування (у порівнянних цінах до попереднього року), % (розрахунково)	Департамент економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації	135,2	104,0	103,5	104,8	105,6
	Обсяг прямих інвестицій (інструменти участі в капіталі), на кінець періоду, млн дол США	Національний банк України	661,1	683,0	702,0	723,1	745,5
	Темп зростання (зменшення) обсягу прямих інвестицій (інструменти участі в капіталі), % (розрахунково)	Департамент економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації	116,1	103,1	102,8	103,0	103,1
	Кількість індустріальних парків, внесених до Реєстру індустріальних (промислових) парків, од	Міністерство економіки України	1	1	2	2	2
3.3 Відновлення та сталий розвиток агропромислового комплексу області	Виробництво валової продукції сільського господарства по всіх категоріях господарств (у цінах 2021 року), млн грн	Державні статистичні спостереження	59601,4	60525,8	61751,4	62986,5	64246,2
	Індекс виробництва сільськогосподарської продукції по всіх категоріях господарств, %		115,2	101,6	102,0	102,0	102,0
3.4. Сучасний туристичний простір	Кількість відвідувачів туристичних об'єктів, тис осіб	Департамент культури і туризму, національностей та релігій Чернігівської обласної державної адміністрації	359,3	360,0	365,0	370,0	380,0
	Обсяг туристичного збору, млн гривень		1,5	1,6	1,7	1,7	1,8
	Кількість музеїв (включаючи національні заповідники), од		39	39	39	40	40
	Кількість готелів та аналогічних засобів розміщення, од		44	45	45	45	45

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року

Найменування оперативної цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Джерело інформації	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Проміжне значення індикатора на			Цільове значення індикатора на 01.01.2028
				01.01.2025	01.01.2026	01.01.2027	
	Кількість баз відпочинку, од		21	28	29	29	30
	Кількість садиб зеленого туризму, од		25	25	25	25	26
	Кількість розроблених та розміщених на порталі віртуальних 3 D турів туристичними локаціями Чернігівської області, одиниць		2	3	4	4	5
3.5. Забезпечення продуктивної та вільно обраної зайнятості громадян	Чисельність прийнятих на роботу на створені нові робочі місця, осіб	ГУПФУ зі звітності з ЄСВ	8731	10200	10300	10420	10500
	Кількість працевлаштованих внутрішньо переміщених осіб, осіб	Чернігівський обласний центр зайнятості	213	470	550	600	620
	Частка працевлаштованих за сприяння служби зайнятості зареєстрованих безробітних внутрішньо переміщених осіб у загальній кількості зареєстрованих безробітних внутрішньо переміщених осіб, %		27	28	29	30	30
	Кількість працевлаштованих учасників бойових дій, осіб		33	60	80	100	105
	Виконання регіонального замовлення на підготовку робітничих кадрів, %	Управління освіти і науки Чернігівської обласної державної адміністрації	98	97	98	98	98
СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 4. Збереження і розвиток людського потенціалу							
4.1. Сучасний освітній простір	Частка дітей, віком від трьох до шести років, охоплених дошкільною освітою, %	Управління освіти і науки Чернігівської обласної державної адміністрації, місцеві органи управління освітою органів місцевого самоврядування	74,1	74,1	74,2	74,2	74,3
	Частка дітей сільської місцевості, для яких організовано підвезення до місця навчання і додому, до загальної кількості учнів, які того потребують, %		100	100	100	100	100
	Кількість закладів дошкільної освіти, од		399	388	386	384	382

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року

Найменування оперативної цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Джерело інформації	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Проміжне значення індикатора на			Цільове значення індикатора на 01.01.2028
				01.01.2025	01.01.2026	01.01.2027	
	Кількість закладів загальної середньої освіти, од		383	366	331	316	301
	Кількість опорних закладів освіти, од		48	48	48	48	48
	Кількість здобувачів позашкільної освіти, осіб		42 197	42 200	42 250	42 300	42 350
	Охоплення позашкільною освітою та гуртковою роботою здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти, %		47,0	47,1	47,2	47,3	47,4
	Частка дітей з числа пільгових категорій, які забезпечені в закладах загальної середньої освіти безоплатним гарячим харчуванням, %		61,5	75,7	82,1	85,2	89,3
	Частка закладів дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти, які мають доступ до високошвидкісного Інтернету, %		78	79	82	86	90
	Частка денних закладів загальної середньої освіти, у яких організовано інклюзивне навчання, %		51	53	54	55	56
	Частка дітей, які відвідують заклади спеціалізованої позашкільної освіти спортивного профілю та структурні підрозділи юридичних осіб публічного та приватного права, у загальній кількості населення у віці 6—18 років, %		5,7	5,7	5,7	5,8	5,8
	Кількість інклюзивних класів та груп для дітей з особливими освітніми потребами у закладах освіти, од.		697	724	751	779	807

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року

Найменування оперативної цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Джерело інформації	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Проміжне значення індикатора на			Цільове значення індикатора на 01.01.2028
				01.01.2025	01.01.2026	01.01.2027	
	Кількість здобувачів загальної середньої, професійної (професійно-технічної) освіти з вразливих категорій населення, які забезпечені комп'ютерним обладнанням, тис. осіб		7 766	9 653	9 960	10 267	10 572
	Частка здобувачів фахової передвищої освіти віком старше 24 років, %		17,5	15,7	15,5	15,0	15,0
	Частка здобувачів вищої освіти віком старше 24 років, %		32,5	29,1	29,0	29,0	29,0
	Кількість здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти за рівнем освіти, тис. осіб		5,6	5,5	5,6	5,7	5,7
	Частка вступників до закладів професійної (професійно-технічної) освіти у загальній кількості місць для вступників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, що фінансуються з державного та місцевих бюджетів, %		83	82	82	82	82
	Кількість проведених заходів неформальної освіти для молоді, од.	Департамент сім'ї, молоді та спорту Чернігівської обласної державної адміністрації	2	2	3	3	4
	Кількість осіб, охоплених заходами неформальної освіти для молоді, осіб		40	40	60	60	80
	Залучено нових користувачів на вебплатформу Дія.Освіта, %	Відділ з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Чернігівської обласної державної адміністрації	28	40	60	80	100
	Заклади загальної середньої освіти та філій впровадили ОІС (державної та комунальної форми власності), %		58	65	75	90	100

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року

Найменування оперативної цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Джерело інформації	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Проміжне значення індикатора на			Цільове значення індикатора на 01.01.2028
				01.01.2025	01.01.2026	01.01.2027	
4.2. Підвищення якості, доступності медичних послуг та покращання метального і фізичного здоров'я населення	Забезпеченість лікарняними ліжками у розрахунку на 10 000 населення, од.	КНП «Чернігівський обласний інформаційно-аналітичний центр медичної статистики» Чернігівської обласної ради	70,4	70,0	69,8	69,6	69,3
	Кількість лікарів ПМД, які надають послуги з охорони психічного здоров'я, на 10 000 населення, осіб	Управління охорони здоров'я Чернігівської обласної державної адміністрації	4,78	5,45	5,78	6,11	6,44
	Забезпеченість населення лікарями усіх спеціальностей на 10 000 населення на кінець року, од	КНП «Чернігівський обласний інформаційно-аналітичний центр медичної статистики» Чернігівської обласної ради	31,8	32,0	32,5	32,7	33,0
	Забезпеченість населення лікарями загальної практики – сімейної медицини на 10 000 осіб наявного населення на кінець року, од		3,5	3,6	3,7	3,8	3,9
	Частка осіб, яких оглянуто в порядку періодичних оглядів протягом року з профілактичною метою від загальної кількості осіб відповідної категорії, які підлягали обстеженню, %		94,5	95,0	95,5	96,0	96,5
	Рівень охоплення населення деклараціями про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу відносно до загальної кількості населення, %		82,7	83,0	84,0	85,0	86,0
	Кількість закладів охорони здоров'я, що уклали договори з НСЗУ за програмою медичних гарантій, од.		69	75	75	76	76

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року

Найменування оперативної цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Джерело інформації	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Проміжне значення індикатора на			Цільове значення індикатора на 01.01.2028
				01.01.2025	01.01.2026	01.01.2027	
	Кількість укладених договорів закладами охорони здоров'я первинної медичної допомоги з НСЗУ за програмою медичних гарантій, од.		149	152	152	154	154
	Частка багатoproфільних закладів охорони здоров'я спроможної мережі у структурі яких наявні реабілітаційні відділення, %, од.	КНП «Чернігівська обласна лікарня» Чернігівської обласної ради	88,0	90,0	92,0	94,0	96,0
	Кількість реабілітаційних відділень у кластерних та надкластерних закладах охорони здоров'я, од.	КНП «Чернігівський обласний інформаційно-аналітичний центр медичної статистики» Чернігівської обласної ради	5	8	8	8	8
	Кількість лікарняних ліжок у реабілітаційних відділеннях закладів охорони здоров'я, од.		250	320	370	420	450
	Кількість осіб, які отримали послуги з медичної реабілітації в умовах стаціонару, од.		4097	4170	4250	4330	4400
	Коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року, на 1000 живонароджених		8,7	8,2	7,9	7,6	7,3
	Кількість побудованих/реконструйованих спортивних споруд, спортивних локацій, од.	Департамент сім'ї, молоді та спорту Чернігівської обласної державної адміністрації	16	16	18	19	20
	Кількість проведених фізкультурно-масових заходів, од.		633	650	700	750	800
	Кількість залученого населення до систематичних занять фізичною культурою і спортом, осіб		79718	80000	82000	84000	85000
	Кількість залучених дітей шкільного віку у проведених спортивних заходах, осіб		18139	18000	18000	18000	18000

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року

Найменування оперативної цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Джерело інформації	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Проміжне значення індикатора на			Цільове значення індикатора на 01.01.2028
				01.01.2025	01.01.2026	01.01.2027	
	Кількість дітей, що систематично займаються спортом у спортивних закладах, осіб		11451	11443	11500	11600	11700
	Кількість осіб з інвалідністю залучених до систематичних занять фізичною культурою і спортом та реабілітації засобами фізичної культури, осіб		345	350	360	370	380
	Кількість молоді, охопленої заходами/ проєктами підтримки ментального здоров'я і соціальної згуртованості в регіоні, осіб		80	100	120	140	160
4.3.Якісні соціальні послуги, нова ветеранська політика	Частка ветеранів війни та членів їх сімей, які отримали послуги з професійної адаптації (підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації), у загальній кількості осіб, що перебувають на відповідному обліку, %	Відділ з питань ветеранської політики Чернігівської обласної державної адміністрації	-	77	100	100	100
	Кількість осіб із числа ветеранів забезпечених житлом/яким виплачено грошову компенсацію на придбання житла, осіб		37	64	20	25	25
	Кількість облаштованих ветеранських ХАБів, од.		1	5	9	13	15
	Чисельність внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах області, осіб	Департамент соціального захисту населення Чернігівської обласної державної адміністрації	69441	68364	66900	65000	60000
	Затверджено перелік місць тимчасового проживання для внутрішньо переміщених осіб, од.		9	9	9	9	9

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року

Найменування оперативної цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Джерело інформації	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Проміжне значення індикатора на			Цільове значення індикатора на 01.01.2028
				01.01.2025	01.01.2026	01.01.2027	
	Кількість проведених навчальних заходів (тренінгів, навчань, засідань з координації та взаємодії між суб'єктами) з метою запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, протидії торгівлі людьми, од.	Департамент сім'ї, молоді та спорту Чернігівської обласної державної адміністрації	26	26	27	29	32
	Кількість ліжок-місць у спеціалізованих установах, де надаються послуги для осіб, які постраждали від насильства та/або насильства за ознакою статі, торгівлі людьми, од.		15 (13.12.2024)	15	20	20	20
	Кількість розроблених програм із забезпечення безбар'єрного простору, од.	Департамент соціального захисту населення Чернігівської обласної державної адміністрації, органи місцевого самоврядування	45	57	57	57	57
	Кількість проведених навчальних заходів з підвищення професійної компетенції працівників надавачів соціальних послуг та наданої методичної підтримки фахівців із соціальної роботи центрів соціальних служб, центрів надання соціальних послуг, надавачів соціальних послуг територіальних громад, од.	Чернігівський обласний центр соціальних служб	30	30	30	30	30
	Кількість новостворених закладів молодіжної інфраструктури (молодіжні центри, простори/ хаби) од.	Департамент сім'ї, молоді та спорту Чернігівської обласної державної адміністрації	2	2	2	2	2

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року

Найменування оперативної цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Джерело інформації	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Проміжне значення індикатора на			Цільове значення індикатора на 01.01.2028
				01.01.2025	01.01.2026	01.01.2027	
4.4. Культурний і духовний розвиток та формування національної ідентичності	Кількість елементів нематеріальної культурної спадщини включених до Обласного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини, од.	Департамент культури і туризму, національностей та релігій Чернігівської обласної державної адміністрації	25	28	30	32	34
	Кількість бібліотек, забезпечених необхідним обладнанням, комп'ютерною технікою, од.		217	221	227	236	247
	Кількість бібліотек, які мають доступ до мережі Інтернет, од.		145	147	151	157	164
	Кількість вистав, проведених театрами, од		624	636	655	681	715
	Кількість осіб, охоплених заходами та проєктами у сфері утвердження національної та громадянської ідентичності, тис. осіб	Департамент сім'ї, молоді та спорту Чернігівської обласної державної адміністрації	350	350	350	350	350
	Кількість проведених заходів військово-патріотичного спрямування та чисельність їх учасників, од./тис. осіб		5/250	5/250	5/250	5/250	5/250
	Кількість заходів неформальної освіти для фахівців, які працюють з молоддю у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, од.		2	2	3	3	4
СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 5. Розвиток ефективного багаторівневого врядування з врахуванням процедур та кращих практик ЄС							
5.1.Підвищення інституційної спроможності	Кількість територіальних громад, які мають діючі договори про співробітництво територіальних громад (відповідно до Закону України "Про співробітництво територіальних громад"), од	Реєстр договорів про співробітництво територіальних громад	18	18	21	23	25

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року

Найменування оперативної цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Джерело інформації	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Проміжне значення індикатора на			Цільове значення індикатора на 01.01.2028
				01.01.2025	01.01.2026	01.01.2027	
громад з урахуванням кращих практик ЄС	Частка територіальних громад області з затвердженими (у тому числі актуалізованими) стратегіями їх розвитку, %	Департамент економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації, районні державні (військові) адміністрації, органи місцевого самоврядування	57	57	100	100	100
	Кількість угод про співробітництво укладено з регіонами та муніципалітетами іноземних держав після повномасштабного вторгнення, од.		29	38	45	51	57
	з них кількість угод про співробітництво укладено з регіонами та муніципалітетами країн ЄС, од.		28	34	40	45	51
	Кількість спеціалістів місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які взяли участь у навчальних програмах з питань євроінтеграції та використання інструментів фінансування ЄС, од./рік		20	100	300	350	400
	Кількість розроблених проєктів та програм спільно з партнерами з країн ЄС, од.		-	1	2	4	6
	Кількість проведених навчальних заходів із підвищення кваліфікації публічних службовців протягом року, од.	Чернігівський регіональний Центр підвищення кваліфікації	224	231	224	224	224
	Кількість проведених навчальних заходів із підвищення кваліфікації публічних службовців з питань дотримання прав людини, гендерної рівності, захисту прав дітей, протидії дискримінації та торгівлі людьми протягом року, од.		14	11	12	12	12
	Кількість проведених навчальних заходів із підвищення кваліфікації публічних службовців з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України в т.ч.		5	9	9	9	9

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року

Найменування оперативної цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Джерело інформації	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Проміжне значення індикатора на			Цільове значення індикатора на 01.01.2028
				01.01.2025	01.01.2026	01.01.2027	
	удосконалення рівня володіння іноземною мовою протягом року, од.						
	Кількість проведених навчальних заходів із підвищення кваліфікації публічних службовців з питань проєктного менеджменту, стратегічного та просторове планування, післявоєнного відновлення протягом року, од.		8	11	11	11	11
	Кількість проведених навчальних заходів із підвищення кваліфікації публічних службовців з питань розвитку територій та залучення інвестицій протягом року, од.		10	8	10	10	10
	Кількість сертифікаційних програм підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад, що застосовані протягом року, од		15	22	22	22	22
5.2.Цифрова трансформація громад і регіону	Кількість точок доступу до адміністративних послуг в громадах Чернігівської області (ЦНАП, ВРМ, ТП), од.	Статичний моніторинг функціонування центрів надання адміністративних послуг	133	163	163	164	164
	Кількість ЦНАП, підключених до інформаційних систем, од.		25	31	57	57	57
	Частка територіальних громад в області, які використовують е-консультацію, %	Відділ з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Чернігівської обласної державної адміністрації	0	30	60	80	100

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року

Найменування оперативної цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Джерело інформації	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Проміжне значення індикатора на			Цільове значення індикатора на 01.01.2028
				01.01.2025	01.01.2026	01.01.2027	
5.3.Розвиток громадянського суспільства	Кількість публічних консультацій, проведених органами виконавчої влади, одиниць	Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Чернігівської обласної державної адміністрації	72	75	80	80	80